

Veza između živih i umrlih

SD 168

Rudolf Steiner

Osam predavanja održanih u raznim gradovima između 16. veljače i 3. prosinca 1916.

SADRŽAJ

Život između smrti i novog rođenja Hamburg, 16. veljače 1916.	4
Esencijalni članovi čovjeka između smrti i novog rođenja Kassel, 18. veljače 1916.	22
O događaju smrti i činjenice života nakon smrti Leipzig, 22. veljače 1916.	39
Kako se može prevladati duševni jad današnjice? Zürich, 10. listopada 1916.	55
Učinci karme Zürich, 24. listopada 1916.	73
Životna laž današnjeg civiliziranog čovječanstva St. Gallen, 26. listopada 1916.	89
Veza između živih i umrlih Bern, 9. studenog 1916.	106
Odnos ljudi s duhovnim svijetom Zürich, 3. prosinca 1916.	120
Zapisi u bilježnici za predavanje 18. veljače 1916.	133
Ulaznica za predavanje 3. prosinca 1916.	134

Tijekom ratnih godina, Rudolf Steiner je prije svakog predavanja koje je održao unutar Antropozofskog društva u ratom pogođenim zemljama izgovorio sljedeće riječi:

Sjetimo se, dragi moji prijatelji, zaštitničkih duhova onih koje stoje vani na velikim poljima današnjih događaja:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
Vaša krila mogu donijeti
Preklinjuću ljubav naših duša
Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
Da, vašom ujedinjenom snagom,
Neka naša molba za pomoć obasja
Duše koje s ljubavlju traži!

I okrećemo se zaštitničkim duhovima onih koji su, kao rezultat ovih patnju, već proli kroz vrata smrti:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
Vaša krila mogu donijeti
Preklinjuću ljubav naših duša
Ljudima u sferama vama povjerenim,
Da, vašom ujedinjenom snagom,
Neka naša molba za pomoć obasja
Duše koje s ljubavlju traži!

I duh kojem se godinama pokušavamo približiti kroz našu znanost duha, duh koji je donio spasenje Zemlji i slobodu i napredak čovječanstvu kroz otajstvo Golgote, neka bude s vama i vašim teškim dužnostima!

Život između smrti i novog rođenja

Hamburg, 16. veljače 1916.

Naš je cilj, spoznajno, prodrijeti, koliko je to moguće, u one svjetove koji su zatvoreni za obično, osjetilno opažanje, intelektualno znanje, koje je vezano za fizičku razinu. Tijekom godina navikli smo se misliti da, u životu u kojem je čovjek zatvoren unutar svog fizičkog tijela, on postoji u svijetu koji je samo mali dio stvarnog svijeta. Budući da se tako rijetko sastajemo, ne možemo, posebno na ovim okupljanjima, objasniti sve, rekao bih, iz temelja. Na našim drugim sastancima i iz naših spisa, mora biti očito da su stvari izražene na tim okupljanjima, koja možemo samo rijetko održavati, dobro utemeljene. Jer možda je potrebno, baš na ovim okupljanjima, naučiti važne i bitne stvari o većem, stvarnom svijetu koji je upravo spomenut, a koji obuhvaća fizički i duhovni svijet.

Otkad smo se zadnji put ovdje sreli, mnogo se toga dogodilo u krugovima u kojima se njeguje naša znanost duha. Veliki broj dragih prijatelja prošao je kroz vrata smrti. Od početka ovog teškog ratnog vremena, prijatelji koji su morali izravno sudjelovati u velikim događajima također su prošli kroz vrata smrti. To znači da smo i mi sami, čak i unutar našeg kruga, bili dotaknuti velikim duhovnim svijetom utoliko što su duše koje su bile u našim redovima, ušle u ovaj duhovni svijet nakon što su položile svoja tijela. Duhu koji proizlazi iz naše znanosti duha, svojstveno je da duše koje su napustile fizičku razinu, koje su primljene iz drugog svijeta, ostaju s nama povezane, baš kao što su s nama bile povezane dok su nas još gledale fizičkim očima, dok su s nama bile sposobne govoriti putem fizičkog tijela.

Upravo kada se približavamo svijetu koji prima naše umrle, tada, u takvim trenucima kada se približavamo dušama takozvanih pokojnika, učimo o svim šokantnim emocijama kojih se mora osloboditi ta duša, kada ta duša gleda preko praga koji nas dijeli od duhovnog svijeta, i kada ulazi u svijet koji se može vidjeti samo u bestjelesnom stanju duše. I možda ćete shvatiti, da iz raznih osjećaja koji su prošli kroz moju dušu tijekom godine otkako smo se zadnji put sreli, da iz takvih osjećaja proizlaze mnoge riječi koje danas moramo jedni drugom izgovoriti.

Posebno u posljednjoj godini, često sam morao reći našim prijateljima, da se istinsko samopouzdanje onoga koji ima uvid u egzistenciju može razviti samo kada se zna, da oni koji su prošli kroz vrata smrti i ovdje bili vjerne suradničke duše, ostaju takvi, tako da za naš rad sigurno nećemo izgubiti one duše koje su stekle razumijevanje našeg cilja, budući da su se ovdje ujedinile s nama prije nego što su prošle kroz vrata smrti. I među takvim dušama su tako vjerni suradnici da možemo reći: iako je protivljenje i

nedostatak razumijevanja ovdje u fizičkom svijetu, prema našem cilju ponekad toliko veliko i postaje sve veće, kao što možemo primijetiti, ipak možemo vjerovati u integraciju našeg cilja u tijek evolucije, jer to uvjerenje možemo steći povezivanjem s bestjelesnim dušama koje su stekle razumijevanje punog značaja koji naš cilj ima za tijek evolucije.

Međutim, upravo kada se kroz otvorenu dušu čovjek približi svijetu u kojem se nalaze takozvani umrli - može se tako reći iako je to, naravno, cijeli duhovni svijet u kojem se umrli nalaze - upravo kada je čovjek u stanju približiti se duhovnom svijetu, rekao bih poput posjetitelja, poput pratitelja umrlih, tada postaje sve više svjestan onoga što je ovdje već naglašeno: da se koncepti, predodžbe, ideje, koje formiramo o svijetu, a koje formiramo jer smo u fizičkom tijelu, da se te predodžbe i ideje moraju na mnogo načina mijenjati, učiniti fleksibilnima, kako bi mogli obuhvatiti i misterije duhovne egzistencije. Suvremeni čovjek je vrlo, vrlo prilagođen, isključivo materijalnoj percepciji svoje okoline, pa stoga i svoje predodžbe formira na temelju te isključivo materijalne percepcije. To mu posebno otežava čak i imati predodžbu o duhovnim svjetovima. Mnogi vjeruju da se ne može steći razumijevanje duhovnih svjetova ako se još ne može vidjeti u njima. Ali oni to vjeruju samo zato jer su svoje ideje učinili krutim i beživotnim, navikavši se razmišljati samo o fizičkom svijetu.

Rekavši ovo, želio bih vam danas govoriti o nečemu što je povezano sa životom takozvanih umrlih. Znamo, da ako želimo razmatrati život između smrti i novog rođenja, ljudsko biće moramo promatrati kao da je sastavljeno od četiri člana koja dobro poznajemo - fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja'. Ako prvo promotrimo vanjsku činjenicu smrti, onu koja je još uvijek vidljiva na fizičkoj razini, to je sljedeće: ljudsko biće odlaže svoje fizičko tijelo. Ne moramo ulaziti u različite načine na koje se ovo fizičko tijelo, bilo izgaranjem ili raspadanjem - od kojih se oboje razlikuju bitno samo po vremenu u kojem se događaju - ujedinjuje za zemaljskom egzistencijom. Ali čak i ako uzmemo u obzir ovu činjenicu - da u smrti fizičko tijelo otpada od cijelog bića čovjeka i sjedinjuje se sa Zemljom, kako se kaže - ako ovu činjenicu uzmemo u obzir samo u njezinom značaju za fizički razinu, onda se ona zapravo promatra na prilično nesavršen način. Često se na nesavršen način gleda i sa duhovno znanstvenim usmjerenjem, koje, do određene mjere, gleda prema duhovnoj oblasti. Ti su ljudi još uvijek zavedeni svim vrstama moralnih predodžbi, koje su, međutim, u mnogim aspektima neprikladne za pravilno razumijevanje prodiranja duhovnog u fizički svijet.

Svi fizički događaji imaju i svoje duhovno značenje. Ne postoji fizički događaj koji nema i duhovno značenje. Dakle, fizički događaj je da naše fizičko tijelo otpada od nas, da se, takoreći, razbija na svoje dijelove, molekule, atome i predaje Zemlji. Velika je predrasuda današnjeg materijalističkog svjetonazora, koji je u biti dugo dominirao čovječanstvom, da se ljudsko

tijelo, kakvo nosimo od rođenja do smrti, ili recimo, od začeca do smrti, jednostavno raspada na najmanje dijelove, na atome, i da se ti atomi zatim ugrađuju u Zemlju, ili se ugrađuju u zemljinu površinu, a zatim ostaju atomi, a kao atomi zatim prelaze u druge entitete. Do ove predrasude lako se dolazi današnjim materijalističkim načinom razmišljanja. Ali čak i ovaj način razmišljanja u biti nije ništa drugo nego besmislica u očima znanosti duha. Jer atomi, u smislu koji pretpostavljaju kemičari, zapravo ne postoje. Ono što u konačnici postaje od najmanjih dijelova našeg tijela, bez obzira na to kako smo ujedinjeni sa Zemljom kao tijelo, jest toplina. U biti, cijeli naš fizički organizam se u konačnici na ovaj ili onaj način, tijekom kraćeg ili duljeg vremenskog razdoblja, pretvara u toplinu.

Zato, kao što je dobro poznato, u znanosti duha govorimo o toplini kao četvrtom stanju materije, dok fizika ne poznaje toplinu kao četvrto stanje materije, već je smatra samo svojstvom tijela. I upravo je ta toplina, prije svega, ono što je istinski dano Zemlji. Ona se prenosi Zemlji. Dakle, iz naših fizičkih tijela mi predajemo toplinu Zemlji. Toplina prisutna u Zemlji uistinu je usko povezana s onim što ljudi ostavljaju za sobom. Ljudi se ne pretvaraju u zrak, vodu i tako dalje. To su samo prijelazna stanja kroz koja prolaze. Ono što postaje zrak i voda na kraju postaje toplina. Da, čak i ako se posljednji ostaci materijala transformiraju u toplinu tek nakon stoljeća, čak i ako se koštani sustav, što se toga tiče, transformira u toplinu tek nakon tisućljeća, on se na kraju transformira u toplinu. I čak i ako idete u muzeje i pronađete drevne kosture ljudi koji su hodali Zemljom u davna vremena, jednog će dana doći vrijeme kada će ono što je danas prisutno u kosturima biti samo toplina unutar tijela Zemlje. Činjenica da naše fizičko tijelo ostaje na Zemlji, ima veliko, bitno značenje, za one koji su prošli kroz vrata smrti. Oni prelaze u duhovni svijet. Ostavljaju svoje tijelo na Zemlji. Za takozvanu umrlu osobu, to je iskustvo, proživljeno iskustvo. Prolazi kroz ovo: tvoje tijelo te napušta. - Treba sebi predočiti da je to iskustvo. Kakvo je to iskustvo? Pa, o tome možete dobiti ideju ako razmotrite iskustva na fizičkoj razini. To je iskustvo, recimo, kada doživite neki novi osjećaj koji prije niste imali i naučite ga razumjeti; tada ste svojoj duši dali nešto što prije nije posjedovala, novi koncept, novu predodžbu. Ali sada takvo malo iskustvo zamislite uvećano u velikoj mjeri. To je beskrajno moćna stvar kroz koju ljudi prolaze, što im daje mogućnost da vide, misle i razumiju između smrti i rođenja: da se ostavlja svoje tijelo, da se predaje planetu koji se napušta. To je veliko, ogromno iskustvo, ono koje se ne može usporediti ni s jednim iskustvom zemaljske egzistencije. Vrijednost iskustva leži u činjenici da nam nešto ostaje u duši kao rezultat, kao posljedica iskustva. Stoga možemo postaviti pitanje: što ostaje kao rezultat, kao posljedica ovog iskustva nestajanja fizičkog tijela iz našeg cjelokupnog bića?

Kad ne bismo mogli imati ovo iskustvo, u kojem svjesno sudjelujemo dok prolazimo kroz vrata smrti - odlazak našeg fizičkog tijela - nikada nakon

smrti ne bismo mogli razviti samosvijest! Samosvijest nakon smrti potaknuta je ovim iskustvom odlaska fizičkog tijela. Za umrle je od najveće važnosti: gledam kako moje fizičko tijelo nestaje iz mene. - I drugo: vidim osjećaj koji se iz ovog događaja u meni budi: Ja sam Ja. - Može se dati paradoksalna izjava: kad ne bismo mogli doživjeti svoju smrt s druge strane, nakon smrti ne bismo mogli imati samosvijest. - Kao što se ljudska duša, kada uđe u egzistenciju kroz rođenje ili čak začće, postupno prilagođava korištenju fizičkog aparata i time stječe 'Ja' svijest u tijelu, tako ljudsko biće stječe 'Ja' svijest nakon smrti s onu stranu egzistencije doživljavajući otpadanje fizičkog tijela od cijelog čovjeka.

Samo razmislite što to zapravo znači. Kada smrt promatramo s ove fizičke strane egzistencije, ona nam se čini kao kraj ove egzistencije, kao ono što, za fizičku percepciju, ima sebe ima ništavilo. Gledano s druge strane, smrt kao takva je najveličanstvenija stvar koja ikada može stajati pred ljudskom dušom. Jer to znači da čovjek uvijek može imati osjećaj pobjede duhovne egzistencije nad fizičkom. I dok ovdje u fizičkom životu ne možemo uvijek imati predodžbu o svom rođenju ispred sebe - nijedan čovjek nema predodžbu o svom rođenju, nijedan čovjek ne može znati ništa o svom rođenju iz fizičkog iskustva - jednako kao što ne možemo gledati na svoje rođenje ovdje u fizičkom životu, uvijek imamo događaj svoje smrti neposredno pred sobom kada nakon smrti postanemo potpuno svjesni. Ali nema ničeg opresivnog u ovom događaju smrti, naprotiv, ovaj događaj smrti je najveći, najveličanstveniji, najljepši događaj koji možemo imati pred svojim dušama. Jer nam uvijek predstavlja punu veličinu ove činjenice, da svijest, samosvijest, u duhovnom svijetu dolazi iz smrti, da je u duhovnom svijetu smrt poticaj te samosvijesti.

Drugo, moramo razmotriti drugi element naše ljudske egzistencije, etersko tijelo. Iz osnovnih opisa koje smo imali tijekom našeg zajedničkog života, znamo da ovo etersko tijelo ostaje s nama relativno kratko vrijeme nakon smrti, i da se zatim odbacuje. Također znamo da postoji određen značaj u činjenici da ovo etersko tijelo, kakvo smo imali, ostaje s nama ujedinjeno u danima nakon smrti.

Sve dok ovo etersko tijelo nosimo sa sobom nakon što smo odložili fizičko tijelo, još uvijek možemo misliti sve što smo mogli misliti tijekom naše fizičke egzistencije. Stoga sve misli koje nosimo u sebi možemo sagledati kao na velikom platnu. Misli koje smo doživjeli tijekom naših života vidimo na životnom platnu, što je često opisivano. Imamo cijeli svoj život kao u panorami, tijekom onih dana kada još nosimo etersko tijelo i vidimo ga pred sobom istovremeno - to jest, vidimo sve odjednom. Jer ono što ovdje u fizičkom svijetu nazivamo sjećanjem potječe iz eterskog tijela, ali je vezano za fizičko tijelo. Ovo fizičko tijelo smo odložili. Promatramo misli. Ne iznosimo ih

iz dubina koje imaju veze s fizičkim tijelom; vidimo ih, i, kao u panorami, sagledavamo život koji smo doživjeli.

Zatim odlažemo ovo etersko tijelo. Ali ovo etersko tijelo, koje odlažemo, ostaje nam vidljivo tijekom cijelog našeg života nakon smrti. Ono je vanjsko, ali ostaje nam vidljivo. Sjedinjuje se s cijelim kozmosom, ali ono što se s njim događa ostaje nam vidljivo; mi ga vidimo. I to je jedna od misterija smrti: da u panorami promatramo misli koje smo imali u sebi dok smo bili živi, sve dok etersko tijelo nosimo sa sobom; da ono što je izvan nas ujedinjujemo sa svijetom, promatramo kao utkano u svijet, da tako kažem, tako da to pripada našem svijetu, a ne našem 'Ja' nakon smrti. To je zaista iskustvo, kao da ono što tijekom života tka i živi u nama kao etersko tijelo, jednostavno živi u vanjskom eterskom svijetu.

Zatim, kao što znate, dolazi vrijeme kada od onoga što nosimo sa sobom ovdje na fizičkoj razini, imamo samo 'Ja' i astralno tijelo, i, naravno, pogled na ono što smo bili. Sebe tada doživljavamo na potpuno drugačiji način nego ovdje u fizičkom tijelu - s pojačanom sviješću koju je smrt uspostavila u nama. Ali nikada se ne smijemo prepustiti predodžbi da je ovaj život, između smrti i novog rođenja, za dušu nesvjestan. Jača je, intenzivnija je svijest povezana s ovim životom, nego svijest ovdje u fizičkom tijelu, samo što je svijest razvijena na potpuno drugačiji način. I, naravno, čovjek se može približiti tome kako bi trebao sebi predložiti umrle, samo integriranjem svega onoga što znanost duha može ponuditi, kako bi transformirala predodžbe koje su ovdje na fizičkoj razini prilagođene isključivo fizičkim objektima i događajima. Dakle, živimo u svom 'Ja' i u astralnom tijelu. Odložili smo svoje etersko tijelo. Ono je povezano s objektom egzistencijom.

Dragi moji prijatelji, za onoga tko ulazi u duhovni svijet, uistinu je potresno iskustvo posjetiti i pratiti umrle, s kojima se može doći u kontakt, ne samo promatrati individualni život pokojnika između smrti i novog rođenja, već i pratiti ono u što pokojnik gleda, ono što se od njega, kao njegovo etersko tijelo, utkalo u svijet, koji je sada za njega vanjski svijet, objektni svijet, promatrajući tako ono što je pokojnik sada dao eterskom svijetu. I tako se umrle, na određeni način može doživjeti na dva načina. Od umrlog se može doživjeti ono što je on predao eterskom svijetu, može se doživjeti ono u čemu njegova svijest prebiva nakon smrti.

Kažem, da je prvi kontakt s onim što je pokojnik ostavio za sobom u eterskom svijetu također šokantan. To je šokantno, čak i ako se ne bi moglo doći u kontakt s bićem koje živi između smrti i novog rođenja, i nosi svijest i samosvijest umrlog, već s onim što je umrli ostavio za sobom. Čak i tada, takvo iskustvo nosi sve ono što duboko utječe na dušu, kao i sve što nosi bilo kakav kontakt s duhovnim svijetom.

I taj šokantni aspekt uključuje, prije svega, stvarno, živo iskustvo da je takva duhovnost, poput one upravo spomenute, odnosno takva duhovnost, eterska duhovnost, koja ostaje od umrlih, zapravo stalno oko nas. Kao što živimo u zraku koji nas posvuda okružuje, tako je istinit i svijet koji nas okružuje u kojem ostaje ono što umrli ostavljaju za sobom kao svoj eterski svijet. U svijetu u kojem stojimo, uključujući i naša fizička tijela, postoji i ova duhovnost o kojoj sada govorim. Kao što postoji zrak oko nas, tako je istinito i ono što umrli ostavljaju oko nas. Samo kroz stanja svijesti, odvojeni smo od duhovnih svjetova; odvojeni smo, ne prostornim odnosima, već stanjima svijesti.

Razmotrimo, naprimjer, osobu koja se trudi prakticirati vježbe duše. Izričito naglašavam da se takve vježbe duše moraju izvoditi u potpunom miru duše. Svatko tko se na bilo koji način uznemiri vježbama duše šteti sebi. Ako se vježbe duše izvode na način kako su ovdje i u našoj literaturi opisane, tako da su to zaista vježbe duše i da u njima ne sudjeluje fizička egzistencija, onda one nikada ne mogu naštetiti osobi, niti uzrokovati duševnu štetu. Ali nikada ne bismo postigli istinsko duhovno znanje, ako ne bi s vremena na vrijeme skrenuli pažnju na ove stvari.

Pretpostavimo da osoba izvodi sljedeću vježbu. Kaže sebi: vidim boje svojim očima, crvenu, plavu i tako dalje. I sada prelazi na doživljavanje nečega, u određenom smislu, živog s crvenom, plavom, zelenom i tako dalje. Postupno shvaća da kao ljudsko biće, posebno u današnjem materijalističkom dobu, postoji u fizičkom svijetu na vrlo grub način, da ne uspijeva reagirati na finije stvari koje može iskusiti. Ta finija stvar se doživljava kada se obrati pažnja na više duhovni dojam koji boje, ali to mogu biti i drugi osjetilni dojmovi, ostavljaju na nas. Naravno, svi također općenito znaju: ako dopustimo plavoj površini da na nas utječe, ona će imati drugačiji učinak nego ako dopustimo crvenoj površini da na nas utječe. Za one koji je percipiraju bez da postanu nervozni - ovo izričito naglašavam - crvena površina ima nešto agresivno u sebi, nešto što, takoreći, izvire iz njezine površine, nešto što nas napada. Iz crvene uvijek nešto dolazi prema nama. Plava u nama izaziva suprotan osjećaj. Ostaje mirna na svom mjestu. Ništa nam ne dolazi iz plave. Naprotiv, kada možemo suptilnije su-osjećati s bojama, imamo osjećaj da svojim duševnim snagama možemo prodrijeti u plavu, da možemo prodrijeti kroz nju. Zelena je, u određenom smislu, u ritmičkom stanju ravnoteže. Zato ima tako blagotvoran učinak kao zemljin vegetacijski pokrov. Zelena na nas utječe na način da prođemo u nju, a zatim nam se i vraća. Kada vidimo prostrano zeleno polje, imamo osjećaj da u nešto ulazimo - a onda nam se ono opet približava: u njega - prema nama. To stvara taj osvježavajući osjećaj koji za nas ima prostrano, zeleno polje.

Možete se uvjeriti da su ljudi i primijetili nešto slično, da se u određenom smislu može živjeti s bojama, ako u Goetheovoj Teoriji boja pročitate

poglavlje o moralnim učincima boja - doduše, danas je malo tko razumije - gdje su navedeni odgovarajući osjećaji koji se mogu imati za sve boje. Dakle, može se živjeti s bojama, kao i s drugim osjetilnim percepcijama, ali sada kao primjer uzimamo boje. S bojama se može živjeti tako da se s plavom bojom nešto rađa u duši, poput sile slične čežnji koja izvire iz duše, ali koju plava boja s užitkom upija. S crvenom se uvijek rađa nešto što kao da nam dolazi, što nas ne želi prihvatiti, što nas na određeni suptilan način želi preplaviti. Dok percipiramo boje, može se imati moralno-duševno iskustvo, da tako kažem. Naravno, ne može svaka osoba izvoditi takve vježbe u jednoj inkarnaciji; ali opisujem ih kako biste mogli vidjeti kako su pojedinačni svjetovi povezani. Dakle, ako bi osoba izvodila takve vježbe, živjela bi mnogo čišće u svijetu boja. Ako bi takve vježbe izvodila za druge osjetilne percepcije, živjela bi čišće u svijetu drugih osjetilnih percepcija. Ali onda bi se ubrzo dogodilo nešto drugo.

Zamislite osobu koja tako živo doživljava plavi nebeski svod. Tada ne bi imala samo plavetnilo iznad sebe - a to je vrlo subjektivno plavetnilo, jer u stvarnosti svoda nema - već bi ga doživljavala kao blagotvornu unutarnju površinu hemisfere iznad sebe, koja posvuda upija njen duševni život, hemisferu iza čije površine duševno iskustvo može prodrijeti. Ljudi koji svijet doživljavaju u dubljem smislu, stoga govore poput, naprimjer, Jacoba Böhme, koji ne kaže: 'Kad čovjek vidi plavi nebeski svod...' - već kaže: 'Kad čovjek vidi dubinu'. - Ovo sadrži cijelo iskustvo plave boje: 'Kad čovjek vidi dubinu'.

Ali javlja se nuspojava kada čovjek uroni u život boja: kada su boje prisutne, duša istovremeno sjaji. Javlja se zbog mogućnosti, koristeći sasvim mali vremenski isječak, kojeg čovjek inače ne bi mogao koristiti. Kada naiđete na vanjski objekt u običnom fizičkom životu, vi ga vidite; dakle, vidite određenu boju. Tu zapravo počinje vaš dojam. Tada naknadno možete misliti, formirati predodžbu o boji. Ali s viđenjem boje počinje vaše zajedništvo s objektom. Ali to nije početak onoga što se događa. Vanjski psiholozi iz laboratorija već znaju da između učinka na naše oči, i pojave predodžbe plave boje, prođe određeno vrijeme. Dakle, plava boja u prvom redu utječe na naše oči. Ne percipiramo je odmah, već prođe određeno vrijeme; tek tada postajemo svjesni toga.

Danas u običnim knjigama možete pročitati kako se provode eksperimenti u laboratorijima. Konstruira se određeni aparat, i pokušava se stvoriti dojam, a ispred njega je pokusni kunić, student. Student zatim mora registrirati, koristeći drugi aparat, kada primi dojam, kako bi se mogao odrediti kratki vremenski period koji prođe između aktivacije naših osjetilnih organa i pojave u svijesti. Prolazi određeni vremenski period. Tijekom tog razdoblja još ne doživljavamo plavu boju, ako je to plavi dojam, ali doživljavamo moralni dojam boje. To već ima učinak u nama. Dakle, kako se duša ulijeva

u plavu, kako se prima s užitkom, to je već u nama. Duševni element boje zapravo ima učinak ranije, ali ostaje nesvjestan. Ljudi ga ne percipiraju. I tek kad se boja pojavi ljudi počinju razvijati svoju svijest. Ne obraćaju pažnju na ono što prethodi senzaciji boje.

Sada razmislite o ovome: kada je netko na određeni način prisiljen obratiti posebnu pozornost na ovaj moralni dojam boje, na ovo duhovno iskustvo boje, tada se pojavljuje i nešto posebno. Treba obratiti pažnju, kada je potrebno dodati boju nekoj površini, da tako kažemo, to jest, kada se slika ili kada se općenito prenose boje koje bi trebale proizaći iz misli. Kada se radi o pravom slikarstvu, radi se iz duhovnog dojma boje. Ovdje se to ne radi kao čisti umjetnik po modelu, koji samo oponaša model, već se zna da se taj duhovni dojam mora izazvati, pa se dodaje crvena. Na drugoj površini dodaje se plava, jer se mora izazvati ovaj ili onaj duhovni dojam. Tako je izvedeno cijelo slikarstvo u našoj zgradi u Dornachu. Shema boja ovdje u potpunosti proizlazi iz duhovnog, koje se treba pojaviti kroz boje. Međutim, to je učinilo apsolutno nužnim, u najeminentnijem smislu, prvo u sebi imati zgradu kao duševno biće. Kao što će se zgrada suočiti sa svijetom, tako je i izrasla kao zgrada iz duševnog bića. Ljudi bi mogli percipirati iz čega je zgrada Dornach izrasla, kada bi mogli koristiti ovo kratko vremensko razdoblje, koje prođe između utjecaja zgrade na osjetilne organe i trenutka kada se dojam osvijesti. Ali onaj tko je bio uključen u izgradnju, mora stvarati upravo iz ovog kratkog vremenskog razdoblja, mora stvoriti sve u zgradi, u smislu boja i oblika, iz ovog kratkog vremenskog razdoblja.

Rekao bih da sam vas, na više znanstveni način, uputio u nešto što vam se može činiti teškim. Ali takve se poteškoće moraju prevladati. Svakako može biti slučaj i danas, da čovjek kao milost - a milost je tu uvijek u određenom smislu, po tome što stojimo u svijetu - nekako može uhvatiti ovaj trenutak. Vidi nešto, a opet će ponekad imati dojam da se interakcija zapravo već dogodila između njega i onoga što vidi kada to osvijesti. Vidi nešto i kaže sebi: čini mi se kao da sam ovo već vidio.

Možda ste svi upoznati s osjećajem susreta s bićem ili predmetom, da tako kažem, i da zato imate osjećaj: nije tu samo kada ostavlja dojam na svijet, već se približio, prije toga nam se već približio. Moglo bi se reći, da je ovo puzanje približavanja, nešto što se ponekad može primijetiti. Međutim, za običan život, ono što se događa u ovom kratkom vremenskom razdoblju, odmah je potpuno izvan svijesti, izvan praga. U trenutku kada netko postane svjestan onoga što leži odmah iza praga svijesti, u tom trenutku čini važno duhovno otkriće. Želim to još jednom ilustrirati na konkretnom slučaju. Mnogi od vas su već čuli za ovo, a možda sam to čak i ovdje spomenuo. Prošle godine, mali dječak je umro blizu zgrade, zgnječen kombijem u pokretu. Etersko tijelo ovog malog dječaka ujedinjeno je sa zgradom Dornach, tvori auru zgrade Dornach, živi u auri zgrade Dornach. A kada se

umjetnički radi na zgradi Dornach, iz ovog eterskog tijela izlaze sile, koje naravno izgleda uvećano. Čovjek te sile osjeća u sebi, baš kao što duševno osjeća zgradu.

Zašto je to tako? Zato što u svijetu o kojem sam upravo govorio, koji je uvijek oko nas, koji jednostavno ne percipiramo jer ostaje nezapažen prije nego što dojam dođe do nas, jer se u tom svijetu nalaze eterska tijela umrlih, koja umrli gledaju. Ono što umrli vide iz našeg svijeta, ono što umrli gledaju, sadržano je u eterskom svijetu koji nas okružuje. I mi bismo to uvijek vidjeli kad bismo, u određenom smislu, mogli vidjeti prije nego što vidimo u fizičkom svijetu, kad bismo samo malo mogli prijeći taj prag.

Ali to ne sprječava umrle da u ovom svijetu uvijek budu aktivni, kroz ono što su ostavili za sobom. Okruženi smo svijetom u kojem žive eterska tijela umrlih. Na neki način, ona su s njim povezana. I samo zato što ono što živi u eteru, prvo mora pogoditi naše fizičko tijelo i pokrenuti aparat fizičkog tijela, ne uspijevamo percipirati tu snažnu obavijenost onim što eterski ostaje prisutno u našem svijetu umrlih. Međutim, moramo steći ovaj osjećaj da naš svijet mora biti obogaćen za naše predodžbe, onim što je u prvom redu prisutno u cijelom ovom eterskom svijetu kroz eterska tijela umrlih.

Sami umrli u prvom redu nisu u ovom svijetu, već samo njihova preostala eterska tijela. Same umrle ne možemo pronaći na tako jednostavan način - iako bi i taj jednostavan način bio težak. Sami umrli nastavljaju živjeti, nakon što su položili svoje etersko tijelo, u svom astralnom tijelu i u svom 'Ja'. Možete shvatiti kako trebamo preoblikovati svoje predodžbe, kada uzmete u obzir da se sav misaoni materijal odvaja od nas eterskim tijelom, koje prelazi u vanjski eterski svijet. Misaoni materijal koji smo ovdje akumulirali u našem fizičkom tijelu, nakon smrti ne ostaje s nama. Taj misaoni materijal postaje vanjski svijet. Umrlo osoba nakon svoje smrti ne gleda na misli onako kako je gledala, naprimjer, misli koje je formirala tijekom života, a koje zatim pamti i izvlači iz svoje podsvijesti. Umrlo osoba na svoje misli gleda kao da su eterska slika; vidi svoje misli vani u svijetu. Onima koji su prošli kroz vrata smrti misli su nešto vanjsko. Ono što nam se ovdje otkriva kroz osjećaje i volju, ostaje povezano s našom individualnošću. To zatim živi dalje u našem astralnom tijelu i u našem 'Ja'. Naše 'Ja' se pali u samosvijest kroz kontemplaciju trenutka smrti. Naše astralno tijelo, se pali mislima u slici pred nama, koje su gurnute u naše astralno tijelo. Kao rezultat toga doživljavamo ih u našem astralnom tijelu. Ovdje u fizičkom tijelu, misli doživljavamo na takav način da ih povlačimo iznutra. Nakon smrti, doživljavamo ih na takav način da ih gledamo kao što gledamo zvijezde, svjetove ili planine, i one na nas ostavljaju dojam. Taj dojam primamo i doživljavamo u našem astralnom tijelu i u našem 'Ja'. Dakle, upravo suprotno vrijedi u odnosu na ono što se događa u fizičkom životu. Dok ovdje misli nazivamo nečim unutarnjim, nakon smrti ih moramo

nazivati nečim vanjskim. Važno je da shvatimo, da se ne prepuštamo predodžbi da je svijet nakon smrti samo fino, raspršeno ponavljanje fizičkog svijeta ovdje, kako se često pretpostavlja u spiritualističkim krugovima. To je nešto sasvim drugačije. To je nešto sasvim drugačije jednostavno zato što su naše misli entiteti izvan nas samih.

Upravo kada se razmišlja o takvim predodžbama, shvaća se da ne samo da je potrebna, rekao bih, određena otvorenost da bi prihvatili znanost duha, već i da se mora imati određena sposobnost koncepte učiniti fluidnim, da ih se donekle modificira, da se ne tvrdi da se ono što je u duhovnom svijetu može sebi predočiti s konceptima koji se ovdje imaju. Stoga je potrebno da netko tko je sposoban potražiti umrlu osobu, recimo, da nauči o ovom općenju s umrlima. Dok ovdje, kada susrećemo osobu, ulazimo u odnos s njezinim unutarnjim bićem, možda kroz to što nam to unutarnje biće izražava riječima, izrazima ili gestama, s umrlima, kada ulazimo u odnos s njima, oni nam pokazuju što nam žele reći u objektnom svijetu. Vidimo, takoreći, u imaginacijama na koje nas upućuju, što doživljavaju, što nam imaju reći. Može se reći da umrla osoba, kada je nešto pitaju kaže: pogledaj tamo, tamo ćeš naći ono što ja sada doživljam.

Ali sve je to brz proces. Umrla osoba ima sposobnost nadosjetilno percipirati misli koje mi ovdje doživljavamo samo interno, nevidljivo. Tek kada se stekne sposobnost percipiranja misli s umrlim, s njim se može i doživljavati. To njemu daje sasvim posebnu sposobnost da kao umrla osoba doživi naše misli, kao takozvana umrla osoba.

To se posebno događa u slučaju fenomena kojeg bi se ovdje želio dotaknuti. Kada netko koga smo voljeli premine, misli u svojim dušama nosimo dalje. Mislimo o onome što smo s njim doživjeli, što smo s njim osjećali i tako dalje. Umrla osoba, rekao sam, vidi misli. Ona također vidi naše misli, i vrlo brzo može razlikovati misli koje ima kao otiske samog duhovnog svijeta, koje predstavljaju imaginacije onoga što je u duhovnom svijetu, od onih misli koje osoba misli u duši koja je u tijelu. Može razlikovati to dvoje. Razlikuje ih kroz svoje unutarnje iskustvo. Razlika je doista vrlo velika. Kada umrla osoba - za iniciranog nema razlike - treba iskusiti misao o nečemu što postoji samo u duhovnom svijetu, mora aktivno doživjeti tu misao. Prvo mora slijediti, mogao bih reći, svaki dio te misli koju sam doživljava. Proces je teško objasniti. Pretpostavimo da ovdje postoji slika, ali vi biste tu sliku vidjeli samo ako biste sami ocrtali i preslikali sve detalje. Umrla to može. On ponovno naslika sve misli koje vidi; ponovno ih stvara, da tako kažem, i doživljava to ponovno stvaranje. Veliki dio života između smrti i novog rođenja, u biti se sastoji od ponovnog stvaranja onoga što je prisutno u duhovnom svijetu u formaciji misli. Čovjek to na ovaj način ponovno stvara. Tada zna da ima posla s formacijama misli koje pripadaju isključivo duhovnom svijetu.

Iskustvo je drugačije kada se iz duhovnog svijeta promatraju misli koje žive kod ljudi koje smo za sobom ostavili u fizičkom svijetu. Nije kao da ih ponovno stvaramo; naprotiv, s mislima se zaista suočavamo na takav način da se možemo pasivno povezati. Baš kao što vazu za cvijeće ne moram prvo ocrtati, već se ona neposredno formira kao dojam, tako je i s mislima živih. One stvarno nastaju na sličan način, kao što se ovdje javljaju dojmovi fizičkog svijeta. I to je ono što uzdiže, usređuje i grije umrle u mislima živih, koji su ih voljeli. Jer to je sasvim posebna oblast za umrle, da zavire u misli onih koji su ostali iza njih i vole ih. To je za njih poseban svijet. Ovdje bi se fizički svijet mogao doživjeti na način, zar ne, da bi bilo prisutno samo ono što nastaje u mineralnom, životinjskom, biljnom, i u carstvu ljudi. Tada, naprimjer, ne bi bilo umjetnosti. Umjetnost se stvara uz ono, izvan onoga što je stvarno potrebno. To je ono što čovjek, koji duševno promišlja razvoj ljudi, općenito zna da ne smije nedostajati u svijetu, iako bi priroda bila jednako potpuna kakva jest, čak i da ne postoji umjetnost. Dakle, umrli bi u svakom slučaju mogli živjeti kako bi ljudi živjeli u pustom, mrtvom, pukom svijetu prirode, u svijetu bez umjetnosti; dakle, umrli bi mogli živjeti ako bi se dogodila čudna stvar da svaku umrlu osobu njeni voljeni odmah nakon smrti zaborave. Ono što se vidi u obliku misli koje ostaju u dušama onih koji vole umrle, nešto je što je svakako dodano svijetu u onome što je umrloj osobi neposredno potrebno, ali što uzdiže i uljepšava egzistenciju umrle osobe. To se može usporediti s umjetnošću u fizičkom svijetu, ali usporedba je pogrešna, jer je to za umrlu osobu uzdizanje, uljepšavanje, u daleko višem smislu od uljepšavanja fizičkog svijeta kroz umjetnost.

Stoga ima duboko značenje, u cjelini kozmičke egzistencije, kada svoje misli ujedinimo s mislima umrlih, da umrlima donosimo i misli koje su izražene jezikom, konceptualnim jezikom koji je zajednički živima i umrlima: jezikom kojim govorimo ovdje u znanosti duha. Jer sadržaj znanosti duha, razumije i umrli jednako dobro kao i živi. Nikada ne postane stran, umrlima.

Vjerujem da upravo prikupljanjem ovakvih predodžbi, postupno dobivamo živopisnu sliku duhovnog svijeta. Možemo pronaći put u ono što leži s one strane praga i iz čega, u biti, proizlazi i sve što za nas postoji s ove strane ovog praga.

U svijetlu ovih pojava, mora se imati u vidu da je - opravdano, naravno, jer je to dio kozmičkog plana - današnje čovječanstvo kratkovidno u svom pogledu na svijet, ali zapravo više kratkovidno nego što treba biti. Jer kada istinski materijalistički nastrojena osoba našeg vremena, formira svoje koncepte, svoje predodžbe o svijetu, ona misli da su te predodžbe, ti koncepti, univerzalno ljudski. Znae koliko je teško naučiti materijalistički nastrojenu osobu da se može razmišljati drugačije od nje. Materijalist je, uostalom, prizeman, kada kaže da je svatko tko ne misli kao on budala. Ne postoji veća unutarnja netolerancija od one materijalistički nastrojene osobe.

Materijalistički nastrojena osoba u osnovi uvijek razmišlja ovako: ljudi su prije mislili da postoje svakakve vrste duhovnih stvari; jedva bi napravili korak u životu, a da ne bi posvuda sumnjali ili čak vidjeli duhove. Ali sve je to bila čista fantazija. Sada smo mi, kao ljudska rasa, konačno toliko napredovali da smo napustili tu djetinjastu ideju. - Ipak, ljudi bi na svakom koraku mogli primijetiti koliko je takva ideja apsurdna.

Želim to ilustrirati primjerom koji se čini nategnutim, i dolazi iz potpuno drugačije perspektive od one o kojoj smo danas raspravljali. Razmislimo o slici koju često razmatramo iz različitih kutova prve faze zemaljskog razvoja, egzistencije čovječanstva u raj, kako je imamo u Bibliji. Razmislimo o ovoj slici prvih ljudi, Adama i Eve u raj: Eva grize jabuku, daje jabuku Adamu, zmija na drvetu zavodi Evu. Ovaj se motiv ponekad još uvijek slika, posebno danas, na način da se slika što prirodnija žena, i još prirodniji muškarac, jer je to moderno. Bilo da se radi o impresionizmu ili ekspresionizmu, u svakom slučaju slika se što prirodnija žena i još prirodniji muškarac, prirodni krajolik, prirodna zmija koja pokazuje svoje prirodne, pohlepne zube i tako dalje. Ali nije se oduvijek slikalo na ovaj način, jer takva slika ne bi prenijela pravu stvarnost koju bismo trebali vidjeti. Naravno, znamo da bismo u zmiji trebali vidjeti simbol stvarnog zavodnika, Lucifera. Ali Lucifer je biće koje je, kao što znamo, ostalo iza tijekom egzistencije Mjeseca i koje, kako se pojavljuje u zemaljskoj egzistenciji, u zmiji može imati samo svoj simbol. Međutim, zmija nije Lucifer, već ga nekako treba gledati duhovno. To znači da se ovaj Lucifer također mora vidjeti duševnim moćima. Ovaj Lucifer mora se vidjeti iznutra, naporom unutarnjih moći. Kako ga se može vidjeti, dragi prijatelji? U osnovi, svi nosimo dojmove Lucifera u sebi, baš kao nosimo i dojmove Ahrimana. Pokazat ću vam, što je kraće moguće, bez ikakvih argumenata ili detaljnih objašnjenja, koja sami možete pronaći u onome što već imamo u našoj literaturi, kako bi se mogla imati predodžba o Luciferu.

Čovjek unutar sebe nosi impulse luciferskog. Nosi ih na takav način da se nalaze u njegovoj glavi, a odatle prožimaju astralno tijelo, gdje je zaostalo lucifersko. Dakle, dok su Duhovi oblika formirali svoju glavu, u njihovu glavu prodiru luciferski impulsi, ali i u ono što je formirano iz astralnog, u leđnu moždinu. Dakle, ako bismo iz čovjeka izvukli glavu i njezin nastavak, kralježnicu, dobili bismo zmiju, zmijoliku formaciju s ljudskom glavom. Naravno, cijelu stvar treba tada promišljati astralno; glava je još uvijek donekle replika ljudske glave, a kralježnica koja s nje visi, proteže se zmijoliko. Zamislite to objektivno projicirano prema van, i to je zmija s ljudskom glavom. To znači da bi svatko, tko na slici vidi izvana Lucifera, mogao reći: zmija s ljudskom glavom. - Ne zmija sa zmijskom glavom, jer to više nije Lucifer; to je zemaljska zmija na kojoj su Duhovi oblika već djelovali kao na zemaljsko biće. Dakle, morali bismo reći, zmija s ljudskom glavom. To znači da bi slikar koji bi htio naslikati Lucifera na drvetu, morao prikazati zmiju kako se uvija uz drvo s ljudskom glavom na vrhu. Pritom bi slikao iz

perspektive naše znanosti duha. Stoga bismo morali zamisliti Adama i Evu blizu drveta, i omotano unutar drveta, nešto nalik zmijskom tijelu, osim kralježnice transformirane u astralni oblik, koja oponaša ljudsku glavu. Kad je žena prvi put vidi, prirodno je oblikovana prema ženskom licu.

Idite ovdje u muzej, u umjetničku galeriju, i pogledajte sliku majstora Bertrama, i vidite kako je, usred Srednjeg vijeka, naslikao ovu zmiju na drvetu, baš kao što sam je upravo opisao. To je frapantno! Veličanstveno je i zapanjujuće, jer nam pruža dokaz da je slikar usred Srednjeg vijeka slikao prema realnim, stvarnim predodžbama duhovnog svijeta. Ovo je konačan dokaz, da se ne moramo vratiti mnogo stoljeća unatrag da bismo danas dobili dokaz da su ljudi tada znali nešto što je čovječanstvo zaboravilo u ovom dobu materijalizma.

Naravno, ova tema, o kojoj sam upravo raspravljao, nikada neće biti dotaknuta u vanjskoj povijesti umjetnosti. Unatoč tome, u našem materijalističkom dobu, svatko se može uvjeriti, ne samo imati stav već i percipirati: pogled na duhovno nestao je tek u posljednjih nekoliko stoljeća. Svatko tko ode u umjetnički paviljon, i pogleda ovu sliku raja koju je naslikao Majstor Bertram, ima uvjerljiv dokaz, pružen na vanjskoj fizičkoj ravni, da nije bilo tako davno kada su ljudska bića mogla zaviriti u duhovni svijet kroz ono što nazivamo atavističkom vidovitosti, i znati njegove tajne na potpuno drugačiji način nego što se znaju danas. Samo zamislite koliko slijepi ljudi zapravo hodaju svijetom, budući da se mogu izvana na fizičkoj razini uvjeriti, samo kad bi htjeli, da se odvija razvoj.

Značajno je da je tijekom posljednja tri ili četiri stoljeća postojeća, atavistička, nesvjesna vidovitost opala. Jer naravno, majstor Bertram nije mogao razviti znanost duha. On je samo vidio, još uvijek u eterskom carstvu, što Lucifer zapravo radi i slikao u skladu s tim. Bila je to nesvjesna, instinktivna vidovitost.

Da bi ljudima došla vanjska percepcija, ova drevna percepcija duhovnog svijeta, morala je opasti. Ali ljudi je moraju ponovno steći. I postupno mora doći vrijeme kada će ono što je izgubljeno, biti ponovno stečeno, iako samo u polju svijesti. Stoga to mora pripremiti struja znanosti duha. Ljudi se mogu ponovno približiti duhovnom svijetu, samo proučavajući znanost duha. Ali ova znanost duha mora zaista dovesti do uvida u duhovni svijet.

Danas se znanstveno može dokazati, koliko daleko prirodna znanost može ići. Kada danas čisto znanstveni mislilac govori o toj temi, on zapravo govori u duševnom aparatu, o tjelesnom instrumentu duševnog života. Sada, ispitajte danas dostupna izlaganja - to se zove psihofiziologija - koja potječu od najvažnijih znanstvenih mislilaca našeg vremena i pogledajte što oni imaju za reći o duševnom, to jest, u njihovom vlastitom smislu, o duševnom aparatu. Na vrlo neobičan način, svugdje ćete pronaći da ovi ljudi kažu: ako

uzmemo u obzir osjetilni i život predodžbi, duševni aparat je uvijek dio njega, a zatim opisuju što se događa u mozgu, u živčanom sustavu, kada osoba osjeća i ima predodžbe. Tjelesni, materijalni paralelni proces se može pronaći svugdje. Sada, kada ovi istraživači pristupe osjećaju i volji, ne nalaze ništa od tjelesnog paralelnog procesa.

To da takvo što ne izlazi na vidjelo, da se ne primjećuje, to je samo zato što prirodna znanost i njeno razmatranje - ne može se baš reći razmatranje, jer je razmatranje korisno, ali monističko razmatranje prirodne znanosti je krajnje suvišno - to jest, zato što monisti likuju oko činjenice da za svaki proces misli i osjeta, postoji određeni fizički proces i da su misao i osjet vezani uz mozak. Ali oni ne govore o osjećaju i volji. Najviše što govore je o tonovima osjećaja, odnosno o nijansiranim predodžbama. Ali nikada ne dođu do osjećaja i volje. A poštenu prirodoslovci kažu: naša znanost ne ide do osjećaja i volje. Ono što sada govorim možete pročitati u znanstvenoj literaturi. To se u svakom pogledu može dokazati. Naprimjer, istinu onoga što sada govorim najlakše možete pronaći kod dr. Theodor Ziehena, vrlo poznatog psihijatra i psihofiziologa našeg vremena. On pokazuje pojedinačne procese koji odgovaraju mišljenju, osjetu. Čak dolazi do nijansi osjećaja; ali ne dolazi do samog osjeća i volje. Stoga poriče osjećaj i volju. Oni uopće ne postoje, kaže. Može li se zapravo jasnije znanstveno dokazati da se znanstveno mišljenje proteže samo na privremeno, samo na ono što odlažemo smrću, i da ono što je izvan toga, što kao što sam rekao, živi u osjećanju i volji, tako malo pripada tijelu da to prirodoslovac uopće ne pronalazi, da to čak odbacuje i poriče! Pa ljudi gaču: osjećaj i volja ne postoje jer se običnom znanošću ne mogu otkriti; sama prirodna znanost nam danas pokazuje da osjećaj i volja nisu povezani s tijelom kao takvim, poput misli i osjeta!

To je povezano s činjenicom da se misli odvajaju od nas i nakon smrti pojavljuju se raširene vani. Osjećaj i volja ostaju s nama. A iz osjećaja i volje proizlazi moć stvaranja tabele misli. Svatko tko želi, danas može pokazati, isključivo kroz prirodnu znanost, kako osjećaj i volja nemaju nikakve veze ni s čim što je priroda, već se nakon smrti pojavljuju kao astralno tijelo i 'Ja' te ostaju zajedno s čovjekovom individualnošću, paleći se u novu svijest na način koji sam opisao; jer je cijelo širenje etersko, reflektirano u astralnom tijelu, a zatim reflektirano u 'Ja' nakon što je i astralno tijelo odloženo.

U osnovi, sve je u redu. I suvremena znanost ne opovrgava znanost duha; ona je zapravo dokazuje! Kad bi se samo imalo malo razumijevanja, vidjelo bi se kako, kroz ispravno razumijevanje, istinska prirodna znanost pokazuje ispravnost znanosti duha, čak i s obzirom na pojedinačne tvrdnje.

Znanost duha, kao što vidite, mora u našem vremenu započeti, ući u razvoj ljudi, nešto je što mora zahvatiti čovječanstvo, jer će ono shvatiti samo ono prolazno i o onom vječnom koje živi u nama, neće ništa znati. Doći će

vrijeme kada će ljudi to prvo shvatiti, a zatim će se više baviti razvojem svog života volje, razvojem svog života osjećaja. Jer samo kroz osjećaje i volju sjedinjujemo se sa svijetom, koji nije bez misli.

Ljudi će prirodno prigovoriti: pa, onda jednostavno osjećaš duhovni svijet, nisi s voljom tu! Ne, upravo kroz osjećaj i volju sjedinjeni smo s objektivnim svijetom misli, s mislima koje žive, mislima koje ne samo da mislimo. I kao što je istina da su ljudi u pretpovijesno doba mogli zaviriti u duhovni svijet, tako je istina da će ljudi u budućnosti ponovno morati steći taj uvid u duhovni svijet. Ali to će moći postići samo ako odluče prvo se donekle baviti mislima duhovnog svijeta, što naše vrijeme odbacuje.

Da bi se to postiglo, mnogi, mnogi koncepti i predodžbe koje danas kruže morat će se ispraviti. Teško je povjerovati koliko ljudi danas razmišljaju - dopustite mi da upotrijebim paradoks - nepromišljeno. Daju definicije za koje su apsolutno uvjereni da su točne, da ih se uopće ne može osporiti. Međutim, duhovni znanstvenik ima zadatak temeljito ispitati ono u što su ljudi apsolutno uvjereni, jer im se to čini potpuno logičnim, jer su u to uvjereni. Naprimjer, ako se nekoga u današnje materijalističko doba pita: što je istinit koncept? - odgovorit će i reći nešto poput: istinit koncept je kada stvorim unutarnju sliku objekta koji stvarno postoji u svijetu. To jest, svatko će danas definirati: istina se sastoji u slaganju, slike koju netko stvara u mislima, s nečim vani. Sada, ispitivanjem koncepta, vrlo se lako može pokazati da istiniti koncept nema apsolutno nikakve veze s onim što se obično tako naziva. Lako se može pokazati da bitak slijedi potpuno drugačiji put od slike koju stvaramo kao koncept. Ako je koncept istinit samo ako odgovara bitku, onda bi prirodno bio istinit samo dok ga bitak potvrđuje. Naprimjer, koncept bismo mogli usporediti sa slikom koju napravimo kao portret osobe. Portret je dobar ako nalikuje osobi. Ali nema nikakve veze s bićem te osobe. Korespondencija slike s nekim sebstvom ne doprinosi unutarnjoj istini slike. Jer zamislite da napravite portret osobe i da ona odmah iza toga umre. Prvo, slika odgovara onome što jest, a zatim onome što nije. Bitak uopće nema veze s tim je li slika istinita ili ne; to nema veze s bitkom. To je nešto potpuno imaginarno za one koji stvar istinski logički razmatraju. Bitno je da se te stvari doživljavaju unutarnje. A to unutarnje iskustvo je nešto što čovječanstvo mora ponovno steći.

Ali to prije svega zahtijeva - a do toga možemo doći promatrajući naša teška, patnjom ispunjena vremena - da čovječanstvo ponovno stekne osjećaj za stvarnu istinu. Zbog materijalizma se postupno udaljavalo od istine. Izgubili smo se kroz materijalizam, posebno u pogledu koncepta istine. Usporedite danas, ako to možete provjeriti, novinarske opise - i koliko ljudi danas ne čita ništa osim novina - nekog događaja kojem ste svjedočili s vlastitim percepcijama. Ako ga ponovno pročitate u novinama, vidjet ćete da je opisan na način na koji dotični novinar misli da može ostaviti dojam na svoje

čitatelje. Ali osjećaj da treba odgovarati istini sve je manje prisutan. Ali to je dio toga. I sve dok to ne prožme čovječanstvo, impuls koji vodi iz osjetilnog svijeta u duhovni svijet, neće moći uzburkati duše. Jer pod tim manjkavim konceptima istine, koncepti prikriveno postaju lažni. Koliko često doživljavamo, naprimjer, sljedeće: netko piše o znanosti duha, recimo o onome što sam ja objavio o znanosti duha. Zatim piše i naravno, ne može izbjeći da kaže, na temelju svojih materijalističkih koncepata, da je sve to plod fantazije i da se ne bi smjelo ispredati iz fantazije. I zatim nastavlja istražujući kako je moguće da čovjek može biti fantast.

Takav članak se zapravo pojavio ne tako davno! Ispituje kako osoba može biti toliki fantast. Govori odakle ta osoba - u ovom slučaju, to sam bio ja - dolazi, gdje je prije živjela, i kako do tih fantazija može doći kroz određeno rasno miješanje. U svom materijalizmu, fantaziraju nevjerojatne stvari. I to je ono što govorim: jednostavno zgrabite laž, iznutra iskrivljujete istinu.

Naravno, to se ne može izravno dokazati. Ali kako je tu licemjerje, u tome da nekoga optužite za fantaziju, a zatim sami fantazirate o njemu! Ako bolje pogledate naš sadašnji život, vidjet ćete koliko je nevjerojatno raširen ovaj nedostatak odgovornosti da sve što kažemo zapravo odgovara stvarnosti. Bez da steknemo ovaj osjećaj, na intenzivan način, ne možemo dobiti pristup duhovnom svijetu. Ne možemo ni shvatiti zašto ono što znanost duha donosi iz duhovnog svijeta kao istinu, zašto to mora biti istina. Ali previše smo kratkovidni da bismo na ovaj način istinski razmotrili našu sadašnjost, i previše smo vezani za svoje interese u ovome ili onome da bismo istinski vidjeli u svim oblastima, kako neistina svjetluca i probija se u svaki proces života.

Istinski osjećaj, istinske predodžbe, istinsko promišljanje o tim stvarima, to su prve pripreme za znanost duha. I takvo promišljanje mora spadati u, rekao bih, svojevrsno svjesno pripremno razdoblje za ono što budućnost čovječanstva mora uistinu biti; jer samo u ponovnom ujedinjenju duše s duhovnim, može ležati buduće spasenje ljudske rase. Znanost duha nije nešto što tražimo kao još jednu senzaciju; radije, znanost duha mora biti nešto za što znamo da se mora pojaviti u našem vremenu, jer je čovječanstvu ova znanost duha potrebna. I moramo se, u određenom smislu, osjećati predanima njoj, kada bistro i jasno pogledamo tijelo razvoja čovječanstva.

Ali kakvu beskonačnu obogaćenost doživljavamo kroz ono što nam znanost duha može dati, postupno proširujući svijet, dodavanjem duhovnog područja fizičkoj oblasti ljudskog razvoja! U dobu materijalizma, ljudi su sve više odsječeni od svijeta u kojem čovjek postoji između smrti i ponovnog rođenja. Zauzvrat, znanost duha im mora dati priliku da žive s cijelim čovjekom, uključujući i ono što je prisutno u čovjeku kada mu nedostaje fizičko tijelo. Naš svijet za to ništa ne nudi.

Čovjeku može biti zaista teško u duši, posebno u ovim teškim vremenima, kada vidi nešto poput knjige Ernsta Haeckela, naprimjer, koja je upravo objavljena. On tu knjigu naziva 'Misli o vječnosti'. Ernst Haeckel je jedan od najuglednijih umova našeg vremena. Te 'Misli o vječnosti', povezane su upravo s velikim ratom našeg vremena. Koji je njezin glavni sadržaj? Glavni sadržaj ove Haeckelove knjige jest da on pita: što nam ovaj rat može pokazati? Tisuće i tisuće ljudi umiru od vanjskog nasilja, bez ikakve nužde. Može li itko u ovom ratu vidjeti nužan dokaz - misli Haeckel - da su sve misli o vječnosti i beskonačnosti apsurdne? Ne mora li nas upravo ovaj rat, koji uništava vanjskim nesrećama, mecima i tako dalje, uvjeriti u to? Ne mora li nam ovaj rat pokazati - vjeruje Ernst Haeckel - da nema ničeg izvan običnog fizičkog života?

Naravno, ovi ozbiljni događaji će druge ljude sadašnjice dovesti do drugačije vrste razmišljanja o vječnosti, do suprotne misli o vječnosti, do misli o vječnosti koja u njima barem izaziva osjećaj, da oni koji prolaze kroz vrata smrti u takvim vremenima nastavljaju svoju ljudsku misiju u drugim svjetovima, i da je upravo ono što prinose kao žrtvu, polazište za ono što moraju postići kada više ne nose fizičko tijelo.

S postojećim znanostima može se dokazati oboje. Kao što se s postojećom znanošću mogu stvoriti izvrsni uređaji koji podižu čovjekovu egzistenciju, koji u mirnom smislu unapređuju ljudsku kulturu, ali i najgori uređaji za uništenje, tako da se istom vanjskom znanošću može stvoriti oboje i dokazati oboje.

Da bismo istinski proniknuli u svijet u kojem se živi vječno, znanost duha je neophodna. I ova znanost duha, govorio samo o tome ovdje, i barem nekima od vas, nam pokazuje, između ostalog, da oni koji rano napuste svoje fizičko tijelo, prije nego što istekne normalan životni vijek za fizičku razinu, predaju svoje etersko tijelo eterskom svijetu, i nastavljaju živjeti u svojoj individualnosti. Dakle, cjelokupno opažanje i duh znanosti duha, pokazuje da takvo etersko tijelo, koje bi fizičko tijelo moglo snabdijevati dugo vremena nakon što je predano eterskom svijetu, sadrži u sebi sile koje bi fizičko tijelo moglo snabdijevati desetljećima. Ono je tamo u eterskom svijetu, kao što sam vam pokazao primjerom.

Ono što netko stekne kroz svoju žrtvenu smrt, živi dalje u njegovoj individualnosti. To u njemu živi upravo u vremenu poput našeg, i značenje onoga što se događa možemo shvatiti samo ako to možemo vidjeti okom duše znanosti duha. I to skreće našu pozornost na duhovni pandan onoga što se sada događa diljem europskih zemalja, kroz moćne i bolne procese koji se diljem Europe odvijaju na fizičkoj razini. Duhovni korelat, paralelni duhovni proces toga, mora, jer je sve fizičko vođeno duhovnim svijetom, teći u fizičke procese ljudske evolucije u budućnosti. Ali to će biti plodonosno samo ako ljudske duše ovdje na Zemlji, u svojim fizičkim tijelima, imaju svijest da s

onim što u duhovnom svijetu preživi od tisuća i tisuća žrtvenih smrti, imaju nešto efikasno i korisno, pod što se mogu smjestiti, da tako kažem, kako bi ovdje na Zemlji djelovali u budućnosti, ujedinjeni s umrlima kroz svijest koju duša može imati o stvarnosti duhovnog svijeta.

To je ono što znanost duha mora dati ljudima, također i u vezi ovih iskustava. Tada će duhovne aspekte ovog moćnog svjetskog događaja moći pravilno učiniti plodonosnima za budućnost, i moći će ga pravilno promišljati, osjećati i doživjeti:

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

Majstor Bertram von Minden (1345 - 1415)

Esencijalni članovi čovjeka između smrti i novog rođenja

Kassel, 18. veljače 1916.

Vrijeme u kojem živimo posebno sugerira koliko je hitno da ljudi našeg vremena istraže smisao zemaljskog života. A smisao zemaljskog života, nikada nam ne može postati jasan, ako se usredotočimo samo na ono što se događa u osjetilnom svijetu. Jer sve što se događa u osjetilnom svijetu, dobiva svoje dublje značenje samo kroz duhovnu oblast, koja također nalazi izraz u ovom osjetilnom području. Naše vrijeme je vrijeme teških kušnji. A oni koji su spremni ostati postojani i vjerni našem cilju, posebno trebaju shvatiti kako je ovo naše vrijeme, vrijeme kušnji, kako ono može otkriti svoje značenje - također i smisao! - u našim dušama, samo ako se u našim dušama uzdignemo do onoga što se duhovno izražava, čak i u tako ozbiljnim događajima koji se odvijaju na fizičkoj razini.

S obzirom na činjenicu da gledamo polja gdje se, u bezbroj slučajeva, otvaraju vrata smrti, i s obzirom na pomisao da su mnogi naši prijatelji već u velikom broju napustili fizičku razinu, možda će danas posebno dobro biti ako svoju pozornost usmjerimo na ono što se može reći o svijetu u koji čovjek ulazi kada ovdje prođe kroz vrata smrti. Iz ove perspektive - znate, postoji mnogo, mnogo perspektiva iz kojih možemo započeti - danas želimo ponovno razmotriti život između smrti i novog rođenja.

U našoj znanosti duha, prvo pokušajmo razumjeti čovjeka kakav stoji pred nama: znamo da stoji na takav način, da pred nama otkriva svoju fizičku i duhovnu stranu. Znamo da ta duhovna strana za fizički plan ostaje nadosjetilna; duhovno se može objaviti, otkriti samo kroz fizičko. I kada tako razmatramo čovjeka ovdje na fizičkoj razini, kako bismo ga razumjeli u smislu naše znanosti duha, kažemo: u prvom redu nam se otkrivaju četiri glavna člana čovjeka - to znate iz moje prezentacije 'Teozofije' - koje nazivamo fizičkim tijelom, eterskim tijelom, astralnim tijelom i 'Ja'. Odmah od eterskog tijela nadalje, članovi ljudske prirode su za fizičko promatranje nadosjetilni. Ali mi svoje 'Ja' i astralno tijelo doživljavamo. Doživljavamo ih iznutra. Doživljavamo ih upravo zato što smo sposobni spoznati sebe kao 'Ja', čak i ako to 'Ja' ostaje nevidljivo, nadosjetilno. Ukratko, može se razumjeti, čak i ako se držimo onoga što otkriva samo fizički svijet, zašto čovjeka razmatramo u ova četiri člana.

Danas želimo postaviti pred duše, da se čovjeka koji živi između smrti i novog rođenja također može promatrati na sličan način, da je moguće govoriti o članovima čovjeka koji se nalazi na životnom putu između smrti i novog rođenja. Znate: fizičko tijelo predajemo elementima, supstancama Zemlje; etersko tijelo predaje se općem eterskom svijetu; nakon nekog

vremena, ono što je prvenstveno u našem astralnom tijelu, ali o čemu zemaljski čovjek već ništa ne zna, također se u određenom smislu rastvara; i 'Ja' tada prolazi kroz svijet koji doživljavamo između smrti i novog rođenja.

Sada, ne bismo trebali vjerovati da čovjek koji stoji između smrti i novog rođenja, nije biće jednako diferencirano, jednako strukturirano, kao i ljudsko biće ovdje u fizičkom svijetu. Između smrti i novog rođenja, možemo govoriti i o članovima ljudske prirode; samo tada ćemo morati govoriti na sljedeći način.

Ovdje, kada promatramo čovjeka na fizičkoj razini, 'Ja' nam se isprva čini - ako smijem tako reći - kao najviše. Čovjek svoje fizičko tijelo ima sa svim mineralima, svoje etersko tijelo s biljkama, a astralno tijelo sa životinjama. 'Ja' on ima samo za sebe. U duhovnom svijetu, 'Ja', koji nam ovdje izgleda kao najviši član ljudske prirode, najniži je član ljudske prirode, tamo u svijetu između smrti i ponovnog rođenja. Kao što ovdje počinjemo s fizičkim tijelom, tako i za duhovni svijet moramo početi s 'Ja', koji je obavijen, poput magle, astralnim područjem samo tijekom vremena dok čovjek prolazi kroz svijet duše, ali koji je ipak najniži član čovjeka između smrti i novog rođenja. I kao što se ovdje obavijamo, kada kroz rođenje ili začecje iz duhovnog svijeta ulazimo u fizički svijet, tako se i u duhovnom svijetu obavijamo, mogli bi reći, duhovnim članovima. Zapravo već imamo imena za te duhovne članove. Razmotrimo ih malo, iz jedne drugačije perspektive. Nakon što prođemo kroz vrata smrti, obavijamo se duhom-samim. To je, uostalom, član ljudske prirode kojeg će čovjek razviti u budućnosti tijekom razvoja Jupitera. Ono što sada nazivam duhom samim, za svijet između smrti i novog rođenja, nije baš isto ono što će se razviti kad čovjek napreduje od Zemlje do Jupitera; ono što će čovjek razviti na Jupiteru, bit će neka vrsta vanjske slike, nekakvi pandan pojavi osjetila, duhovnog bića kojima se ljudi obavijaju dok prolaze kroz vrijeme između smrti i novog rođenja. Svakako je istina, da se ovaj član, u koji se ljudi obavijaju dok prolaze kroz vrijeme između smrti i novog rođenja, također može nazvati duhom samim.

Kako se proces nastavlja, čovjek tada sebe obavija onim entitetom koji se može nazvati životnim duhom, koji je pak duhovni pandan nečemu što će se pojaviti u fizičkom procesu tek tijekom razvoja Venere. A pravi čovjek duha, je ono što se u čovjeku razvija kao duhovni pandan onome što će čovjek u fizičkoj slici imati u najvišoj sferi, tijekom razvoja Vulkana, što danas možemo tek nazrijeti u njegovom fizičkom razvoju. Dakle, možemo reći: kao što se ovdje čovjek obavija u astralno, etersko i fizičko tijelo, tako se, dok urasta u duhovni svijet, obavija u duh sam, životni duh i duhovnog čovjeka.

Sada bih vam želio detaljnije opisati kako se stvari odvijaju, iz onoga što bi se moglo nazvati znanjem inicijacije. Polovicu tih stvari već znate. Kada čovjek prođe kroz vrata smrti, njegovo fizičko tijelo predaje se elementima Zemlje. Ovo odvajanje fizičkog tijela, izvanredno je važno za život između

smrti i novog rođenja. Svakako, čini se trivijalnim reći da je smrt zapravo rođenje za duhovni svijet; ali to je ipak valjana izjava. Jednostavno se moramo naviknuti da svoje koncepte učinimo fleksibilnijima, tako da ne budemo izravno vezani za ono zemaljsko. Svoje koncepte smo navikli oblikovati samo prema onome što nam Zemlja nudi. Moramo ih biti sposobni mijenjati. Život u duhovnom svijetu potpuno je drugačiji od života na Zemlji. Duhovno iskustvo koje čovjek ima u duhovnom svijetu dok prolazi kroz vrata smrti jest: da mu se fizičko tijelo odvaja. To je značajno, iznimno značajno iskustvo! I prije svega, o ovom iskustvu se mora reći da je, u odnosu na početak duhovnog života nakon smrti, sasvim suprotno od načina na koji se rođenje čovjeka odnosi prema fizičkom životu između rođenja i smrti. Nijedno ljudsko biće ne može se osvrnuti na svoje rođenje s fizičkom spoznajom utemeljenom na Zemlji. Čovjek ne doživljava svoje rođenje svojim fizičkim kognitivnim moćima, ovdje na Zemlji. Kao što ovdje ne doživljavamo fizičko rođenje, kao što ljudi na to nemaju sjećanja - sjećanje počinje tek kasnije - na događaj svog rođenja, i kao što to vrijedi za fizički život i tako mora biti, tako i za život između smrti i novog rođenja vrijedi suprotno. Jer trenutak, trenutak - ne mogu reći umiranja, već smrti, ostaje kao nešto na što se ljudi uvijek iznova mogu osvrnuti, kroz cijeli tijek života između smrti i novog rođenja. Baš kao što se nikada ne sjećamo događaja svog rođenja u fizičkom životu, tako jasno tijekom cijelog našeg života između smrti i novog rođenja, imamo pred sobom trenutak smrti, ali s druge strane, sa strane duhovnog iskustva, s druge obale, da tako kažem. Za zemaljskog čovjeka, smrt može, s određenim opravdanjem, imati u sebi nešto zastrašujuće. Ona predstavlja propadanje fizičkog zemaljskog čovjeka. Upravo je suprotan slučaj kada se čovjek, između smrti i novog rođenja, osvrće na svoju smrt: tada ona uvijek predstavlja pobjedu duha nad fizičkim; tada smrt predstavlja najljepšu, najveću, najveličanstveniju, najuzvišeniju stvar koja se u biti može iskusiti. A budući da se čovjek tijekom cijelog svog duhovnog života između smrti i novog rođenja, može osvrnuti na svoju smrt, taj pogled na svoju smrt je ono što mu daje svijest nakon smrti, tako da zna: odložio sam svoje fizičko tijelo. I činjenica da to doživljavamo, da to uvijek imamo pred sobom, nakon smrti nam daje našu samosvijest, baš kao što svoju samosvijest ovdje u fizičkom svijetu postižemo imajući svoje fizičko tijelo.

Kada smo mi, s našim astralnim tijelom i 'Ja', između uspavljivanja do buđenja izvan fizičkog tijela, nemamo svijest o fizičkom svijetu. Nakon buđenja, moramo ih fizički gurnuti u sebe, tada 'Ja' svijest može ponovno procvjetati. Svaki put kada nakon smrti gledamo smrt, kada cijeli ovaj događaj, ovaj - s druge strane - uzvišeni, lijepi događaj, stoji pred našom dušom, tada se svijest uvijek iznova pali nakon smrti. To u potpunosti ovisi o stalnoj kontemplaciji ovog trenutka.

I nešto drugo je povezano s ovim. Pomalo je teško govoriti o tim stvarima jer, kao što sam rekao, ovdje u fizičkom svijetu ne postoje odgovarajuća

iskustva, ali te stvari treba pokušati okarakterizirati onakvima kakve jesu. Dakle, kada u našem daljem postojanju nakon smrti gledamo svoju smrt, imamo, prije svega, perceptivni i konceptualni dojam da tamo gdje smo umrli, sada kada smo umrli, nema ničega, čak ni prostora. To je, kao što sam rekao, teško opisati, ali istina je: tamo nema ničeg. I, govoreći u vanjskom smislu: stvar se čini veličanstvenom i uzvišenom, jer nam se svuda drugdje otvara novi svijet. Preplavljujući, duhovni svijet pritišće sa svih strana, ali tamo nema ničega od čega smo umrli.

Ovako teoretski opisano, stvar možda u sebi ima nešto zastrašujuće, ali u iskustvu nakon smrti, to nije ništa strašno. U utisku nakon smrti, to omogućuje dubokom zadovoljstvu da procvjeta u duši. Čovjek, takoreći, uči proširiti se u cijeli svijet, i gledati nešto što je kao praznina u svijetu. I iz toga proizlazi osjećaj: ovo je tvoje mjesto u svijetu, mjesto koje izranja iz svih prostranstava, i to je tvoje. - I čovjek dobiva osjećaj, upravo iz te praznine, da ima značenje za cijeli svijet, da svako ljudsko postojanje - u početku ga dobiva, naravno, kao objašnjenje za sebe - mora biti tamo. Ovo mjesto bi uvijek bilo prazno da mene nije tamo - tako svaka duša govori sebi. Da svako, svako ljudsko biće, ima mjesto koje mu je u kozmosu dodijeljeno, taj osjećaj, taj nevjerojatno topli osjećaj, proizlazi iz ove kontemplacije: da je cijeli svijet ovdje, i da je cijeli ovaj svijet izbacio, kao iz simfonije, jednu notu koja jest, i mora biti tu, inače svijeta ne bi bilo. Taj osjećaj je onaj koji proizlazi iz osvrtnja na iskustvo smrti. On ostaje, jer je to ono što prvenstveno daje samosvijest, samosvijest između smrti i novog rođenja.

Zatim, relativno kratko vrijeme - ali dovoljno - postoji veza s eterskim tijelom. Sve što je netko doživio u životu, čak i najmanji događaji, odjednom se pojavljuju kao na velikom platnu života, koje traje dani; ostaje dani. Čovjek ima vrlo intenzivan osjećaj: Zemlja na kojoj je stajao nastavlja se kretati, ali on ostaje iza, počinje stajati mirno. Više se ne kreće sa zemljinim prostornim kretanjem. I u tom procesu, *tableau* života se širi.

Kada se govori o sjećanju na život, ne govori se u pravom smislu, jer se sjećanja formiraju osvrtnjem unatrag u vremenu. Ali to nije slučaj; radije, to je simultano; to je *tableau*, pokretna slika. Kao što sam rekao, proteže se čak i na najmanje događaje.

Tada se čovjek odvaja od ovog eterskog iskustva. Ono što se obično naziva odvajanjem eterskog tijela. Ono s čime je netko bio povezan kao eterskim tijelom, dok je prije to nazivao svojim unutarnjim bićem, sada je vanjsko, raste sve veće i tka se - to je zapravo ispravan izraz - u duhovni svijet u koji je čovjek sada ušao. Samo, u ovom duhovnom svijetu postoji prazan prostor o kojem sam govorio; on se izostavlja. A etersko tijelo tka se izvana svuda okolo; stalno postaje sve veće.

Sada apsolutno moramo priznati da bi bilo pogrešno mišljenje - moram priznati, u svim slučajevima gdje sam bio u mogućnosti intenzivno istražiti upravo ovu činjenicu o kojoj sada govorim, vjerovao sam da bi to bila pogreška - vjerovati da u životu između smrti i novog rođenja ne bismo vidjeli ono što smo utkali u opći duhovni svijet kao etersko tijelo. Stalno ga vidimo. Uvijek ga gledamo; pripada našem vanjskom svijetu. Gledamo ga. I važno je da ga možemo gledati, jer time nam toliko duhovnog vanjskog svijeta postaje razumljivo, budući da postoji srodstvo između onoga što smo u njega utkali i cijelog vanjskog duhovnog svijeta.

Možda se sjećate predavanja koja sam jednom održao u Beču o vremenu između smrti i novog rođenja, i gdje sam rekao: prije svega, čovjek je utkan u svijet pun mudrosti. Dok ovdje uporno traži mudrost, tamo je potpuno unutar svijetla mudrosti. I ta mudrost, unutar koje se nalazi, preplavljuje ga. I preplavila bi ga još više, kad ne bi mogao utkati mudrost koju je utkao u svoje etersko tijelo tijekom života, kad je ne bi mogao utkati u svijet. Tako se za njega prigušuje neizmjereno obilje svjetlosti kozmičkog etera, a on počinje shvaćati ono što u univerzalnom kozmičkom eteru prožima svijet, udahnuje mu dušu i prožima duhom.

Dakle, imamo ono što, u određenom smislu, otpada od čovjeka kada je čovjek odveden u duhovni svijet. Jer od zemaljskih članova ljudske prirode, u biti ostaju samo 'Ja' i astralno tijelo. Fizičko tijelo je otpalo. Zauzvrat, ostaje ono što sam nazvao 'prazninom'. Etersko tijelo postaje podložno univerzalnom kozmičkom eteru. Čovjek nastavlja svojim putem. Jer ono što sada predaje kozmičkom eteru kao svoje etersko tijelo, obavlja se onim što smo nazvali *duhom samim*. To je, u određenom, smislu, sada vanjski član. U njega prodire neodređeni eter; obavlja ga nekom vrstom *duha samog*.

Sada je dobro da se na trenutak zaustavimo kod onoga što, rekao bih, zasad preostaje: koncepta čovjeka. Ne moramo govoriti o toj praznini, jer je ona, prije svega, od najvećeg značaja samo za ono ljudsko biće koje je umrlo, koje je imalo iskustva koja sam opisao. Ali s eterskim tijelom, to je nešto sasvim drugo. Samo etersko tijelo objektivno se isprepliće s onim što je opći kozmički eter. Tada je unutar njega, ovo etersko tijelo čovjeka.

Sada ćete shvatiti da je, u određenom smislu, etersko tijelo čovjeka koji umire u mladosti, nešto drugačije u svijetu vani, od eterskog tijela osobe koja, da tako kažemo, doseže normalnu dobnu granicu. Svako etersko tijelo, naravno, ima svoju svrhu, i ono što ću reći ne može izazvati nikakvu želju za ranijom ili kasnijom smrću; to bi bilo potpuno iskrivljeno i krivo, lažno tumačenje stvari. Ali ipak, ono što ću reći je valjano.

Kad čovjek umre u mladosti, ima etersko tijelo koje je možda moglo održavati fizičko tijelo desetljećima, moglo je funkcionirati u fizičkom tijelu. Sada, u duhovnom svijetu, nijedna sila se ne gubi, ništa više nego u fizičkom svijetu.

To jest, u eterskom tijelu, koje nakon smrti napušta čovjeka, postoji sila koja je možda mogla fizičko tijelo održavati desetljećima, kada čovjek ima dvadeset ili trideset godina. Ono više nije u fizičkom tijelu čovjeka; vani je u svijetu. Primjer to možda najbolje može predstaviti našim dušama.

Imali smo malog dječaka na gradilištu u Dornachu - već sam razgovarao s nekim našim prijateljima o tome - koji je tragično preminuo u dobi od sedam godina. Dječak je te večeri išao po hranu iz naše kantine, koja se nalazi u blizini gradilišta u Dornachu, i čudan niz okolnosti doveo je do toga da je dječak izašao iz kantine i prošao kroz trsku pored staze kojom se u tom trenutku vozio potpuno natovaren kombi za namještaj. Potpuno natovaren kombi za namještaj se prevrnuo i zgnječio malog dječaka. Bilo je to zaista bolno iskustvo. Neposredno nakon večernjeg predavanja, poslije deset sati, primili smo vijest da je mali dječak nestao. Nije preostalo ništa drugo nego provjeriti kombi za namještaj. Vanjske okolnosti su također bile prilično čudne. Dječak je htio krenuti četvrt sata ranije, a zadržao ga je netko tko je htio ići s njim. Htio je izaći na druga vrata; tada bi prošao pored kombija za namještaj s desne strane, dok bi s lijeve strane bio zgnječen. Rečeno mu je da izađe kroz ova vrata, pa je formalno poslan tamo. To je također cesta kojom možda nijedan kombi za namještaj nije vozio godinama, a možda ni neće godinama. Bio je to kombi za namještaj koji je, kao iznimka, dovezao namještaj jednom od naših članova. - Dakle tražili su dječaka. Kombi za namještaj bio je toliko natovaren i nažalost se srušio na takav način da ga nije bilo moguće odmah podići, jer ljudi koji su vozili kombi za namještaj nisu ništa ponijeli sa sobom, i jednostavno su odšetali. Kombi s namještajem su planirali podići sljedeći dan. - Ali sada ga je, naravno, trebalo podići noću, a ispod je pronađen mrtvi dječak.

Ovaj mali dječak je tako neko vrijeme stalno bio u atmosferi zgrade. Sada je zaista istina, da je od tada, ubrzo nakon te smrti, etersko tijelo tog malog dječaka utkano u auru zgrade. I netko poput mene, tko je - svakako nije neskromno to reći - uključen u cijeli umjetnički aspekt zgrade, primjećuje kako iz te nepotrošene eterske sile eterskog tijela, dolazi oplodnja, potrebna za umjetničku integraciju ovoga ili onoga u zgradu.

Naravno, možda bi bilo više prilagođeno ljudskom egoizmu uvijek sve to pripisivati vlastitom geniju. Ali svakako je istina na čak i ono što nam dolazi od iznutra, proizlazi iz vanjskih duhovnih utjecaja. I te duhovne utjecaje možemo konkretno i detaljno uočiti. Ovdje imamo posla s eterskim tijelom dječaka koji je živio do sedme godine, koje je stoga moglo održavati fizičko tijelo još šest do sedam desetljeća, i koje se, sa svom iznimnom mudrom graditeljskom snagom potrebnom za umjetničko oblikovanje fizičkog ljudskog tijela, nalazi u eterskoj auri zgrade u Dornachu.

I usuđujem se ovo reći čak i umjetnicima, s potpunom sigurnošću: umjetnost potrebna za oblikovanje fizičkog tijela iz eterskog tijela, daleko je

veća od bilo koje umjetnosti koju ljudi prakticiraju na Zemlji. Već sam čovjek je najveći umjetnički proizvod. A svi impulsi za oblikovanje fizičkog ljudskog tijela sadržani su u eterskom tijelu. I umjetnik ih također izvlači iz svog eterskog tijela kada umjetnički stvara.

Ovo je samo jedan primjer; mogli bismo navesti i drugi u kojem se može vidjeti mogućnost neiskorištenih eterskih tijela. Doista, upravo ove godine, naši dragi prijatelji su u mladoj dobi prošli kroz vrata smrti. I vidimo kako upravo sada, u ovom trenutku, bezbrojni ljudi prolaze kroz vrata smrti, u svojim najboljim godinama, ostavljajući za sobom svoja eterska tijela, koja su sva desetljećima mogla nastaviti funkcionirati u fizičkom tijelu. Ta eterska tijela, koja su također ojačana i očvrsnuta podvrgavanjem žrtvenoj smrti, prisutna su i bit će prisutna. I oni ljudi koji će to moći, u budućim vremenima, kada se nad europskim zemljama budu odvijali različiti događaji od sadašnjih, živjet će u duhovnoj, eterskoj atmosferi u kojoj se mogu naći ova neiskorištena eterska tijela. I kada se ovdje na Zemlji pronađu duše koje imaju razumijevanje onoga što će duhovno živjeti ne samo kao apstraktna sjećanja, već kao stvarne eterske sile - to se razumijevanje može steći samo iz znanosti duha - sigurno će osjetiti sile nadahnuća onoga što će biti prisutno u tim eterskim tijelima.

I to je jedan od osjećaja koji nam sada teško pritišće srca, težak jer, s jedne strane, moramo gledati goleme stvari koje bi se mogle dogoditi kada bi veliki broj ljudi mogao postati svjestan posljedica smrti koje se sada događaju oko nas kroz velike događaje našeg vremena, dok je, s druge strane, šačica ljudi koji mogu razumjeti te stvari još uvijek mala skupina. I vrlo lako bi se moglo dogoditi, zbog nedostatka razumijevanja znanosti duha od strane ljudi, zbog materijalizma koji prožima cijelo čovječanstvo, da ljudi u budućnosti mogu nastaviti živjeti bez ikakvog nagovještaja razumijevanja onoga što proizlazi iz smrti.

Ne bismo smjeli dopustiti, da ove riječi u našim srcima žive ni na koji drugi način osim da se potpuno prožmemo, koliko je to u našoj moći, takvom sviješću, da je potpuno upijemo, i sa svoje strane, učinimo što možemo da takvu stvar razumijemo. Ne bismo se smjeli, rekao bih, jednostavno ispunjavati tjeskobom o tome koliko materijalizma postoji. Naprotiv, svakako bismo trebali prepoznati koliko materijalizma ima na Zemlji, ali ne bismo se smjeli zatvoriti od sve raširenijeg materijalističkog svjetonazora, već bismo trebali još više činiti ono što je naša dužnost.

Toliko o onome što se može reći o eterskom-tjelesnom. Zatim čovjek napreduje. U početku se 'Ja' obavilo nekom vrstom *duha samog*, koje se formira na nešto drugačiji način od svega što se formira kada živimo ovdje u zemaljskoj egzistenciji. Moglo bi se reći: *duh sam* je nešto što nam pristupa sa svih strana, i osjećamo se u središtu toga. Tada ljudsko biće nastavlja živjeti u drugim omotačima, istovremeno doživljavajući, kako sam često

opisivao, svojevrsni duhovni pad, doživljavajući - ali sada na drugačiji način nego što je puki tableau, koji je opisan - ono što djeluje kao svojevrsni kontrast zemaljskom životu. Može se jasno predstaviti kako se odvija sljedeće razdoblje, nakon što je etersko tijelo odloženo i nastavljamo živjeti sa svojim astralnim tijelom i 'Ja', obavijeni *duhom samim*. Taj *duh sam* je svojevrsna pokretačka snaga. Vraća nas natrag, tako da ponovno proživimo, istinski se vratimo, u naš posljednji život od smrti do rođenja. Naprimjer, ako smo nekome ovdje na Zemlji rekli nešto što mu je prouzročilo bol, ovdje na Zemlji u fizičkom tijelu, takav događaj doživljavamo iz naše perspektive. Ne možemo ga doživjeti iz perspektive druge osobe. Uopće ne bismo mogli živjeti u fizičkom tijelu, kad bismo htjeli živjeti na bilo koji drugi način osim da sve doživljavamo iz vlastite perspektive. Ali uzmimo ekstremni slučaj: nekoga smo duboko povrijedili riječima koje smo izgovorili iz osvete. Ono što njega dira, što on osjeća, mi ovdje ne doživljavamo. U regresiji koju sada opisujem, uvijek doživljavam ono što druga osoba osjeća, kao posljedicu onoga što sam učinio. Dakle, živimo unutar svijeta posljedica. Od onog što je proizašlo od nas, doživljavamo ono što su drugi doživjeli tijekom našeg života, dok ne dođemo do točke u kojoj dolazimo do rođenja. Zatim se obavijamo onim što bi se sada moglo nazvati duhovnim pandanom onoga što će se razviti na Veneri: obavijamo se *životnim duhom*.

I taj životni duh određuje daljnji tijek života, koji sam mnogo puta opisao. Naći ćete ga opisanog iz raznih perspektiva, uključujući i bečku seriju predavanja o životu između smrti i novog rođenja. Ovdje to ponovno želim opisati iz drugačije perspektive.

Tako smo, takoreći, obavijeni *životnim duhom*. To se manifestira na određeni način i bitno je da to razumijemo. *Duh sam* nas prvo vodi natrag; duh sam se prvenstveno bavi našim bićem, našom individualnošću, a zatim nas vodi dalje. Nakon što nas je doveo do našeg rođenja, vodi nas dalje putevima kojima moramo ići u duhovnom svijetu.

Drugačije je s onim što daljnji omotač, *životni duh*, čini za nas. Ovdje u fizičkom tijelu prožeti smo eterskim tijelom, koje također sadrži životni eter i sve što nas oživljava. U određenom smislu - znate, etersko tijelo samo malo strši iznad fizičkog tijela, inače ima vrlo sličan oblik - prožeti smo eterskim tijelom i živimo kroz ovo etersko tijelo. Bez eterskog tijela, ne može se živjeti na fizičkoj razini.

Kad smo odložili svoje astralno tijelo, znamo: obavijeni smo ovim *životnim duhom*. Sada također primjećujemo: već smo bili obavijeni, cijelo vrijeme dok nas je *duh sam* vodio natrag. Ali to primjećujemo tek sada. Primjećujemo to tek naknadno, kada prođemo kroz ono što se naziva razdobljem kamaloke. I sada postajemo svjesni nečega izvanrednog: samo kroz obavijenost *životnim duhom* moguć je naš život između smrti i novog rođenja. Jer ovdje u fizičkom tijelu moramo živjeti, rekao bih unutar svoje kože. To ne možemo u

duhovnom svijetu, između smrti i novog rođenja. Kad bismo u duhovnom svijetu htjeli živjeti samo u sebi, takoreći, samo na jednom mjestu u duhovnom svijetu, tada bismo morali neprestano umirati i stoga ne bismo mogli živjeti. Radije, moramo živjeti s cijelim kozmosom. Cijeli kozmos moramo imati kao nešto veliko i živo i moramo s njim živjeti.

Sada, to bi se moglo dogoditi na dva načina. Mogli bismo se izliti u cijeli univerzum. Ali ako bismo se odjednom izlili, svijest koju imamo, koju sam opisao, ova samosvijest, također bi se izlila u maglovitost. Umjesto toga, moramo se kretati u velikom, živom kozmičkom organizmu. Ovdje kada smo u našem fizičkom tijelu, jedan od naših udova, recimo ruka, nalazi se na određenom mjestu. U duhovnom svijetu, uvijek moramo biti vođeni okolo. Uvijek moramo biti nošeni s jednog mjesta na drugo. To čini *životni duh*. Kroz njega napuštamo jedno mjesto i dolazimo na drugo. To se događa ritmički, naravno, tako da se uvijek vraćamo na isto mjesto. Ali moramo biti vođeni po svijetu. Za nas uskrsava dinamičan, duhovno dinamičan život. Ovdje, kao fizička ljudska bića, mi smo, uz određene iznimke, ograničeni na jedno mjesto. Duhovno je uvijek, do neke mjere, preneseno u fizičko, i kroz to se na fizičkoj razini možemo kretati. To je u biti ahrimanski učinak, budući da duhovno u fizičko prenosi Ahriman. Ali u duhovnom području, ispravno je da nas vodi cijeli kozmički organizam koji mu pripada. I na taj način, baš kao što se smjestimo na neko mjesto ovdje na Zemlji, smjestimo se u cijelu sferu zemaljskog života, mogao bih reći. I dok smo vođeni s duhovnog mjesta na duhovno mjesto - više detalja ćete naći u mom bečkom ciklusu - sile koje su nam potrebne za pripremu za naš novi zemaljski život, u isto vrijeme se usađuju u nas, tako da se onda možemo vratiti u zemaljski život. Jer život između smrti i novog rođenja, odvija se na način da se u prvoj polovici oslobađamo zemaljskog života; u drugoj polovici se nalazimo u pripremi za novi zemaljski život.

Vidite, materijalizam danas u biti sve okreće u suprotnost. On će ljude voditi u najozbiljnije pogreške, pogreške koje nisu samo vjerojatne, već gotovo samorazumljive. Kad se pojavi genij, poput Goethea, naprimjer, ljudi ga shvaćaju na potpuno materijalistički način. O Goetheu je napisana i objavljena vrlo debela knjiga, u kojoj se svi njegovi preci koji se mogu pronaći, ispituju tjelesno i duhovno, u materijalističkom smislu - ali materijalist pretpostavlja samo fizičke kvalitete - a zatim se pokazuje kako Goethe nasljeđuje jednu stvar od jednog pretka, a drugu od drugog. Sam Goethe je ironično rekao: 'Od oca sam naslijedio stas, od majke veselu narav' - i tako dalje. Ovdje u Kasselu, na ciklusu predavanja, jednom sam pokazao kako ljudi to shvaćaju potpuno materijalistički, pokazujući kako sve 'nasljeđujemo' kroz fizičku struju nasljeđivanja, posebno genijalnost. I to sam već mnogo puta rekao: stvar je apsurdna, smiješno glupa, a opet tako uvjerljiva, jer materijalistu odmah pada na pamet da kada se određene osobine pojačavaju tijekom mnogih generacija, onda se čini kao da su kod

genija one naslijeđene. Materijalist čak vjeruje da govori o iskustvu. Ali on ne izražava nikakvo drugo iskustvo osim onog, recimo, da je netko tko padne u vodu, kada se izvuče mokr. - Duša, naravno, na određeni način prolazi kroz sve pretke i tako uz nju prijanja sve što je crpila od predaka. Kao što je netko tko je pao u vodu mokr, tako i čovjek ima osobine svojih predaka, dok prolazi kroz generacije. Bilo bi drugačije kada bi se dogodilo suprotno, kada bi se trebalo dokazati da se genij koji postoji, prenosi na potomke: ali nije. Ljudi bi to jednog dana trebali dokazati! Ali vjerojatno će to pustiti na miru. Goetheovi preci se proučavaju, ali se ne trude otići do njegovog sina ili unuka! Samo provjerite prenose li se osobine genija na potomstvo! Mogu postojati slučajevi gdje je stvar prikrivena, ali ne može biti govora o nasljeđivanju osobina genija na njegovo potomstvo. To bi se samo otkrilo, tada bismo saznali. Ali takvo nasljeđivanje osobina genija ne postoji.

Ali nešto drugo je slučaj. Ako se pokuša pratiti ljudska individualnost koja ulazi u fizičko tijelo u određenom trenutku, unatrag - uostalom, dolazi iz duhovnog svijeta - to je ista individualnost koja već spaja oca i majku, koja doprinosi da se otac i majka spoje kako bi je rodili. Da, već doprinosi, čak i dalje unatrag. Utječe, takoreći, na cijeli slijed generacija, na takav način da se na kraju dvoje ljudi pronađu kroz koje ta jedna individualnost može pronaći svoje utjelovljenje. U onome što se odvija stoljećima, od predaka do potomaka, individualnost je već na djelu. Koliko god čudno zvučalo, istinito je. Goethe je imao oca i majku, djeda i baku, i tako dalje. Ako se vratimo stoljećima unatrag, vidimo da Goetheova individualnost već djeluje iz duhovnog svijeta, na takav način da se oni koji su u konačnici dali starog Kaspara Goethe i gospođu Aju uvijek okupljaju. Stoljećima ta individualnost djeluje iz duhovnog svijeta; utječe na slijed generacija.

Slučaj je upravo suprotno od onoga što se pretpostavlja. Ljudi nisu fizički naslijedili ono što nose u svojim dušama od svojih predaka, već okupljaju svoje pretke iz duhovnog svijeta, od kozmičke ponoći nadalje, koja se nalazi na pola puta između smrti i novog rođenja, kako bi potom mogli pronaći one preko kojih će se probiti u zemaljski život. To je misterij, koji se ovdje pojavljuje. To je nešto iznimno značajno, uistinu potresno. I kroz to vidimo da zaista postoji bliska veza između onoga što se događa u duhovnom svijetu i onoga što se dalje događa u fizičkom svijetu. I u isto vrijeme, vidimo koliko je čudno isprepleten naš duhovno-duševni život između smrti i novog rođenja, s onim što se događa ovdje, a što se ovdje jednostavno ignorira.

U modernoj filozofiji, ljudi o duhu govore na vrlo čudan način. Bio je profesor u Halle-u koji se danas smatra vrlo važnom figurom na području filozofije. Objavio je knjigu - 'Filozofija kao da' - u kojoj je pokušao pokazati da koncepti poput duha i duše, ne predstavljaju stvarnost, ali da su ipak korisni u čovjekovu svjetonazoru. Ne treba, kaže, gledati na čovjeka kao da ima dušu. Ali on miče rukama i govori, tako da se može reći: promatra ga se

kao da ima dušu. Inače, duša neka bude duša. To se poriče; time se ne bavi; ali tako se gleda, *kao da* ljudsko biće ima dušu, *kao da* je duša uzrok svega toga.

To je prikladna, ali i užasno nepromišljena filozofija. Međutim, svatko tko pokuša primijeniti ovu filozofiju na konkretan život, vidi da je ta '*Kao da*' filozofija od male koristi, čak i kao metoda. A osobu poput Fritza Mauthnera, koji je napisao filozofiju jezika i sve prati do jezika, zapravo treba promatrati iz perspektive '*kao da*' filozofije: kao da takva osoba može imati i um. Ali ako netko to pokuša, ta metoda je beskorisna. Ne može se pokazati da se može smatrati *kao da* ima um; ne može se primijeniti. Gdje nema uma, ne može se primijeniti. - Naravno, znate što mislim. Ali citiram ovog Fritza Mauthnera samo zato jer je među onima koji u potpunosti poriču cjelokupno značenje povijesti i koji je najjasnije izrazio, sa stajališta suvremenog materijalizma, da povijest nikada ne može biti znanost. Kaže: kad kap kiše padne na zemlju, zakoni kapi kiše mogu se znanstveno otkriti, jer mnoge kapi kiše padaju prema istim zakonima. Tada se mogu usporediti pojedinačni slučajevi jedan s drugim, a zatim se mogu pronaći zakoni. - To je ono što suvremeni filozofi vjeruju, da to vodi do pojedinačnih zakona, kada se promatra mnogo slučajeva i uvijek se pojavljuje ista stvar. Ali u povijesti se sve stvari događaju samo jednom, Tridesetogodišnji rat samo jednom, i tako dalje; i stoga je za Fritza Mauthnera cijela povijest samo niz slučajnosti. Ljudi danas moraju doći do takvih tvrdnji, ako zapravo poriču duh; jer bi i povijest bila samo niz slučajnosti, da ono što smo sada pokazali, ne bi djelovalo u povijesti kao stvarnost, kao ono što djeluje iz duhovnog svijeta i čime ljudi surađuju između smrti i novog rođenja. Mi tkamo, u određenom smislu, ono što se događa ovdje na Zemlji, između smrti i novog rođenja. Tkamo samo prema onim impulsima koji nam dolaze iz duhovnog svijeta.

Zaista se može reći: ne vjerujte da bilo kakav ozbiljan prigovor znanosti duha može doći s bilo koje znanstvene strane; jer ako se usporedi ono što suvremena znanost danas može postići, sa znanošću duha, suvremena znanost je upravo najbolja podrška znanosti duha. Jednostavno se stvari mora pristupiti na pravi način.

Ako danas uzmemo bilo koju knjigu u kojoj se materijalistički nastrojena osoba, izražava na napola psihološki, dakle duševno, napola tjelesni, način, nalazimo sljedeće. Ti ljudi teže, predstaviti predodžbu kako ljudi zamišljaju misaoni aparat - život živaca, život mozga. Oni ispituju misaoni aparat i tada mogu istinski pokazati, da kada se bilo koja predodžba ukorijeni u nama, dolazi do moždanog procesa. Pa kažu: vidite, možemo dokazati da bez moždanog procesa misao, predodžba, uopće ne bi mogla nastati; pa što će vam neovisna duša? Uostalom, postoji samo misaoni aparat!

Ali ovi materijalistički nastrojeni ljudi dolaze i do nečeg drugog. Pogledajte trenutne udžbenike i pronaći ćete: ovi ljudi dolaze do ove točke, pokazujući

misaoni aparat, i povezujući svo mišljenje i predodžbe s mehaničkim procesima u mozgu i živčanom sustavu; ali moraju poricati osjećaje i volju. Osjećaje i volju ne mogu objasniti tjelesnim procesima. Stoga se jednostavno eliminiraju. A ako danas otvorite knjige, posvuda ćete pronaći: ljudi su doista pretpostavljali volju i osjećaj iz svojih predrasuda, ali to zapravo nije ništa; to čak ni ne postoji.

Dakle, prirodni znanstvenik se zaustavlja upravo prije osjećaja i volje. Sada kada znamo da se misli odvajaju od nas s našim eterskim tijelom, postaje nam jasno da taj odvojeni element, koji izlazi iz nas s našim eterskim tijelom, također djeluje na naše vanjsko biće ovdje na Zemlji, prvo pripremajući aparat za mišljenje, a kada se aparat za mišljenje formira, tada mišljenje dolazi uz pomoć aparata za mišljenje formiranog samim mišljenjem. Osjećaj i volja ostaju u našem astralnom tijelu i u 'Ja'. Nosimo ih u duhovni svijet. Nije to znanost ono što nas sili na materijalizam; naprotiv, prava suvremena znanost svugdje opravdava našu znanost duha. Današnji materijalizam u potpunosti ovisi o ljudima koji nemaju poriv prema duhovnom životu, o njihovom nedostatku smisla za duhovnim životom. Razumijevanje također ne mora nedostajati. Jer zaista, ako se netko otvori onome što duhovni istraživač može otkriti iz duhovnog svijeta, čak i za ona poglavlja koja smo danas pustili da se pojave pred našim dušama, a koja se tiču života između smrti i novog rođenja, to se sigurno može razumjeti; samo je potrebno finije, suptilnije razumijevanje od grubog razumijevanja koje moderni čovjek često želi primijeniti na vanjski svijet. Ali također živimo u vremenu u kojem je materijalizam dosegao svoj vrhunac. Duhovni istraživač može čak precizno reći da je godina u kojoj je materijalizam dosegao svoj vrhunac bila oko 1840/41. Od tada je čak počeo pomalo opadati; ali posljedice su, naravno, duboke. Ali što taj materijalizam znači za razumijevanje fizičkog ljudskog života? Upravo najpronijljiviji umovi sadašnjice, pod utjecajem materijalizma, vode čovječanstvo u žalosne pogreške.

Evo uistinu pronijljivog čovjeka; po struci je kriminalistički antropolog. Ispitao je mnoge kriminalne mozgove. Bio je prvi koji je otkrio poznati, značajan teorem o kriminalnim mozgovima: teorem da je u kriminalnom mozgu, u većini slučajeva - u velikoj većini slučajeva - stražnji režanj, koji prekriva mali mozak, nerazvijen, kao što je slučaj i kod majmuna. Majmun se razlikuje upravo po tome što ima mali i okcipitalni režanj. To je, naravno, bio dar s neba, kako bi se moglo reći: aha, to je povratak u majmunsku prirodu, onda kada su ljudi kriminalci, rađaju se s premalnim okcipitalnim režnjem!

Ali samo zamislite kakav golem značaj to mora imati za moralni život, ako netko priznaje da ljudi imaju fizičko tijelo. Tada moraju reći: što govorite o odgovornosti, što govorite o želji da ljude moralno poboljšate kroz ovu ili onu vrstu obrazovanja? Sve su to besmislice: oni koji se rode s premalim

okcipitalnim režnjem, koji naravno tijekom života ne može izrasti iznad malog mozga, postaju kriminalci, postaju kriminalci iz nužde. A ako bi materijalizam bio istinit, onda bi i ovo moralo biti istina: vješamo ljude ne zato što su ubili nekog drugog, već zato što imaju premale okcipitalne režnjeve! Čovjek bi jednostavno morao priznati da: ne možemo živjeti u svijetu ako to ne priznamo. Ne može se biti materijalist u tom smislu ako se ne prizna da se ljude vješa jer imaju premale okcipitalne režnjeve. - Sve ostalo bilo bi samo prikrivanje istine.

Ali je li to istina? Moramo govoriti, u smislu u kojem smo to danas učinili, o eterskom tijelu, da je ono još uvijek prisutno i čak se i širi nakon smrti, i uklapa se u opći kozmički eter. Sada, ako imamo mladu osobu koja ima mali okcipitalni režanj, naravno da ga ne možemo natjerati da raste; nijedna fizička znanost to nikada neće postići. Ali možemo organizirati obrazovanje u skladu s tim govoreći si: postoji i etersko tijelo koje je prisutno i dio eterskog tijela koji odgovara okcipitalnom režnju. Kroz odgovarajući odgoj razvijamo etersko tijelo okcipitalnog režnja, a ono je u životu jednako učinkovito, možda u određenom smislu čak i učinkovitije, od fizičkog okcipitalnog režnja, jer mora prevladati određenu silu. I tu proizlazi utjeha iz naše spoznaje da fizička struktura našeg okcipitalnog režnja nije važna, već da kod osobe čiji je okcipitalni režanj premalen možemo razviti eterski režanj u skladu s tim, izazivajući u njoj određene osjećaje kada primijetimo da ima ovu ili onu predispoziciju za loše djelovanje. Tako ćemo je moći spasiti.

Vidite, to je istina. To je moralna strana znanosti duha! I ona je tu. Kad bi netko samo želio biti istinit, vidio bi pustoš i neplodnost, posebno u moralnom i etičkom smislu, koji proizlaze iz materijalističkog svjetonazora. Utješna mogućnost aktivnog uplitanja u ono što ljudi postaju, može se vidjeti u onome što nam znanost duha može dati. Ako samo u pravom trenutku primijetimo određene sklonosti djeteta koje bi mogle voditi do kriminalnih djela, možemo, određenom vrstom odgoja, posebno razviti ono što ima snažan učinak na ovaj okcipitalni režanj u eteru, i tako u osobu utkati silu koja sada živi s njom između smrti i novog rođenja, i upravo u fizičkom, posebno dobro razvija okcipitalni režanj u sljedećoj inkarnaciji. Ne samo da im pomažemo za ovu inkarnaciju; također pružamo osnovu za posebno dobro razvijen mozak, što zatim može nositi kroz život između smrti i novog rođenja radi uključivanja u svoju sljedeću tjelesnu inkarnaciju.

Dakle, znanost duha nas praktično smješta u život. Međutim, morat će učiniti nešto što nadilazi ono što se danas radi. Danas ljudi još uvijek prečesto misle u vezi znanosti duha, da su dovoljno učinili ako su neko vrijeme slušali i ako vjeruju da je imala pozitivan, uzdižući učinak na njihove duše. To nije dovoljno! Znanost duha mora prodrijeti u sve aspekte života kroz praktično djelovanje. Plodovi znanosti duha moraju biti vidljivi u svim područjima života. Pedagogija, koja je danas posebno beznadna, jer polazi

samo, jer vjeruje samo u ono što ljudi imaju fizički, mora posebno biti obogaćena znanošću duha.

Danas možda još uvijek ima mnogo ljudi koji kažu: vi nam s pravom možete govoriti o znanosti duha, ali zašto bismo vjerovali onome što nam govorite? Sami to ne možemo vidjeti. Najviše bi to mogao vidjeti netko tko na određeni način pronađe put do duhovnih svjetova, kako je opisano u 'Kako se stječe uvid u više svjetove?'. - Ako netko kaže: Iznad svega želim vidjeti nešto praktično - i time o tome razmišlja da na taj način unese duhovno u fizički svijet, da duh vidi izvana na isti način na koji se vidi fizičko, jer je previše lijen duh tražiti na način duha, onda je to potpuno egoistično gledište. A ako je materijalizam danas povezan s egoizmom - to je, uostalom, svjetonazor! - onda je materijalistički spiritizam još više egoističan. Jer materijalizam barem teži samo prihvatanju samog fizičkog svijeta, a zatim i zadovoljavanju tog fizičkog svijeta. Ali spiritualizam želi, prvo, osjetilnu percepciju duhovnog svijeta, a drugo, rekao bih, kontinuirano zadovoljenje, i to na fizički način. Ali u svojoj nejasnoći, on fizičku prirodu shvaća kao duhovnu; ukratko, želi ostati u fizičkom svijetu, a ipak imati duhovni element! Zaista je žalosno što je postalo moguće jačanje materijalizma, što je vidljivo u popularnom spiritizmu koji cvjeta posebno u Americi; jer postoji tendencija da se duhovno ogrubi, da se duhovno i duhovni procesi shvaćaju materijalno.

Ali postoje mnogi načini prepoznavanja onoga što je na fizičkoj razini kao otisak duhovnog svijeta. I jedan od načina - naravno, ne mogu se svi ovdje navesti - jest tražiti duhovno tamo gdje je aktivno, naprimjer, kod djece, gdje se treba razvijati. I tu pedagogiju treba oploditi. Pedagogija će napredovati samo ako ljudi dosegnu točku razvijanja osjetljivosti, osjećaja za duhovno, tako da učitelj ne samo da slijedi sve vrste uputa, već prije svega počinje od promatranja individualnosti u razvoju, da vidi što se iz nje hoće razviti. To treba postići, istinski postići! I dobro je, ako ćemo vjerovati u to postignuće, da skrenemo pozornost na činjenicu da je čovječanstvo danas strašno kratkovidno. Čovjek danas vjeruje da smo u našem vremenu daleko odmakli, da smo konačno odbacili svu djetinjastost ranijih stoljeća. Ali nije istina da su predrasude odbačene. Da bismo jasno vidjeli fizičku razinu i postigli slobodu, trebali smo odbaciti samo staru atavističku vidovitost, a njezini posljednji tragovi odbačeni su ne tako davno. Prekjučer sam mogao razgovarati s našim dragim prijateljima u Hamburgu, o posebnom primjeru ove vidovitosti. Kad bi se imala prilika prošetati ovuda, možda bi se mogao pronaći sličan primjer. Ali želim reći za primjer iz Hamburga; možda možete sami potražiti sličan u Kasselu.

Kada danas slikar prikazuje Pad čovjeka u raj, tu snažnu sliku iz Biblije o luciferskom zavođenju čovjeka, Adam, Eva i zmija su prikazani realistično, zmija kao obična zmija. Iz naše znanosti duha znamo da je ta zmija Lucifer. Fizička zmija na Zemlji može najviše biti neka vrsta simbola za Lucifera, ali

fizička zmija nije Lucifer; niti je velika zmija koja se omotava oko drveta i ima zmijsku glavu Lucifer. Lucifer je biće nastalo u egzistenciji Mjeseca, biće koje se, naravno, ne može vidjeti osjetilima. Na Mjesecu se nije vidjelo tako osjetilno; Zemlja je prva donijela tu osjetilnost. Zemaljsku zmiју vidimo osjetilima. Lucifera, naravno, ne možemo vidjeti osjetilno, moramo ga vidjeti iznutra. Kad se promatra iznutra, to je unutarnju osjećaj. I čovjek osjeća: aha, to je onaj čiji gornji dio nalikuje ljudskoj glavi; on je doista istisnuo oči: "Otvorit će vam se oči i vidjet ćete", on je unutar glave i još uvijek ispunjava živčani sustav do leđne moždine - ljudska glava koja se nastavlja u tijelo zmije, ali sve se to misli eterski. Dakle, morao bi se percipirati iznutra. Kad bi netko slikao Lucifera, ako bi netko htio slikati prema Bibliji, morao bi slikati eterski element za leđnu moždinu, a iznad, nešto što je također etersko, nešto što još nije fizičko, ljudsku glavu. To bi, zahvaćeno u sliku, bilo učenje onoga što imamo danas.

U Hamburgu se mogu vidjeti biblijske slike majstora Bertrama i Pad čovjeka, kako sam ga upravo opisao: ne obična zmija, već zmija običnog oblika, ali s ljudskom glavom. U 14 i 15 stoljeću, sredinom Srednjeg vijeka, slikari su tako slikali; to jest, to su još tada znali. Opipljivo su pokazali kako stoje stvari! Slikar nije samo otišao i naslikao običnu zmiју, tada su to još mogli jer je atavistička vidovitost još uvijek postojala. Tek u posljednjih nekoliko stoljeća to je potpuno nestalo i mora se ponovno steći. Ne može se ponovno steći ni na koji način, nego tako da se pripremimo da ponovno razumijemo duhovni svijet kroz znanost duha.

Stoga, oni koji našu znanost duha prihvaćaju cijelom dušom i srcem, prihvaćaju je na način da vide: najvažniji je zadatak našeg vremena da ljudi nauče razumjeti ono što je u duhovnom svijetu, kako bi se pripremili da ponovno mogu pogledati u duhovni svijet, u ono što djeluje unutar svijeta oko nas. Kako ćemo se drugačije mi kao ljudi kretati kroz svijet ako znamo: ne samo da nas okružuje zrak, već je taj zrak prožet snagom tkanja ne samo vidljivog svijeta - svjetlost ionako nije vidljiva, ali boje jesu - već u svijetlu tkaju i eterska tijela umrlih. Prirodna znanost i znanost duha će se lijepo ujediniti, ali znanost duha će biti tu za sve ljude, budući da će nešto donijeti svim ljudima.

Vjerujem da je u našem vremenu posebno potrebno, da osjećamo snažnu obvezu često puštati takvim istinama, poput ovih koje smo danas prošli, o životu između smrti i novog rođenja, da uđu u naše meditacije. I to je dobar materijal za meditaciju, ako pustimo da se početak života između smrti i novog rođenja - ova praznina koja ukazuje na naše mjesto u svijetu, ovo usmjerenje iz eterskog svijeta, ispreplitanje vlastitog eterskog tijela s eterskim svijetom - prilično često pojavljuje pred našim dušama u meditaciji. Dakle, ono što živi u nama, potiče da se sve dublje urasta u izravno iskustvo duhovnog svijeta. A čovječanstvo to treba već u sadašnjosti. Kad se

razmatraju događaji našeg vremena, može se osjetiti koliko je ovo življenje u duhovnom svijetu potrebno za suvremeno čovječanstvo. Kroz sadašnje vrijeme kušnji, može se ispravno proći samo ako određeni broj ljudi može vjerno i s ljudskom odanošću osjetiti ono što živi u znanosti duha i kako ta znanost duha mora pripremiti budućnost čovječanstva.

Ovi znakovi vremena već su ozbiljni, a ozbiljnost se otkriva kada razmišljamo o mnogim stvarima koje su nam toliko bliske srcu. Samo promislite, govorimo o onome što bi trebalo voditi naš put s ozbiljnim načelom: tražiti istu stvar u svim ljudskim dušama i među svim narodima i rasama. S pravom smatramo ovo visokim idealom čovječanstva, ali ne smijemo od sebe skrivati ono suprotno što život suvremene Europe čini s tim idealom. Možemo li onda reći da je europsko čovječanstvo, u onome što izražava, danas imalo blizu tom idealu? Koliko je udaljeno od njega! I smijemo li onda - smijemo li, kažem - smatrati ovaj ideal kao onaj koji danas možemo izravno primijeniti? Nismo li mi, kao Nijemci, obvezni, kako se ne bismo zavaravali, biti jasni u vezi s činjenicom da, s obzirom na europske uvjete, ne možemo ni približno zamisliti ostvarenje takvog ideala? Na loš način bi propustili ispuniti misiju koja nam je kao Nijemcima posebno nametnuta ako bismo se danas jednostavno raspršili u općenite, nejasne ideale. Vrijeme nas obvezuje da razvijemo naš specifičan srednjoeuropski karakter. I u vezi s tim, možemo razmotriti karmu koja se, rekao bih, nama konkretno nakupila.

Samo na trenutak razmislite, kada uzmete u obzir današnje svjetske događaje, nismo bili loše vođeni u smislu tih velikih svjetskih događaja. Karma je dovela do činjenice da je naš pokret u početku pripadao općem teozofskom pokretu. Mnogo prije nego što je ovaj rat pokazao ono što danas može pokazati Nijemcima, naš njemački pokret se potpuno odvojio, izrezao iz teozofskog pokreta, i pokazao koliko je nužno da duhovni pokret koji nas može održati i koji će također morati nositi ostali svijet, izraste iz njemačke nacionalne supstance. Možemo reći da smo, kao antropozofski pokret, godinama osjećali englesku mržnju, posebno na našem vlastitom području. Sada se samo pojačala, jer se tu ne može šutjeti; ono što su o nama u posljednje vrijeme napisali takozvani engleski teozofi, nadilazi sve što se ljudski može opravdati. Stoga, sa sigurnošću možemo reći da, ako promotrimo zbivanja u našem pokretu, nalazimo da naša karma prolazi kroz naš pokret na takav način da je u potpunom skladu s onim na što nam veliki pokret u svijetu danas ukazuje. To što nas je naša karma dovoljno rano dovela do neovisnog naglaska na njemački duhovni život, možemo, sa svom skromnošću, smatrati povoljnom karmom za nas, a to što je antropozofija pronašla svoje središte u njemačkom duhovnom životu, možemo smatrati nekom vrstom sjajne jutarnje zvijezde za našu karmičku struju. A budući da su se, rekao bih, znakovi onoga što se događa u vanjskom svijetu među nama već pojavili mnogo ranije, iz te jedne činjenice

možemo izvesti i uvjerenje da u našem pokretu postoji nešto od snage za opći veliki pokret čovječanstva.

Naučimo, dragi prijatelji, vjerovati duhovnoj snazi koja leži u našem pokretu, da je ona među najboljim koje naše duše mogu prihvatiti. Naučimo iskusiti punu težinu i značaj misli, osjećaja i impulsa volje, punu težinu onoga što to znači: moraju postojati pojedinačne duše koje, suočene s velikim zahtjevima našeg vremena, razumiju kako duhovni impulsi moraju djelovati na ono što se mora dogoditi u budućoj povijesti ovdje na Zemlji. Naučimo razumjeti, ne samo u apstraktnom već i u konkretnom smislu, što znače bezbrojne smrti koje sada preplavljaju Zemlju. Naučimo razumjeti, koliko naše duše moraju ostati vjerne našem pokretu, kako bi postojali ljudi koji mogu na pravi način pogledati prema sferi gdje će eterska tijela i pojedinci koji su prinijeli žrtve za naše vrijeme na velikom polju povijesti, nastaviti raditi i surađivati s onima koji će kasnije hodati Zemljom u mirnim vremenima. Naučimo razumjeti, što znači pronaći pravo razumijevanje da duhovnost prožima i ono što se danas događa na fizičkoj razini, da su oni koji ispovijedaju znanost duha tu da okrenu svoje umove prema onome što duhovno proizlazi iz hrabrosti i žrtve našeg vremena. Naučimo razumjeti u pravom smislu riječi kojima želimo zaključiti naša razmatranja:

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

O događaju smrti i činjenice života nakon smrti

Leipzig, 22. veljače 1916.

Živimo u vremenu u kojem se svakodnevno ili svakog sata podsjećamo na smrt, prolazak ljudi kroz vrata smrti, na ovaj značajan događaj u ljudskom životu. Jer smrt postaje životni događaj za ljude u pravom smislu riječi, samo kroz znanost duha, koja ljudima pokazuje kako u nama djeluju te vječne sile koje prolaze kroz rođenje i smrt i stvaraju određenu vrstu egzistencije, određeni oblik egzistencije, za vrijeme između rođenja i smrti, samo da bi nakon prolaska kroz vrata smrti, preuzele drugi oblik egzistencije. Dakle, kroz znanost duha, smrt, od apstraktnog kraja života - koji je jedini mogući kraj života za materijalistički svjetonazor - postaje, u određenom smislu, događaj, iako s velikom težinom, u sveobuhvatnom životu ljudi. Pa čak i unutar naših vlastitih redova, prvenstveno zbog aktualnih povijesnih događaja, ali i iz razloga izvan njih, dragi prijatelji prošli su kroz vrata smrti, tako da se možda čini posebno prikladnim sada u našem današnjem razmatranju ponuditi nešto o događaju smrti i onim činjenicama ljudskog života koje slijede nakon smrti.

Doista, u našim duhovno znanstvenim promišljanjima uvijek iznova su se pojavljivale rasprave o životu između smrti i novog rođenja, i imamo već mnogo tragova o toj temi. Međutim, vjerojatno znate iz prethodnog ciklusa znanosti duha, da se sve može razumjeti samo s određene točke gledišta, i da stvari u osnovi, sve možemo preciznije upoznati samo osvijetljavajući ih iz različitih perspektiva. Dakle, danas ću o predloženoj temi, onome što već znamo, dodati nešto što bi moglo biti korisno za naše cjelokupno razumijevanje svijeta.

Razmatramo - i to je u početku dobro - čovjeka duhovnoznanstveno, onakvog kakav stoji pred nama ovdje u fizičkom svijetu, kao izraz njegovog cjelokupnog bića. Prvo moramo početi s onim što nam ljudi predstavljaju u fizičkom svijetu, i stoga sam više puta istaknuo kako ćemo dobiti nešto poput vodećeg pogleda na čovjeka kao cjelinu, ako ga promatramo na takav način da prvo svoj pogled temeljimo na fizičkom tijelu, kojeg spoznajemo izvana putem osjetilnog promatranja, putem znanstvene analize onoga što je promotreno ovdje u fizičkom svijetu. Zatim svoj pogled temeljimo na onom tijelu ili organizacijskom obliku koji nazivamo eterskim tijelom, koje već ima nadosjetilni karakter, koje se stoga ne može promatrati običnim osjetilnim organima - čak ni razumom, koji je vezan za mozak - i koje je stoga već nedostupno konvencionalnoj znanosti. Ovo etersko tijelo, međutim, ipak je struktura za koju se može reći da su je bili svjesni i umovi poput Immanuel Hermann Fichte-a, sina velikog Johann Gottlieb Fichte-a, zatim Troxler-a i drugih. Ovo etersko tijelo je nešto unutar čovjeka što se, iako se može

spoznati samo imaginativnom spoznajom jer je nadosjetilno, ipak može izvana spoznajno percipirati, baš kao što se fizičko tijelo izvana može percipirati za osjetilnu spoznaju.

Zatim se u kontemplaciji uzdižemo do astralnog tijela. Astralno tijelo nije nešto što se može poput fizičkog tijela izvana percipirati kroz vanjska osjetila, ili eterskog tijela kroz unutarnja osjetila, već je astralno tijelo nešto što se može doživjeti samo iznutra; u čemu sam čovjek mora biti da bi ga doživio, kao i četvrtog člana, kojeg prvo moramo dokučiti ovdje u fizičkom svijetu, 'Ja'. Sa ova četiri člana ljudske prirode gradimo cijelog čovjeka. Ali iz prethodnih razmatranja također znamo, da je ono što nazivamo fizičkim tijelom čovjeka, zapravo nešto vrlo složeno, da se to fizičko tijelo čovjeka gradi tijekom dugog procesa razvoja kroz razdoblja Saturna, Sunca i Mjeseca, te da je ulogu igrao i proces Zemlje od samog početka zemaljske egzistencije do našeg vremena. Naše fizičko tijelo izgradio je složen proces razvoja. Od onoga što zapravo živi unutar fizičkog tijela, u prvom redu se samo vanjska strana predstavlja promatranju koje je dostupno ljudima u fizičkom svijetu, čak i za običnu znanost. Moglo bi se reći da obično fizičko promatranje i fizička znanost, kakve postoje ovdje u svijetu, znaju o fizičkom tijelu samo onoliko, koliko zna o kući, osoba koja hoda oko nje izvana i nikada nije ušla u unutrašnjost, nikada nije saznala što je unutar kuće ni koji ljudi tamo žive. Ali, naravno, netko tko stoji na tlu vanjske znanosti u materijalističkom smislu reći će: oh, mi vrlo dobro poznajemo unutrašnjost fizičkog tijela! To znamo jer smo često vidjeli mozak unutar lubanje, vidjeli smo želudac i srce tijekom obdukcija leševa - poznajemo unutrašnjost!

Ali ovo unutarnje, koje se može vidjeti izvana, prostorno unutarnje, nije ono što se ovdje misli kada govorimo o unutarnjem. Ovo prostorno unutarnje je također samo vanjsko; ovo prostorno unutarnje je čak i mnogo više vanjsko u fizičkom tijelu čovjeka od stvarnog prostornog vanjskog. Svakako je čudno to reći. Ali znate iz prethodnih opisa znanosti duha da su osjetilni organi već bili razvijeni tijekom razdoblja Saturna, i nosimo ih na vanjskoj strani našeg tijela, na prostorno vanjskoj površini. Oni su izgrađeni od mnogo više duhovnih sila nego, naprimjer, naš želudac ili ono što je unutarnje u prostornom smislu. Ono što je unutarnje, izgrađeno je od najmanje duhovnih sila. I koliko god čudno zvučalo, ipak se mora istaknuti da ljudi zapravo krivo govore o sebi. To je prirodno, jer ovdje živimo na fizičkoj razini - ali krivo govore. Oni bi zapravo kožu na svom licu trebali nazvati unutrašnjošću, a svoj želudac vanjskim. To bi bilo mnogo bliže stvarnosti! Približili bismo se stvarnosti kad bi rekli da jedemo iznutra prema van, hranu šaljemo od iznutra prema van, šaljući je u želudac, bliže nego što smo sada, kada kažemo izvana prema unutra; jer što su naši organi bliže površini, to od više duhovnih sila potječu, a što više leže unutar naše prostorne unutrašnjosti, potječu od više neduhovnih sila.

To lako možete vidjeti čak i iz dosadašnjih opisa znanosti duha. Ako se točno sjećate što je predstavljeno u prethodnim opisima znanosti duha, znat ćete da se tijekom razvoja Mjeseca nešto odvojilo, a tijekom razvoja Zemlje ponovno odvojilo i izašlo iz razvoja Saturna, Sunca i Mjeseca, u kozmički prostor. Tijekom ovog cijepanja dogodilo se nešto izvanredno: okrenuli smo se naopačke, doista, kao što se rukavica okreće naopačke, unutrašnjost prema van, vanjština prema unutra. Ono što je danas okrenuto prema van kao lice, zapravo je bilo okrenuto prema unutra tijekom razdoblja Saturna i Sunca - u svom početnom razvoju, naravno - a također i tijekom dijela Mjesečevog razdoblja. A počeci naših sadašnjih unutarnjih organa formirani su tijekom egzistencije Mjeseca, na takav način da su formirani izvana. Od tada smo zaista okrenuti naopačke, poput ogrtača. Danas više toliko ne okrećemo ogrtače, ali smo to činili u ranijim vremenima kada su se ogrtači mogli nositi duže. Danas to više nije uobičajeno. Kada govorimo o fizičkom tijelu, moramo biti svjesni da u njemu postoji mnogo toga nadosjetilnog, da je cijela njegova struktura nadosjetilna, da je izgrađeno od nadosjetilnog i da nam svoju vanjsku stranu pokazuje tek kada ga promatramo kao cjelinu.

Sada kada dođemo do eterskog tijela, ono više nije vidljivo fizičkom osjetilnom promatranju; ali nakon što čovjek prođe kroz vrata smrti ovo etersko tijelo postaje još važnije. U početku, u razdoblju u koje ulazimo u prvim danima, ovo etersko tijelo je od posebne važnosti. Ali čak i u pogledu fizičkog tijela, moramo naučiti razmišljati drugačije, naučiti ispravno razmišljati, ako želimo pravilno razmatrati što nas čeka nakon prolaska kroz vrata smrti. Znači, jer se to još uvijek može promatrati iz fizičkog svijeta, prilikom prolaska kroz vrata smrti, čovjek odlaže svoje fizičko tijelo, kako kažu. Predaje se elementima Zemlje kroz raspadanje ili izgaranje - ta dva procesa razlikuju se samo po trajanju. Sada bi se moglo činiti kao da je za nekoga tko je sada prošao kroz vrata smrti ovo fizičko tijelo kao takvo, jednostavno odbačeno. Ali to nije slučaj. Iz našeg fizičkog tijela Zemlji možemo predati samo ono što dolazi sa same Zemlje. Iz našeg fizičkog tijela, Zemlji ne možemo predati ono što dolazi iz stare egzistencije Mjeseca, iz egzistencije starog Sunca, iz egzistencije starog Saturna. Ono što dolazi iz stare egzistencije Saturna, iz egzistencije Sunca i iz egzistencije Mjeseca, a zapravo i iz velikog dijela naše egzistencije Zemlje, to su nadosjetilne sile. I te nadosjetilne sile, koje su unutar našeg fizičkog tijela, od kojih nam se u osjetilnoj percepciji otkriva samo vanjska strana, kao što sam upravo objasnio, te nadosjetilne sile, kamo one idu kad prođemo kroz vrata smrti? - Iz našeg fizičkog tijela, iz ove najdivnije strukture koja postoji u svijetu, koja je u prvom redu struktura, iz našeg fizičkog tijela, kao što sam rekao, Zemlji se vraća samo ono što mu je Zemlja dala. Drugo, gdje je ono drugo, kada prođemo kroz vrata smrti? - Drugo se povlači iz onoga što tone u Zemlju, takoreći, kroz raspadanje ili izgaranje; drugo se apsorbira u cijeli univerzum. I ako razmislite o svemu, svemu što možete pojmiti u krugu Zemlje,

uključujući sve planete i zvijezde stajačice, i ako o tome mislite što je moguće duhovnije, tada ćete u ovom dakle duhovnom promišljanju, pronaći mjesto gdje je ono duhovno od nas. Jer samo je dio ovog duhovnog elementa odvojen, koji živi u toplini i ostaje sa Zemljom. Toplina, naša unutarnja toplina, naša vlastita toplina, odvojena je i ostaje sa Zemljom. Ali sve ostalo što je duhovno u fizičkom tijelu, prenosi se u cijeli prostor svijeta, u cijeli kozmos.

Kad mi, kao ljudska bića, napustimo svoje fizičko tijelo, kamo idemo? U što zapravo uranjamo? Svojom smrću, uranjamo, kao brzinom munje, u ono što, iz svih nadosjetilnih sila, izgrađuje naše fizičko tijelo. Možete mirne duše sebi predstaviti, da se sve graditeljske sile koje su djelovale na vašem fizičkom tijelu od razdoblja Saturna, beskonačno šire i pripremaju mjesto u kojem živite između smrti i novog rođenja. Sve je to, rekao bih, između rođenja i smrti, samo koncentrirano u prostoru koji zatvara naša koža.

Sada, kada smo izvan fizičkog tijela, imamo, prije svega, iskustvo koje je važno za cijeli budući život između smrti i novog rođenja. Već sam to često spominjao. To iskustvo je suprotne prirode, od odgovarajućeg iskustva ovdje u životu na fizičkoj razini. Ovdje u životu na fizičkoj razini, ne možemo se osvrnuti na sat svog rođenja s uobičajenom osjetilnom percepcijom koju imamo. Nijedno ljudsko biće ne može se sjetiti vlastitog rođenja, ne može se osvrnuti. Ono samo zna da je rođeno, prvo zato jer mu je možda tako rečeno, a drugo zato što to zaključuje iz činjenice da su se rodila i sva ljudska bića koja su došla na Zemlju poslije njega; ali nijedno ljudsko biće ne može imati istinsko iskustvo vlastitog rođenja.

Upravo suprotno je s odgovarajućim iskustvom nakon smrti. Dok izravno razmatranje našeg rođenja nikada ne možemo imati pred dušom u našem fizičkom životu, trenutak smrti, ako ga čovjek gleda samo duhovno, stoji pred dušom tijekom cijelog života između smrti i novog rođenja. Međutim, mora nam biti jasno da se taj trenutak smrti tada vidi s druge strane. Ako smrt može imati nešto zastrašujuće u sebi, to je samo zato jer se ovdje vidi kao raspad, kao kraj. S druge strane, s duhovne strane, kada se osvrnemo na trenutak smrti, smrt se neprestano pojavljuje kao pobjeda duha, kao duh koji se izmigolji iz fizičkog. Tamo se pojavljuje kao najveći, najveličanstveniji, najznačajniji događaj. I nadalje, ovaj događaj pali ono što je nakon smrti naša 'Ja' svijest. Kroz cijelo vrijeme između smrti i novog rođenja, imamo 'Ja' svijest, ne samo u sličnom, već čak i u mnogo višem smislu nego ovdje u fizičkom životu. Ali ovu 'Ja' svijest ne bismo imali, ako se stalno ne bismo mogli osvrnuti, ako ne bismo vidjeli, ali s druge strane, s duhovne strane, ovaj trenutak u kojem smo se s našim duhovnim probili iz fizičkog. Da smo 'Ja', znamo samo znajući: umrli smo, odvojili smo svoje duhovno od svog fizičkog. U trenutku kada mi, s one strane vrata smrti, ne gledamo na trenutak smrti, ova 'Ja' svijest nakon smrti je takva, kakva je fizička 'Ja'

svijest ovdje u spavanju. Kao što netko pri spavanju ne zna ništa o 'Ja' svijesti, tako i nakon smrti ne zna ništa o sebi ako pred očima nema ovaj trenutak umiranja. Ima ga pred sobom kao jedan od najveličanstvenijih, jedan od najuzvišenijih trenutaka.

Vidite, čak i u ovom slučaju, moramo se naviknuti razmišljati o stvarnom duhovnom svijetu sasvim drugačije nego ovdje o osjetilnom fizičkom svijetu. Ako netko jednostavno želi ostati pri konceptima koje ovdje ima za fizički osjetilni svijet, ne može ni na koji način preciznije shvatiti duhovno. Jer nakon smrti je najvažnije, da se trenutak umiranja promatra s druge strane. Upravo se tako s druge strane pali naša 'Ja' svijest. Ovdje u fizičkom svijetu imamo, takoreći, jednu stranu 'Ja' svijesti; nakon smrti imamo drugu stranu 'Ja' svijesti. Malo ranije sam objasnio gdje se zapravo nalazi nadosjetilni element našeg fizičkog tijela nakon smrti i gdje ga moramo tražiti. U cijelom svijetu, koliko samo možemo pojmiti, ovaj fizički element moramo tražiti kao ravnotežu sila, kao organizam sila, kao kozmos sila. Taj fizički element, priprema nam mjesto, kroz koje moramo proći između smrti i novog rođenja.

Dakle, ono što smo ovdje zatvorili u svoje fizičko tijelo, u ovo tijelo, malo u odnosu na svijet kao cjelinu, u našu kožu, uistinu je mikrokozmos, uistinu cijeli svijet. To je uistinu samo smotano zajedno - ako smijem trivijalno govoriti - zatim se odmotava i ispunjava svijet s izuzetkom malog prostora koji uvijek ostaje prazan. Kada živimo između smrti i novog rođenja, zapravo smo svugdje u svijetu s nadosjetilnim silama koje su temelj našeg fizičkog tijela, osim na jednom mjestu, koje ostaje prazno. To je prostor koji zauzimamo ovdje u fizičkom svijetu, unutar naše kože. I uvijek gledamo u tu prazninu. Tada gledamo sebe izvana i gledamo u prazninu. Ono u što gledamo ostaje prazno, ali ostaje toliko prazno, da iz toga imamo temeljni osjećaj. To gledanje nije apstraktno gledanje, poput onoga kada netko nasumice zuri u stvari ovdje na fizičkoj razini, već je ovo gledanje povezano sa snažnim unutarnjim životnim iskustvom, sa snažnim doživljajem. Povezano je s činjenicom da se kroz kontemplaciju ove praznine u nama javlja osjećaj koji nas prati kroz cijeli život između smrti i novog rođenja, što čini velik dio onoga što nazivamo zagrobnim životom. To je osjećaj: postoji nešto na svijetu što moraš stalno iznova ispunjavati. - I tada se postiže osjećaj: čovjek postoji na svijetu za nešto za što samo on može postojati. Osjeća svoje mjesto u svijetu. Osjeća da je u svijetu gradivni element, bez kojeg svijet ne bi mogao postojati. To je kontemplacija te praznine. Stajanje u njoj kao nešto što pripada svijetu, to te preplavljuje gledanjem u prazninu.

Sve je to povezano s onim što će postati naše fizičko tijelo. Iz elementarnijih prikaza moći ćemo samo shematski prikazati, da tako kažemo, ono što za svoju stvarnosti u duhovnom svijetu uistinu zahtijeva slike. Ali prvo moramo imati te slike kako bismo se postupno uzdigli do predodžbi koje dublje prodiru u stvarnost duhovnog svijeta.

Znamo da tada imamo neku vrstu retrospektive koja traje danima. Ali to se sjećanje naziva sjećanjem u neispravnom smislu - iako s pravom, ali u neispravnom smislu - jer tijekom nekoliko dana imamo nešto poput *tableau*, poput panorame, ispletene od svega što smo doživjeli u upravo proteklom životu. Ali nemamo to kao obično sjećanje unutar fizičkog tijela. Sjećanje fizičkog tijela je takvo da mi vremenski izvlačimo sjećanje. Takvo sjećanje je sila vezana za fizičko tijelo, misao kroz koju se sjećanja izvlače u vremenu. Ovo sjećanje nakon smrti je takvo, da je poput panorame, sve što se dogodilo u životu oko nas u imaginaciji. Živimo danima unutar našeg - može se samo reći: iskustva. U snažnim slikama, u isto vrijeme je prisutan događaj koji smo upravo doživjeli u posljednjim danima prije smrti, i u isto vrijeme je prisutno ono što smo doživjeli u djetinjstvu. Panorama života, slika života, koja nam predstavlja ono što je inače u vremenu slijedilo jedno za drugim, u mreži ispletenej od etera. Sve što tamo vidimo, živi u eteru.

Iznad svega, ono što je oko nas doživljavamo kao živo. Sve u tome živi i tka. Zatim to doživljavamo kao duhovno rezonantno, kao duhovno sjajno, a također i kao duhovno grijuće. Ova životna slika, kao što znamo, nestaje nakon samo nekoliko dana. Ali kroz što zapravo završava, i što je taj *tableau* života?

Da, ako se ispita ova životna slika kakva ona uistinu jest, mora se reći: sve što smo doživjeli u životu utkano je u nju. Ali kako doživljeno? - Tako što smo imali misli! Dakle, sve što smo mislili, doživjeli kao predodžbe, sadržano je u njoj. Recimo, da bismo ušli u nešto konkretno, da smo u životu živjeli s drugom osobom, razgovarali smo s njom. Dok smo s njom razgovarali, njene misli su komunicirale s našim mislima. Primali smo od nje ljubav, pustili smo da cijela njena duša djeluje na nas, sve smo to doživjeli iznutra. S time živimo, kada živimo s drugom osobom. Ona živi i mi živimo, i doživljavamo nešto u vezi s njom. Ono što sada doživljavamo u vezi s njom, čini nam se utkanim u ovaj eterski *tableau* života. To je ista stvar koje se sjećamo. Zamislite trenutak kada ste s nekim drugim nešto doživjeli prije deset ili dvadeset godina. Zamislite da se toga sjećate, i ne sjećate se toga onako kako se obično sjećamo u životu, gdje sve blijedi u sivo, već se sjećate na takav način da je sjećanje u vama jednako živo kao i samo iskustvo, da vaš prijatelj stoji pred vama kao što je stajao tijekom iskustva. U životu ovdje često smo prilično snoliki. Ono što tako srdačno doživljavamo na fizičkoj razini, postaje otupljeno, paralizira se. Kada prođemo kroz vrata smrti i imamo to na 'platnu' života, nije toliko paralizirano; prisutno je sa svom svježinom i srdačnošću s kojom je bilo prisutno tijekom života. Tako je uklopljeno u ovu životnu sliku, a mi to onda sami doživljavamo danima.

Kao što u odnosu na fizički svijet, imamo dojam, da nam fizičko tijelo otpada, tako nakon nekoliko dana, imamo dojam da nam je i etersko tijelo otpalo. Međutim, ovo naše etersko tijelo nije otpalo na isti način kao naše

fizičko tijelo; nego je isprepleteno s cijelim univerzumom, s cijelim svijetom. Ono je unutar njega, dok mi doživljavamo 'platno' života, ostavlja svoje utiske tamo u tom periodu. I ono što imamo kao životnu sliku, prešlo je u vanjski svijet, živi oko nas, svijet je to apsorbirao.

Tijekom ovih dana, opet imamo važno, snažno iskustvo. Jer ono što doživljavamo nakon smrti nisu samo sjećanja na zemaljski život, već počeci novih iskustava. Samo po sebi je novo iskustvo, kako dolazimo do svog 'Ja', osvrćući se na smrt, jer takvo što ne možemo doživjeti svojim zemaljskim osjetilima. To se otkriva samo kroz inicijacijsku spoznaju. Ali ono što doživljavamo tijekom ovih dana, po tome što oko sebe imamo ovaj životni *tableau*, ovo etersko tkanje koje se odvaja od nas i uplete u univerzum - ono što tu doživljavamo, nešto je strašno uzvišeno, nešto prilično snažno za ljudsku dušu.

Ovdje u fizičkom životu, da, stojimo nasuprot svijetu, ovim mineralnim, biljnim, životinjskim, ljudskim carstvom. U tim carstvima doživljavamo ono što naša osjetila mogu iskusiti, ono što naš intelekt, vezan za mozak, može imati od osjetilnih iskustava, što naš osjećaj vezan za krvožilni sustav može iskusiti - sve to doživljavamo ovdje. A mi ljudi, ovdje između rođenja i smrti, zapravo smo, iz više perspektive, izvanredno velike - oprostite na izrazu - 'lude', divovske 'lude'. Pred mudrošću velikog svijeta strašno smo glupi, ako vjerujemo da nam je dovoljno da ovdje nešto iskusimo na opisani način, a zatim, to što ovdje doživljavamo nosimo u svojim sjećanjima, i, kao ljudska bića, to prisvojimo. U to vjerujemo. Ali dok doživljavamo, dok u iskustvu oblikujemo svoje predodžbe, i svoje osjećaje, cijeli svijet hijerarhija djeluje u ovoj pojavi našeg iskustva, u ovom procesu. Živi i tka iznutra. Kad se suočite s osobom i pogledate je u oči, u svom pogledu i u onom što njen pogled šalje natrag, iznutra žive duhovi hijerarhija, žive hijerarhije, živi djelo hijerarhija. Čak i ono što doživimo, predstavlja nam samo vanjski svijet, jer u tom iskustvu bogovi rade iznutra. I dok vjerujemo da živimo samo za sebe, bogovi nešto rade kroz naša iskustva, kroz koja sada nešto mogu utkati u svijet. Zahvatili smo misli, imali smo emocionalna iskustva - bogovi ih uzimaju i dijele sa svojim svijetom. I nakon što umremo, znamo da smo živjeli kako bi bogovi mogli istkati ovu mrežu, koja sada u našem eterskom tijelu dolazi od nas i prenosi se cijelom univerzumu. Bogovi su nas pustili da živimo, kako bi mogli nešto isplesti za sebe, nešto kroz što bi mogli obogatiti svoj svijet. Potresna je to misao! Kad samo jedan korak napravimo kroz svijet, taj korak je vanjski izraz božanskog događaja, i komadić tkanja koji bogovi koriste u svom planu za svijet, koji nam ostavljaju samo dok ne prođemo kroz vrata smrti, da bi ga zatim oduzeli od nas i ugradili u univerzum. Te naše ljudske sudbine, u isto vrijeme su božanski činovi, a ono što one predstavljaju za nas ljude, samo je vanjski aspekt. To je ono što je značajno, ono što je važno, ono što je bitno.

Kome pripada sada, nakon naše smrti, ono što smo iznutra stekli tijekom života kroz našu sposobnost mišljenja, kroz našu sposobnost doživljavanja emocija? - Nakon naše smrti, pripada svijetu! Ali baš kao što se osvrćemo na svoju smrt, osvrćemo se s onim što nam ostaje, s našim astralnim tijelom i našim 'Ja', na ono što se utkalo u univerzum, svijet. Tijekom naših života nosimo u sebi, kao etersko tijelo u nama, ono što je utkano u univerzum. Sada je ispredeno i utkano u svijet. Gledamo u to, promatramo to. Kao što ga ovdje doživljavamo u sebi, tako ga kontempliramo i nakon smrti, tako je i u vanjskom svijetu. Kao što ovdje kontempliramo zvijezde, planine i rijeke, tako i nakon smrti kontempliramo, uz ono što je nastalo brzinom munje, kao što sam rekao, iz našeg fizičkog tijela, ono što je utkano u svijet iz naših vlastitih iskustava. I ono što se tada ugrađuje u cijelu kozmički strukturu iz naših vlastitih iskustava, sada se odražava u onome što još imamo, u astralnom tijelu i 'Ja', baš kao što se vanjski svijet odražava u našim fizičkim organima ovdje kroz naše fizičko biće. I dok se to odražava u nama, primamo nešto što ovdje ne možemo imati tijekom ovog zemaljskog razdoblja, nešto što ćemo imati u vanjskom, više fizičkom otisku kasnije tijekom razdoblja Jupitera, ali što primamo na duhovni način jer je naše etersko biće sada vani i ostavlja dojam na nas. Umjesto što smo ga prije doživljavali kao naše unutarnje biće, sada na nas ostavlja dojam. Dojam koji ostavlja na nas je, naravno, u prvom redu duhovan, slikovni je, ali kao takav, već je model za ono što ćemo imati tek na Jupiteru: *duh sam*. Dakle, kroz naše etersko koje se utka u univerzum, za nas se rađa *duh sam* - ali duhovno, ne onako kako ćemo ga kasnije doživjeti na Jupiteru - tako da sada, nakon što smo odložili svoje etersko tijelo, imamo astralno tijelo, 'Ja', *duh sam*. Ono što nam ostaje od naše zemaljske egzistencije jest naše astralno tijelo i naše 'Ja'.

Naše astralno tijelo, kao što znate, ostaje s nama dugo nakon smrti, u prvom redu baš kao što nam je podložno kao zemaljsko astralno tijelo. Ostaje s nama, jer je ovo astralno tijelo prožeto svime što je čisto zemaljsko i ljudsko, a što ne može odmah izbaciti iz sebe. Prolazimo kroz vrijeme, u kojem postupno možemo odbaciti ono što je zemaljski život učinio od našeg astralnog tijela. Zapravo doživljavamo najviše polovicu naših iskustava ovdje na Zemlji, također u mjeri u kojoj utječu na naše astralno tijelo. Od onoga što se događa kroz nas, zapravo doživimo samo polovicu. Uzmimo primjer: recimo da nekome kažete nešto loše - to se odnosi na dobre misli i dobra djela kao i na loša djela i loše misli, ali uzmimo ovaj primjer zlog djela - kažete nekome nešto loše što ga vrijeđa. Imamo samo dio te loše riječi koji se nas tiče, u sebi osjećamo zašto smo upotrijebili tu riječ; to je dojam na našu dušu kada upotrijebimo tu lošu riječ. Ali druga osoba, kojoj upućujemo zlu riječ, ima potpuno drugačiji dojam; ona ima takoreći, drugu polovicu dojma, osjeća da je uvrijeđena. Ta druga polovica dojma zaista živi u njoj. Ono što smo sami doživjeli tijekom svog fizičkog života je jedno; ono što je druga osoba doživjela je drugo. Sada promislite, sve što smo iskusili, ali izvan nas,

moramo ponovno proživjeti nakon smrti, kao što sada proživljavamo svoje živote unatrag. Učinke svojih misli i svojih djela doživljavamo u regresiji. Dakle, između smrti i novog rođenja, proživljavamo svoje živote unatrag. Odlaganjem eterskog tijela, postoji životni tableau, u kojem imamo cijeli život odjednom. Život unatrag, istinsko je proživljavanje onoga što smo stvorili, idući unatrag. A kada se vratimo do svog rođenja, tada smo dovoljno zreli da odložimo iz svog astralnog tijela ono što je prožeto zemaljskim elementima. Tada to odlazi, i s tim odlaganjem astralnog tijela, za nas nastaje novo stanje. Astralno tijelo nas je, rekao bih, uvijek držalo povezanima sa Zemljom u našim iskustvima. Budući da na ovaj način moramo proći kroz svoje astralno tijelo, ne sanjajući, već ponovno proživljavajući zemaljska iskustva, još uvijek smo unutar zemaljskog života; još uvijek stojimo unutar njega. Tek sada, kada smo odložili astralno tijelo - netočno, ali nema drugog načina da se to kaže, budući da jezik nema riječ za to - postali smo potpuno oslobođeni zemaljskog, sada živimo unutar istinski duhovnog svijeta.

I tada se događa novo iskustvo. Ovo odlaganje astralnog tijela zapravo je samo jedna strana iskustva; druga strana je nešto sasvim drugo. Kad smo, nakon što smo prošli kroz zemaljska iskustva, odložili ovo astralno tijelo, osjećamo se kao da smo - sada ne možemo reći: materijom, već kao da smo iznutra zasićeni, prožeti duhom, tada se istinski osjećamo unutar duhovnog svijeta, tada nam se duhovni svijet otvara iznutra. Prije nam se otvarao izvana, dok smo vidjeli univerzum i vlastito etersko tijelo utkano u univerzum. Sada nam se otvara iznutra, sada ga doživljavamo iznutra. I kao predlika onoga što će ljudi imati u fizičkom izrazu tek na Veneri, u predlici *životnog duha*, naše 'Ja' nam se otvara iznutra, tako da se sada sastojimo od *duha samog*, *životnog duha* i 'Ja'. Baš kao što se ovdje osjećamo pomalo kao u snu, od rođenja do trenutka kada istinski postanemo svjesni kao djeca, čega se kasnije prisjećamo, tako živimo i egzistenciju koja je, doduše, potpuno samosvjesna, ali svjesnija i viša od zemaljskog života. Ali čisto duhovni život doživljavamo tek nakon što smo se odvojili od svog astralnog, i zadržali od astralnog samo ono što nas iznutra ispunjava, tako da smo od sada duh među duhovima.

Ali sada se javlja drugo, važno, bitno iskustvo. Kada živimo ovdje u fizičkom svijetu, radimo, postizemo ovo ili ono, i pritom imamo iskustva - upravo smo o tome govorili. Ali u fizičkom svijetu nemamo samo iskustva, u iskustvima imamo nešto drugo, istovremeno s iskustvima. I želim upotrijebiti riječ, iako je to općeniti izraz, za ta istovremena iskustva: postajemo, mogli bi reći, umorni, iscrpljeni dok doživljavamo. Uvijek je to slučaj, postajemo umorni. I čak i ako se umor kompenzira kroz sljedeće stanje svijesti, kroz spavanje - manje kroz spavanje nego kroz odmor tijekom spavanja, ispravno govoreći - to je još uvijek samo djelomična kompenzacija; jer znamo naravno, da se iscrpljujemo u životu, da starimo, da nam snaga postupno nestaje. Također se umaramo u sveobuhvatnom smislu. A kad ostarite, znate da ne možete

sve kompenzirati spavanjem. Dakle, ovdje se iscrpljujemo, umaramo. Da, sada možemo drugačije postaviti pitanje. Nakon onog što smo govorili, sada možemo postaviti pitanje: zašto nam bogovi dopuštaju da se umorimo, zašto se umaramo? - Činjenica da se ovdje umaramo, da se iscrpljujemo, daje nam nešto, što zapravo puno znači, jako, jako puno, za cijeli naš život. Ali koncept umaranja u sveobuhvatnijem smislu nego što se obično shvaća. Moramo ga pravilno postaviti pred svoje duše, taj koncept umaranja.

Najbolji koncept ćete dobiti, ako ga sebi predstavite ovako. Kada bih vas sada pitao: znate li išta o unutrašnjosti svoje glave? - vjerojatno bi samo osoba koju muči glavobolja, odgovorila da upravo sada nešto zna o unutrašnjosti svoje glave. Samo takvi osjećaju unutrašnjost svoje glave; drugi žive bez da je osjećaju. Svoje organe osjećamo samo kad nisu sasvim u redu; tada u osjećaju nešto znamo o našim organima. Tako smo uređeni u životu, da o svom fizičkom tijelu znamo nešto samo ukoliko nešto nije sasvim u redu. Zapravo za svoje fizičko tijelo, imamo samo općenit osjećaj. Kada nešto nije u redu to postaje jače. Ali vrlo malo znamo iznutra, kada imamo samo osjećaj. Svatko tko je ikada u životu imao jaku glavobolju zna o unutrašnjosti svoje glave - iznutra; ne kao anatom, koji poznaje samo krvne žile. Ali kako u životu postajmo sve umorniji i umorniji, ovaj osjećaj naše nutrine, prostorne nutrine, sve se više pojavljuje u našim tijelima.

Samo razmislite: što se više umaramo u životu, to više doživljavamo životne tegobe, naprimjer, tegobe starosti. Naš život sastoji se od postupnog učenja osjećanja, osjećanja našeg fizičkog. Kako se ono, rekao bih, potvrđuje i utiskuje u nas, učimo ga osjećati. Za nas je to, rekao bih, blagi osjećaj - jer dolazi tako postupno. Čovjek bi mogao vidjeti koliko je to snažno samo ako - oprostite na trivijalnom izrazu, ali dati će ono što mislim - ako bi se, naprimjer, u jednom trenutku mogao osjećati potpuno zdravo, poput blistavo zdravog djeteta, a zatim odmah nakon toga, kako bi mogao usporediti, onako kako se netko osjeća kada mu udovi postanu krhki, u osamdeset, osamdeset petoj godini života. Tada bi to više osjećao. Samo zato što dolazi tako sporo, čovjek ne primjećuje kako se njegov osjećaj pretače u iskustvo fizičkog, u postajanje umornim. Taj osjećaj umora je stvaran proces, koji u početku nije ni prisutan, jer dijete pršti od života, ali onda životnu snagu neprestano nadjačava osjećaj umora, a onda se taj osjećaj umora probija van. Možemo se umoriti; dok se umaramo - čak i ako je recimo, to samo slab osjećaj iznutra - u nama istinski nešto nastaje. Naš život ovdje u fizičkom svijetu nudi samo vanjsku površinu dubokih, značajnih, uzvišenih misterija. To što tako tiho osjećamo da nas prati umor u životu i tako osjećamo unutrašnjost naših tijela, vanjska je strana nečega što je utkano u nas, divno utkano od čiste mudrosti, cijelo tkanje čiste mudrosti. Dok se toliko umaramo u ovom životu, učeći osjećati sebe iznutra, u nas se utka suptilno znanje o čudesnoj strukturi naših organa, naših unutarnjih organa. Učimo se umarati u našim srcima; ali nastajanje tog umora znači da u nas dotječe znanje o tome kako

je srce konstruirano iz kozmosa. Umaramo se u našim želucima; obično ga umaramo kvareći ga hranom; ali ipak, dok je želudac umoran, sva mudrost je utkana u nas, slika mudrosti iz kozmosa, o tome kako je želudac izgrađen. Kako je naš unutarnji organizam uzvišeno, čudesno izgrađen, ovo moćno umjetničko djelo, pojavljuje se u slici. I oživljava tek sada, kada smo odložili vanjske, zemaljske elemente astralnog tijela. I to je ono što nas ispunjava kao *životni duh*, ono što sada živi u nama. Mudrost iz nas samih, naše čudesne unutarnje strukture, sada živi u nama.

I sada počinje vrijeme kada uspoređujemo, takoreći, ono što nas sada, iz naše unutarnje mudrosti ispunjava kao životni duh, s onim što je prethodno kao etersko tkanje bilo utkano u univerzum. Sada radimo na toj usporedbi, kako se jedno može uklopiti s drugim, i gradimo sliku sebe, kakvi ćemo postati u sljedećoj inkarnaciji. Tako počinjemo, postupno živeti prema kozmičkoj ponoći, kao što je naznačeno u jednom od misterija, u 'Buđenju duše'. Dakle, posebno nakon kozmičke ponoći, obavljam djelo koje se odvija dok sudjelujemo u stvaranju svijeta, u stvaranju onoga što ovdje uživamo. Tijekom života između smrti i novog rođenja, radimo, tkamo, tkamo sliku bogova. Možemo sudjelovati u božanskoj svrsi, na onome što su bogovi ciljali, dok su ljude postavljali u svijet. Možemo se pripremiti za svoju sljedeću inkarnaciju. Tu se naravno, ne odvijaju samo procesi koji se egoistično odnose na nas, već se odvijaju i sve vrste drugih procesa. I to nam može postati jasno, posebno iz sljedećeg.

Ovaj čudesni proces je daleko viši od onoga što se događa ovdje na Zemlji, kada se izmjenjuju zima i ljeto, kada Sunce izlazi i zalazi, kada se sve odvija kao zemaljski rad: tamo se događa ono što u konačnici vodi do naše zemaljske inkarnacije, ono što vodi do čovjekove egzistencije; ali to je ogroman nebeski rad koji ima ne samo vanjski značaj, već značaj za cijeli svijet. Ako netko postupno uspije doživjeti ovaj čudesni proces u duhovnoj kontemplaciji, onda se sigurno suočava s jednom stvari. Sigurno će vam se činiti čudnim kada ovo kažem, ali viši misteriji uvijek u početku moraju izgledati čudno fizičkoj, osjetilnoj percepciji čovjeka, a ono što se pojavljuje pred našom dušom, mora nas potresti, što više, to bolje. Jer te stvari, takve kakve jesu, do naših duša ne bi smjele doprijeti na takav način da ih primimo trezveno, suhoparno, spoznajno i ostanemo ravnodušni. Upravo kroz te stvari, trebali bi dobiti dojam o uzvišenosti i veličini božanskog duhovnog svijeta. Moglo bi se reći: ako bi jednostavno netko znanost duha predstavio na tako suhoparan način da ne obuhvati istovremeno cijelu osobu, i ako, uz taj dojam, istovremeno ne stekne dojam o veličini i veličanstvenosti onoga što pulsira i prožima svijet kao božansko-duhovno, onda bismo se, prema onome što sam upravo opisao, unatoč svemu što možemo, svi rodili bez glave pod trenutnim uvjetima svijeta. Jer ne bismo mogli ostvariti izgradnju glave. Ljudska glava, u svojoj strukturi, tako je uzvišena slika univerzuma da je sam čovjek, s onim što je u nju utkano kao

mudrost života, ne bi mogao izgraditi, ne bi je mogao pripremiti za sljedeću inkarnaciju; u tome moraju surađivati sve hijerarhije bogova. Ono što postoji u vašoj glavi, u ovoj sferi samo slabo okcipitalno otvorenoj, donekle preoblikovanoj, samo je po sebi pravi mikrokozmos, pravi otisak velike sfere svijeta. U njoj živi sve, sve što živi vani u univerzumu, zajedno, tu sve radi zajedno, što u raznim hijerarhijama može biti aktivno. Kada počinjemo graditi svoju sljedeću inkarnaciju iz mudrosti koju smo akumulirali kroz umor, zagrabe u tu aktivnost sve hijerarhije, kako bi uključile u ono što postaje naša glava, otisak sve božanske mudrosti.

Dok se sve ovo događa, ono što čini našu fizičku liniju nasljeđivanja, priprema se na Zemlji kroz generacije. Kao što Zemlji nakon smrti predajemo samo ono što dolazi od Zemlje, tako od svojih roditelja i predaka primamo samo ono što je zemaljsko u nama. A ono što je zemaljsko u nama samo je vanjsko, samo je vanjski izraz u ovom zemaljskom carstvu. U to je utkano sve što sami možemo tkati na opisani način, i ono što cijele hijerarhije bogova tkaju prije nego što začecem steknemo odnos prema onome u što se umotavamo i odijevamo kada ulazimo na fizičku razinu.

Rekao sam, što više ove uzvišene spoznaje možemo upiti u svoje osjećaje, to bolje za nas. Samo razmislite o ovome: koristimo svoje glave, ali općenito nema ni traga spoznaji, utoliko što smo ljudska bića koja žive u materijalnom svijetu, da cijele hijerarhije bogova posvećuju svoj rad oblikovanju naših glava, oblikovanju onoga što je duhovno temelj naših glava, kako bismo uopće mogli postojati. Ako to shvatimo u smislu duhovno znanstvene spoznaje, to nas automatski prožima osjećajem zahvalnosti i zahvalnosti prema cijelom univerzumu.

Stoga, ono što steknemo kroz znanost duha, trebalo bi također donijeti sve veće uzdizanje našeg života osjećaja. U oblasti znanosti duha, svoju spoznaju bi sve više trebali usklađivati s našim osjećajima. I nije dobro ako u osjećajima zaostanemo. Neprekidnim učenjem novog, višeg dijela znanosti duha, trebali bismo biti u stanju razviti, rekao bih, pobožnije osjećaje prema misterijama svijeta, koji u konačnici vode, sve dalje i dalje u misterije čovjeka. U toj pročišćavajućoj duhovnoj toplini, naših osjeta i osjećaja, leži pravi napredak u znanosti duha.

Moram spomenuti još jednu stvar, jer izgleda kao dodatak cijeloj raspravi koju smo vodili. Ovdje ulazimo u fizički svijet, tako što u početku kao dijete imamo prigušenu svijest, prepoznavajući samo svoju majku i tek postupno druge ljude. Vjerujemo, dok ulazimo u fizički svijet, da neprestano susrećemo nove ljude. Isto je i s našom fizičkom sviješću. Kada prođemo kroz vrata smrti, imamo pravi, iskren odnos sa svim onim dušama kojima smo se u životu približili. Te se duše, pak, pojavljuju pred našim duhovnim pogledom. One duše koje su nam se približile u životu, i koje su prošle kroz vrata smrti prije nas, možemo reći da 'nalazimo'. Riječ je skovana za fizička

stanja, ali ovo iskustvo pristupanja duše dušama, može se opisati kao 'nalaženje'. Međutim, ovo nalaženje duša koje su prošle kroz vrata smrti prije nas, čovjek sebi mora predstaviti kao približavanje dušama na način koje je, u određenom smislu, obrnut od načina na koji se ovdje na fizičkoj razini pristupa ljudima. Ovdje se ljudima u prvom redu pristupa susrećući ih izvana i fizički. Zatim se postupno uči o njihovom unutarnjem biću; njihova nutrina razvija se tek iz našeg života s njima. Dakle, ono što iznutra doživljavate o osobi, razvija se samo iz vas samih. Nakon što sam prođe kroz vrata smrti, i susreće duše koje su kroz vrata smrti prošle prije njega, prvo što zna jest: dotična duša je tu. Osjećamo je, znamo da je tamo. - Ali sada moramo cijelo svoje unutarnje biće predati onome što je tamo kao prvi dojam, kao najapstraktniji dojam. Ovdje treba pustiti čovjeka da iz sebe radi; tamo treba predati svoje unutarnje bića, a zatim sam izgraditi sliku, imaginaciju. Imaginativno, ono što možete vidjeti, mora se graditi postupno. Ideju o tome kakvo je iskustvo duše nakon smrti, možete dobiti ako pomislite u sebi: Ne vidite to, samo shvaćate, i postupnim shvaćanjem stvarate sliku. Gradite sliku. Dakle, morate aktivno, iznutra, graditi sliku duše koju susrećete. U određenom smislu znate: sada susrećem dušu. - Ona još nema duhovni oblik! Koja je to duša? To je duša prema kojoj sam ja - to se sada pojavljuje u vašoj vlastitoj duši - osjećao kao sin prema svojoj majci. Sada počinjete osjećati: s ovom dušom mogu doživjeti sebe. - Sada za sebe gradite duhovni oblik. Morate biti aktivni unutar njega, i tada on postaje slika. I budući da morate zajedno graditi duhovni oblik na ovaj način, s umrlom osobom ste već zajedno prije nego što ste izgradili duhovni oblik. Na ovaj način, zajedno ste sa svima s kojima ste bili zajedno u životu; to jest, doživljavate ih u svijetu u kojem ih morate pronaći buđenjem sebe za viziju, kako biste ih mogli pogledati. Ovdje morate biti aktivni.

Duše koje su još uvijek ovdje u fizičkom tijelu, koje stoga ostaju žive nakon naše smrti, već su nam se ovdje na Zemlji pojavile kao slika. Gledamo ih odozgo i ne moramo prvo konstruirati sliku; one nas gledaju kao sliku. Međutim, u tu sliku te duše mogu utkati ono što zatim služi kao topla duhovna hrana za pokojnika, kroz svoje misli o njima, kroz svoju kontinuiranu ljubav prema njima, svoja sjećanja na njih, ili - kao što sada znamo kao duhovni znanstvenici - kroz čitanje naglas.

Sve to proširuje čovjekovu perspektivu na stvarni svijet, istinski stvarni svijet. Ako dopustite da ovo dođe pred vaše duše, onda dobivate predodžbu o tome, koliko malo ljudi zapravo znaju o duhovnom svijetu. Nije uvijek bilo tako. Samo najviše materijalistički ljudi današnjice govore o tome kako smo danas 'postigli tako divan napredak'. Znamo da su ljudi nekada posjedovali vidovitost i da su tu izvornu, atavističku vidovitost, izgubili samo radi stjecanja određenih kvaliteta povezanih s cijelim unutarnjim životom u materijalnom svijetu. Ako nam dođe istinski materijalistička osoba, istinski materijalistički znanstvenik, prirodno će reći: čista je fantazija govoriti o

izvornoj vidovitosti, o ljudima koji su nekada poznavali nešto značajno. Kad bi ljudi samo malo prošetali svijetom s fizički očima koje vide, otkrili bi da je to opovrgnuto. Nije tako davno prošlo vrijeme kada su ljudi znali više nego danas.

Znate, često smo o tome govorili - želio bih to ovdje spomenuti za kraj - da Lucifer i Ahriman imaju udjela u ovoj duhovnoj egzistenciji u kojoj živimo. Također znamo da je u Bibliji, Lucifer simboliziran zmijom, zmijom s drveta. Fizička zmija, kako je danas doživljavamo, i kako će je suvremeni slikar uvijek slikati kada slika Raj, fizička zmija, nije pravi Lucifer, već vanjska slika, fizička slika. Pravi Lucifer je biće koje je zaostalo u evoluciji Mjeseca. Ne može se vidjeti na Zemlji među fizičkim stvarima. Dakle, ako bi slikar htio slikati Lucifera kakav jest, morao bi ga slikati na takav način da ga se zapravo može shvatiti kao etersko biće kroz neku vrstu vidovitosti, unutarnjeg vida. Tada bi se pojavio onako kako djeluje na nas, kako djeluje na našu glavu, jer nema nikakvog udjela u našem organizmu, utoliko što potječe isključivo od Zemlje, već u nastavku glave kroz leđnu moždinu. Dakle, ako bi Lucifer bio naslikan u svom eterskom obliku, morao bi biti naslikan s ljudskom glavom i zmijskim nastavkom, koji se ovdje u nama ljudima manifestira kroz leđnu moždinu. Dakle, slikar s nekim znanjem znanosti duha, morao bi naslikati Adama i Evu, drvo, a na drvetu gore zmiju, dakle zmija samo kao otisak nas, i na vrhu ljudsku glavu. Kad bi slikar naslikao nešto takvo, danas bi se moralo pretpostaviti da to može naslikati iz perspektive znanosti duha, naravno.

Možda će se nešto slično naći i u Leipzigu, ali ljudi ne hodaju okolo otvorenih očiju, već sa zavezanim očima. Ali u Hamburgu, u umjetničkom paviljonu, zapravo postoji slika majstora Bertrama, iz sredine Srednjeg vijeka, koja prikazuje prizor u Raju. Zmija na drvetu, kako sam je upravo opisao, naslikana je ispravno. Sliku možete vidjeti tamo. Na taj su je način naslikali i drugi slikari. Što iz toga slijedi? - Da su ljudi čak i usred Srednjeg vijeka to još uvijek znali, u mjeri u kojoj su to slikali. To jest, nije to bilo tako davno, otkako su ljudska bića u potpunosti gurnuta na fizičku razinu. A ono što nam se danas predstavlja kao tijek duhovne povijesti ljudi od materijalističkih mislilaca, u biti nije ništa više od vanjske obmane, jer ljudi zamišljaju da su ljuska bića oduvijek bila onakva kakva su postala tek u posljednjih nekoliko stoljeća, dok to nije bilo tako davno da su mogli proviriti u duhovni svijet svojom drevnom vidovitošću. Čovjek je morao to napustiti samo zato jer nije bio slobodan, a da bi održao punu slobodu i samosvijest, morao je to napustiti i morao je pronaći put natrag u duhovni svijet. Stoga ova znanost duha priprema nešto važno, nešto bitno: ovo daljnje ponovno življenje u duhovnom svijetu. Stalno iznova, možemo se podsjećati koliko je potrebno oćutati, osjetiti, da mala skupina ljudi koji danas žive usred materijalističkog svijeta i koje njihova karma vodi da shvate najvažniji zadatak čovječanstva za budućnost, da ova mala skupina ljudi ima važne,

najvažnije stvari koje treba postići kroz svoj duševni život. Bez arogancije, čovjek jednostavno mora sebi pokazati, u svoj poniznosti i skromnosti, kolika je velika razlika između duše koja postupno pronalazi svoj put u duhovni svijet, i svih onih ljudi vani koji danas nemaju pojma, a posebno, ni ne žele imati pojma o duhovnom. To za nas ne smije postati samo osjećaj jada i boli, već mora postati osjećaj koji nas nadahnjuje da radimo dalje i da smo vjerni radu u struji znanosti duha do koje nas je dovela naša karma, naša sudbina.

Na našem posljednjem okupljanju ovdje, također sam spomenuo, da kada osoba prođe kroz vrata smrti prije nego što je u potpunosti proživjela svoj život, snaga eterskog tijela koja joj je dana još nije potpuno iscrpljena. Ako osoba u mladosti prođe kroz vrata smrti, njeno etersko tijelo moglo je na fizičkom tijelu nastaviti raditi desetljećima. Ta sila nije izgubljena: ona je tu. Već sam spomenuo kako, budući da smrt svakodnevno i svakog sata prilazi ljudima u tako velikom broju, mnoga, mnoga eterska tijela koja bi mogla nastaviti funkcionirati na fizičkoj razini dugo vremena, prenose se u duhovno eterski svijet i ostaju lebdjeti. A sile u njima koje su fizičko tijelo mogle održavati desetljećima, postaju duhovne sile koje surađuju u duhovnom razvoju čovječanstva. Stoga će doći vrijeme kada će se sile u tim eterskim tijelima moći koristiti za duhovni napredak čovječanstva, ali tek kada će, ovdje na Zemlji, nakon što prođu današnji strašni događaji i vrati se mir, duše koje će tada još hodati ovom Zemljom u ljudskim tijelima, oni moći shvatiti da svi oni koji su prethodno ušli u duhovni 'svijet' imaju svoja eterska tijela tamo gore i mogu zračiti svoje sile. Te duše [ovdje na Zemlji] morat će to shvatiti. I te će duše moći surađivati u ovom duhovnom napretku, u budućnosti, koji je omogućen upravo kroz toliko mnogo žrtvenih smrti.

Samo promislite, što bi to značilo kada bi znanost duha sada nestala i nitko ne bi imao razumijevanja svega što se priprema u duhovnom svijetu kroz žrtvene smrti! Cijela ukupnost tih sila pala bi na duhovna bića koja bi ih koristila za nešto drugo osim za ono za što su bila namijenjena prema odredbi bogova legitimnog razvoja.

Ali to nas opominje, čak i iz događaja vremena, da svojom sviješću u potpunosti stojimo unutar svega onoga što duhovni svijet jest. Jer i ti sadašnji događaji imaju duhovnu stranu. Ono što oni izvana predstavljaju u krvi i smrti i žrtvama, vanjski je izraz unutarnjeg duhovnog događaja, koji se, međutim, mora shvatiti u pravom smislu.

Na to bih vas želio stalno iznova podsjećati u završnim riječima naših sadašnjih razmatranja:

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

Kako se može prevladati duševni jad današnjice

Zürich, 10. listopada 1916.

Ono što tražimo kao duhovno znanstvene istine, ne bi trebalo biti mrtvo, već živo znanje, znanje koje istinski može ući u život, u svim životnim točkama i u njegovim najvažnijim trenucima. Sasvim je prirodno i samo po sebi razumljivo, da se znanost duha danas još uvijek često prima na prilično apstraktan način, i da se na taj apstraktan način može doći čak i do vrste apstraktnog znanja, koje se u početku pokazuje malo korisnim u životu i koje, posebno za ljude koji imaju malo znanja o znanosti duha, ostavlja dojam: koja je svrha svega ovoga, ako već znamo da se čovjek sastoji od toliko dijelova, da se čovječanstvo razvijalo kroz različite kulturne epohe i da će se nastaviti razvijati - i tako dalje. Ljudi koji vjeruju da bi, s obzirom na zahtjeve našeg vremena, trebali biti tako potpuno uronjeni u praktičan život, znanost duha često smatraju prilično neproduktivnom. I često je, čak i oni koji već imaju neko srce i osjećaj za nju, slijede besplodno.

Ipak, sama znanost duha, takva kakva jest, nešto je beskrajno živo, nešto što može i mora oživjeti čak i u najekstremnijim aspektima života. Danas ono što sam rekao u uvodu, želimo pojasniti posebnim primjerom. Želim iz naše znanosti duha izdvojiti nešto što svi vjerojatno znamo, što nam je dobro poznato, ali kroz što želim pokazati kako, malo po malo, ona uistinu oživljava, kada gledamo na to životno.

Većina nas je često čula i često pustila da na našu dušu djeluje činjenica da je našem vremenu, prethodilo takozvano četvrto post atlantsko kulturno razdoblje, u kojem su Grci i Rimljani bili najvažniji narodi, ali da su sljedeća stoljeća, sve do 14. i 15. stoljeća, još uvijek bila pod utjecajem impulsa ovog četvrtog post atlantskog kulturnog razdoblja, da smo u našoj sadašnjoj inkarnaciji rođeni u ovom razdoblju i da će čovječanstvo nastaviti živjeti u ovom razdoblju još mnoga stoljeća. Dalje znamo, i barem većina nas je često puštala da to prođe kroz naše duše, da je u četvrtom post atlantskom, grčko rimskom kulturnom razdoblju, prvenstveno razvijena takozvana duša intelekta ili razuma, kroz vanjsku kulturu i vanjski rad, te da je sada zadatak razviti dušu svijesti.

Što znači da se duša svijesti treba razvijati? Ispravno shvaćeno, ono što je upravo predstavljeno u apstraktnom obliku, obuhvaća sudbinu cijelog našeg petog post atlantskog razdoblja za čovječanstvo. Razni narodi ovog petog post atlantskog perioda, trebaju surađivati kako bi izrazili dušu svijesti. To se istinski izražava u svim životnim uvjetima i okolnostima. Ako ispravno promatramo život, on svugdje potvrđuje istinu da naše vrijeme predstavlja življenje duše svijesti. Ljudski život u cjelini, bio je drugačiji u prethodnom,

grčko rimskom razdoblju. Na stupnju na kojem se čovječanstvo nalazilo u ovom post atlantskom razdoblju, čovječanstvu je dana moć razuma i snaga uma. Razum obuhvaća mnogo toga. To se danas više ne promatra potpuno precizno. Grci i Rimljani, u svojim dušama su više ovisili o svom razumu nego ljudi današnjeg petog kulturnog razdoblja. Grci i Rimljani su primili razum, onako kako im je bio potreban, gotov, u svom prirodnom razvoju. To je bilo sasvim, sasvim drugačije. Ljudi su odrastali, i kako su se razvijale njihove prirodne sposobnost, tako se razvijao i njihov prirodni razum, u određenom smislu. Nije bilo potrebe razvijati prirodni intelekt, na isti način kao što je to već danas potrebno i postat će sve potrebnije u petoj post atlantskoj epohi; razvijao se poput prirodne sposobnosti. I, ili je čovjek u inkarnaciji, jednostavno se razvijajući u prirodnim uvjetima, imao intelekt, ili ga nije imao. U tom slučaju, to je bilo nešto patološko. Ali to je bilo i nešto abnormalno; to nije bilo uobičajeno.

I isto je vrijedilo i za osjećaj. Kao što je bilo prikladno za ovo četvrto post atlantsko razdoblje, osjećaj se razvio. Kad bi se čovjek susreo s drugim čovjekom, znao se prilagoditi drugoj osobi - povijest nam malo govori o tome, ali je istina - znao se prilagoditi drugoj osobi. Posebno to, otkriva veliku razliku između ljudi ranijih stoljeća do 15. stoljeća, i ljudi našeg vremena. Ljudi tih ranijih stoljeća nisu, rekao bih, prolazili jedni pored drugih s takvom potpunom nezainteresiranošću kao što je to danas često slučaj. Danas, kada jedna osoba sretne drugu, često je potrebno dugo vremena da se istinski upoznaju. Morate naučiti ovo ili ono o drugome, prije nego što počnete vjerovati jedno drugome, dok ne steknete povjerenje. Ono što se danas postiže tek nakon dugog kontakta, a često ni tada, postizano je u ranijim stoljećima, posebno tijekom grčko rimskog kulturnog razdoblja, odjednom, kada su se ljudi upoznali. Brzo se razvio način na koji su se mogli povezati, na temelju svojih individualnosti; nije bilo potrebe za dugom razmjenom misli i osjećaja. Poznanstva su se brzo stvarala, ukoliko je to poznanstvo bilo korisno za dvije osobe, ili više osoba koje bi se udružile u društvo, ukoliko je to bilo potrebno. Um jedne osobe utjecao je na um druge na mnogo duhovniji način. Kao što se danas još uvijek mogu ispravno prepoznati boje biljaka putem svojih osjetila - u sedmom post atlantskom kulturnom razdoblju to više neće biti tako, već će biti potrebne posebne okolnosti da bi se uopće upoznala priroda - drugim riječima, kao što se biljke još uvijek upoznaju odjednom, ne samo kroz bliži kontakt - kroz koji se upoznaje intimnije, već ono što prosječan čovjek nauči o biljkama, nauči iz prvog dojma - tako je bilo i s ljudima. Ali ova vrsta interakcije je dostatna samo za jednostavnije životne uvjete tog vremena. Moramo misliti, da je ova vrsta emocionalne veze doista bila prikladna za četvrto post atlantsko razdoblje. Jer danas je svijetom ispletena potpuno drugačija mreža emocionalnih veza nego je bila tada. Samo uzmite u obzir da je velika većina odnosa među ljudima u četvrtom post atlantskom razdoblju bila utemeljena

na osobnim susretima, i da je ono o čemu su se ljudi morali međusobno dogovoriti određeno osobnim susretima. Umjetnost tiska, koja je do sada oblikovala komunikaciju neosobno i na neosoban način, te će je nastaviti oblikovati sve više i više, pripada tek petoj post atlantskoj epohi. A moderni komunikacijski uvjeti zbližavaju ljude na takav način da, u osnovi, odnosi koji se razvijaju tipkanjem, uopće ne mogu biti korisni. Dakle, kroz sve te komunikacijske uvjete, ljudi se u svijetu međusobno približavaju na mnogo, mnogo neosobniji način.

Čovječanstvo je također organizirano u skladu s tim, ne primajući potpuno formirani osjećaj, koji djeluje snažno, niti potpuno formirani razum, koji djeluje prodorno, već se, razvijajući se kroz dušu svijesti, prima nešto mnogo odvojenije, individualnije, organiziranije prema egoizmu, prema samoći unutar vlastitog tijela, nego što su to bile duša intelekta ili duša osjećaja. Kroz dušu svijesti, čovjek je mnogo više samotna jedinka, pustinjač koji luta svijetom, nego što je to bio kroz dušu intelekta ili dušu osjećaja. I to je već postala najvažnija karakteristika našeg vremena, i postajat će sve više i više, da će se ljudi zatvoriti u sebe. Duša svijesti daje karakter zatvaranja od ostatka čovječanstva, življenja izoliranog života. Stoga će postajati sve teže, upoznati se s drugima i posebno imati povjerenje; potrebni su uvjeti temeljitog upoznavanja da bi se upoznali s drugima.

Što se postiže svime ovim? To ćemo najbolje razumjeti ako pažljivo razmotrimo određenu duhovno znanstvenu istinu koja nam govori: način na koji se mi ljudi danas spajamo u životu nije slučajan, uistinu nije slučajan. Životni putevi nas spajaju s određenim ljudima, ali ne i s drugima. Ali ovo se danas u potpunosti temelji na učincima karme pojedinačnih ljudi. Jer smo ušli u razdoblje ljudskog razvoja, koje je, u određenom smislu, dovelo do vrhunca ranije karmičke razvoje koje su ljudi prošli. Razmislite samo, koliko su manjih karmi ljudi akumulirali tijekom ranih faza zemljinog razvoja! Sa svakom inkarnacijom stvara se nova karma. Ljudi su se morali susresti na Zemlji u odnosu, bez da su prethodno bili zajedno, gdje su prvo morali razviti novi odnos. Ali mi smo postupno, tako čestim inkarniranjem na ovoj Zemlji, stupili u takve odnose da, u pravilu, ne susrećemo nikoga s kim nismo ovo ili ono doživjeli u prethodnim inkarnacijama. S ljudima nas spaja ono što smo doživjeli u prethodnim inkarnacijama. Čini se 'slučajnim' da se ovi ili oni ljudi susreću; u istini, sve se temelji na prethodnim inkarnacijama, gdje smo se već sreli, gdje su se stvorile sile koje će nas ponovno spojiti na određeni način.

Sada - što je ono što bi se trebalo dogoditi u naše vrijeme - potpuna duša svijesti može se razviti samo ako se ono što se trenutno događa između ljudi u sadašnjosti smatra manjim, a umjesto toga, gleda se ono što nastaje u nama kao rezultat prethodnih inkarnacija i djeluje u našoj nutrini, pustinjački. U grčko rimsko doba, kada bi se dvoje ljudi srelo, trebao se

ostaviti međusobni dojam jedno na drugo, a taj dojam trebao je imati snažan učinak. Sada, kada se sretne kako bi se mogla razviti duša svijesti, koja je izolirana unutar čovjeka, stvari bi trebale biti više ovakve: jedna osoba susreće drugu; taba bi ono što se pojavljuje u jednom ili drugom ljudskom biću kao rezultat prethodnih inkarnacija trebalo postati djelatno. To traje dulje od neposrednog upoznavanja, rekao bih, na temelju izgleda; to zahtijeva da ljudi malo po malo, emocionalno i instinktivno, dopuste da se ono što su doživjeli s drugom osobom pojavi. Upravo to danas zahtijevamo: da se upoznamo, da se individualnosti prvo poliraju. Jer u tom međusobnom upoznavanju, ovom poliranju individualnosti, leži činjenica da se sjećanja, posljedice prethodnih inkarnacija, javljaju, još uvijek nesvjesno, instinktivno. I samo kada čovjek uđe u odnos s drugim ljudima više iznutra, može se razviti duša svijesti; dok se intelektualna i duša osjećaja više razvijaju kroz snažan proces upoznavanja u suočavanju.

Dakle, stvari su pravilno prilagođene jedna drugoj. A ono što sam vam sada okarakterizirao, tek je početak petog post atlantskog razdoblja. Kako ovo peto post atlantsko razdoblje bude napredovalo, ljudima će biti sve teže uspostaviti pravilan odnos jednih s drugima, jer to dovođenje sebe u pravilan odnos zahtijeva trošenje na unutarnji razvoj i unutarnju aktivnost. Već je započelo; ali ono što je započelo nastaviti će se širiti sve više i više, postajući sve intenzivnije. Koliko je već danas postalo teško ljudima koje je karma spojila da se izravno razumiju, možda zbog drugih karmičkih okolnosti ne mogu pronaći snagu da se instinktivno prisjete svih odnosa koje postoje iz prethodnih inkarnacija! Ljudi se spajaju, vole jedni druge; to proizlazi iz određenih učinaka iz prethodnih inkarnacija. Ali kada se pojavi takvo sjećanje, druge se sile tome suprotstavljaju; oni se ponovno razdvajaju. I ne samo da ljudi koji su se na ovaj način sreli u životu moraju testirati, je li ono što se u njima rađa zaista dovoljno za uspostavljanje trajnog odnosa, već je i sinovima i kćerima sve teže razumjeti svoje očeve i majke, roditeljima je sve teže razumjeti svoju djecu, a braći i sestrama je sve teže razumjeti jedno drugo. Međusobno razumijevanje postaje sve teže, jer postaje sve potrebnije da ljudi istinski dopuste onome što je karmički ugrađeno u njih, da se pojavi iznutra.

Vidite kakva se negativna perspektiva otvara tijekom petog post atlantskog razdoblja - teškoće u međusobnom razumijevanju među ljudima. To, međutim, zahtijeva da se s ovim stanjem razvoja jasno suočimo, da ne želimo živjeti sneno u mraku; jer ovo je stanje razvoja apsolutno nužno. Kad petom post atlantskom čovječanstvu ne bi bilo nametnuto da je međusobno razumijevanje teško, duša svijesti se ne bi mogla razvijati; ljudi bi sve više morali živjeti u zajedništvu iz prirodnih predispozicija. Tada se individualnost duše svijesti ne bi mogla razvijati. Dakle, mora biti tako; ljudi moraju proći ovu kušnju. Ali s druge strane, to treba imati jasno u vidu, jer ako bi se pojavila samo ova negativna strana uvjeta razvoja pete post

atlantske epohe, neizbježno bi se u petom post atlantskom periodu pojavili ratovi i sukobi, čak i u najmanjim okolnostima. Dakle, instinktivno vidimo određeni skup potreba koje se pojavljuju u ovoj petoj post atlantskoj epohi, koje se, međutim, moraju sve jasnije oblikovati. A njihovo sve svjesnije oblikovanje, jedan je od zadataka znanosti duha za peto post atlantsko čovječanstvo.

Trebam spomenuti samo jednu riječ, i tada će svatko od nas odmah shvatiti kako se traži lijek za jedan smjer koji se nužno mora pojaviti, za teškoću međusobnog razumijevanja. Trebam reći samo riječ: u ovoj petoj post atlantskoj epohi, i to svjesno, jer živimo u dobu duše svijesti, mora se probuditi sve veći i veći smisao za socijalno razumijevanje. To je ono što u jednoj riječi sažima potrebe, koje nipošto u istoj mjeri nisu bile prisutne u četvrtoj post atlantskoj epohi. Svatko tko je u stanju pravilno proučiti strukturu grčke i rimske kulture, zna da individualizam unutar ove grčke i rimske kulture nije bio toliko raširen među ljudima kao što je sada među europskim ljudima, ili čak američkim ljudima, koji su ovisni o Europi. To ćete posebno shvatiti ako usporedite ljude - da bi imali usporedbu, mora biti radikalna - sa životinjskom vrstom. Zašto životinjska vrsta živi unutar određenih granica povezanosti? To je zato jer su za to predisponirane svojom grupnom dušom, svojom dušom vrste. To je životinjskim vrstama urođeno; to je samo po sebi razumljivo; međutim, ne mogu izrasti izvan toga; ostaju unutar toga. Ljudi moraju izrasti iz toga. Svako ljudsko biće mora se razvijati individualno, a posebno u našem sadašnjem dobu duše svijesti, taj individualni razvoj je jedna od najvažnijih stvari. Trag duša temeljenih na vrsti, još uvijek postoji u grčkoj i rimskoj kulturi. Vidimo ljudska bića još uvijek smještena unutar socijalnog poretka koji je, čak i ako su njegova struktura i formacija bili u prvom redu temeljeni na moralnim silama, još uvijek imao čvrstu formaciju. Ali te će se formacije sve više rastvarati u petoj post atlantskoj epohi. Ovaj trag grupne duše, koji je još uvijek postojao tijekom četvrte post atlantske epohe, više nema nikakvo značenje za ovu petu post atlantsku epohu. Međutim, da bi se to dogodilo, mora doći do svjesnog socijalnog razumijevanja; to jest, mora doći do svega što proizlazi iz dubljeg razumijevanja istinskog, individualnog čovjeka. Ovo istinsko razumijevanje razviti će samo znanost duha. I kada se znanost duha bude sve više razvijala od apstraktnog u konkretno, u životno, unutar krugova koji prakticiraju znanost duha, ukorijenit će se vrlo posebna vrsta, rekao bih, ljudske spoznaje, buđenje ljudskog interesa. Bit će onih koji će imati određenu sposobnost podučavati svoje bližnje kako ljudi imaju različite temperamente, kako imaju različite karakterne osobine, kako se s jednom osobom s jednim temperamentom mora postupati na jedan način, a s drugom osobom, s drugom karakternom osobinom, s istim temperamentom, mora se postupati drugačije. Oni ljudi koji su posebno nadareni za to, podučavat će druge ljude koji trebaju nešto naučiti: pogledajte поближе:

postoji ova vrsta osobe, postoji druga vrsta osobe, i morate se prema jednoj osobi odnositi na jedan način, a prema drugoj na drugi. Slijedit će praktična psihologija, ali i praktična znanost o životu, i kroz to će se pojaviti istinsko socijalno razumijevanje ljudskog razvoja.

Kakvo se socijalno razumijevanje do sada pojavilo? Do sada su se pojavili apstraktni ideali, različiti apstraktni ideali sreće ljudi i naroda, ove ili one vrste socijalizma. Kad bi netko istinski želio uvesti te socijalne ideje, koje se pojavljuju tu i tamo, u svijet, odmah bi vidio kako se to ne može učiniti. U pitanju nije, prije svega, osnivanje društava ili sekti sa specifičnim programima, već širenje znanja o ljudima, praktičnog znanja o ljudskom biću, posebno onog znanja koje nam omogućuje da pravilno razumijemo ljudsko biće u razvoju, koje raste, da pravilno razumijemo dijete, kako se svako dijete razvija sa svojom individualnošću. Dakle, učimo se pozicionirati u životu na način da možemo pravilno odražavati karmičke učinke u sebi kada se, kroz karmu, suočimo s osobom s kojom bismo trebali razviti bliži odnos, kako bismo mogli razviti prave, trajne odnose, one odnose koji zaista mogu biti plodni za život. Praktično razumijevanje ljudske prirode, praktičan interes za ljude, to je ono što je važno. Danas čovječanstvo nije osobito napredovalo na ovom području, vrlo je malo napredovalo. Kako danas sudimo o osobi? Je li nam se sviđa ili ne. Prošetajte svijetom i vidite kako je u većini slučajeva to jedini sud, ili, kada se pojavi nekoliko sudova, kako njima potpuno dominira ova jedna perspektiva: sviđa mi se ova osoba, ne sviđa mi se ova osoba, ili: sviđa mi se ovo kod nje, ne sviđa mi se ovo kod nje. Predrasude! Čovjek sebi predstavi: osoba bi zapravo takva trebala biti; kada vidi da je drugačija u ovome ili onome, onda o njoj donosi sud. Dok se ne prestane s ovom vrstom sviđanja ili nesviđanja temeljeno na predrasudama, na određenim preferencijama koje netko ima prema ovome ili prema onome ljudskom karakteru, i dok se ne proširi stav i ljudi prihvaćaju onakvi kakvi jesu, ne može se postići napredak u istinski praktičnom poznavanju ljudske prirode.

Promislite samo, što je danas vrlo čest slučaj, kada se dvoje ljudi sretnu pod određenim okolnostima, kod jednog se odmah pojavi određena antipatija - ne sviđa mu se drugi - i onda sve što čini prema toj osobi, je u svjetlu te antipatije. To vrlo često potpuno briše karmički odnos, vodi ih potpuno krivim putem, i stvar moraju odložiti do sljedeće inkarnacije, gdje se ti ljudi ponovno sretnu. Simpatija i antipatije najveći su neprijatelji istinskog socijalnog interesa. To se vrlo često ignorira. Svatko tko zna što istinsko socijalno razumijevanje znači za daljnji razvoj čovječanstva, ponekad s užasno teškim srcem promatra kako se ponašaju učitelji u školama, koji, na temelju određenih predrasuda, automatski smatraju jednog učenika simpatičnim ili nesimpatičnim u usporedbi s drugim. To je često strašno, dok je poanta prihvatiti svakoga onakvim kakav jest, i izvući najbolje iz onoga što jest.

Ali to zadire u regulacije. Naša pravila, naši socijalni zakoni, često strašno brišu individualnost učitelja, takvi su da se zapravo ne mogu odnositi na individualnost. Istinsko razumijevanje znanosti duha mora funkcionirati na način da se znanje o duši i znanje o čovjeku ugrade u opće interese. To je nužno za socijalno razumijevanje, kako bi se, u određenom smislu, stvorio drugi pol unutar socijalnog razumijevanja, za teškoću razumijevanja samoga sebe.

To je posebno ono što se mora pojaviti u petoj post atlantskoj epohi kako bi čovječanstvo u potpunosti moglo razviti dušu svijesti. Ljudi moraju proći kroz sve kušnje, jer im na putu stoje, takoreći, suprotstavljene sile. Dakle, osjećaj i simpatije i antipatije će se stvarno širiti, i samo svjesnom borbom protiv tih površnih osjećaja simpatije i antipatije, duša svijesti će se istinski roditi. Isto tako, socijalnom razumijevanju među ljudima sve će se više suprotstavljati nacionalni osjećaji i sentimenti, koji su u svom sadašnjem obliku u biti dobili prevlast tek u 19. stoljeću, i koji se izrazito protive socijalnom razumijevanju, istinskom interesu jedne osobe za drugu. A način na koji se ti antagonizmi, nacionalni osjećaji simpatije i antipatije, pojavljuju danas, oni su snažno, strašno iskušenje za čovječanstvo, jer spasenje može ležati samo u njihovom prevladavanju. Kad bi osjećaji simpatije i antipatije koji proizlaze iz nacionalnog osjećaja nastavili uzimati primat, kao što su započeli, tada bi čovječanstvo propustilo razvoj duše svijesti. Jer nacionalni osjećaji teže u suprotnom smjeru; oni teže tome da ne dopuste čovjeku da postane neovisan, već da učine da izgleda kao puka kopija, kao slika ove ili one skupine, nacionalnosti.

To je prva stvar koju moramo imati u vidu, kada praktično pred svoje duše iznosimo inače apstraktnu tvrdnju, da u ovoj petoj post atlantskoj epohi mora posebno doći do razvoja duše svijesti.

Nešto se drugo mora dogoditi, u ovoj petoj post atlantskoj epohi, ako se duša svijesti želi istinski razviti. Odnosno, kako ljudska bića postaju sve više individualna, mora doći do određene pustoši, istinske pustoši religijskog života ako se ovaj religijski život ne želi prilagoditi petoj post atlantskoj epohi, već da ostane onakav kakav je bio ispravan za četvrtu post atlantsku epohu. Za četvrtu post atlantsku epohu, budući da su ljudska bića bila više sklona grupnoj prirodi, morale su se pojaviti grupne religije. Morale su se, takoreći, silom izliti na skupine ljudi, zajedničkim dogmama, zajedničkim religijskim načelima i religijskim mislima. Ali budući da će poriv za individualnošću, kroz dušu svijesti, postajati sve jači u petom post atlantskom razdoblju, ono što se govori iz grupnih religija, više neće prodirati u srce, individualnost, pojedinačnih duša. I ljudi jednostavno neće razumjeti ono što dolazi iz grupnih religija. U četvrtom post atlantskom razdoblju, još je uvijek bilo moguće ljude učiti o Kristu kao grupu, u petom post atlantskom razdoblju Krist se zapravo seli u pojedinačne duše. Svi već

nosimo Krista u sebi, nesvjesno ili podsvjesno. To se ne događa nametanjem fiksnih, krutih i čvrstih dogmi ljudima, već pokušavanjem svega što može doprinijeti tome da Krist bude razumljiv svim ljudima, ili čak promicanju religijskog znanja na sveobuhvatan i višestruk način, zapravo pokušavanjem svega što to može promovirati. Stoga se u ovom petom post atlantskom razdoblju mora pojaviti sve više tolerancije, posebno u pogledu misli u vezi religijskog života. I dok je u četvrtom post atlantskom razdoblju još uvijek bio slučaj, da su oni koji su radili za religiju, radili na način da su svojim bližnjima prenosili određeni broj dogmi, fiksnih propozicija, to u petom post atlantskom razdoblju mora biti potpuno drugačije. To je tu nešto sasvim drugačije. Radi se upravo o tome da ljudi postaju sve više individualni, pokušavaju se potpuno osloboditi dogme, i, oslobođeni dogme, istinski predstaviti drugima ono što se može reći i opisati iz osobnog unutarnjeg iskustva, na takav način da se njihov vlastiti, slobodni religijski misaoni život može u njima individualno razvijati. Dogmatske religije, pojedinačne fiksne dogme, denominacije, doista će ubiti religijski život u petom post atlantskom razdoblju. Stoga peto post atlantsko razdoblje istinski započinje, kada ljudi sve više i više mogu razumjeti: u prvim stoljećima kršćanstva to je bilo posebno prikladno za ljude, imalo je učinak, u narednim stoljećima, dugo. Ali postoje i druge religije. Pokušava se shvatiti bit drugih religija; pokušava se shvatiti različite aspekte koncepta Krista. Na taj se način svakoj duši predstavlja ono što tu dušu može produbiti. Ali se ne oblikuje sama duša; dopušta joj se, posebno u religijskoj sferi, sloboda misli, kako bi se ta sloboda misli mogla razviti.

Kao što je socijalno razumijevanje nužno u jednoj točki koju sam okarakterizirao za peto post atlantsko razdoblje, tako je i sloboda misli u području religije osnovni uvjet za razvoj duše svijesti: socijalno razumijevanje u području ljudskog suživota - sloboda misli u području religije, vjerskog života.

To, da bismo trebali pokušati sve više i više razumjeti religijski život, prodrijeti u njega i tako se razumjeti s našim bližnjima, čak i ako svatko razvija vlastiti religijski život, to se mora sve više uzimati u obzir, jer je to temeljni uvjet za peto post atlantsko razdoblje, nešto što čovječanstvo treba svjesno steći vlastitim snagama. Upravo u dobu duše svijesti, ahrimanske sile ponovno najsnažnije napadaju ovu slobodu misli, i vidimo kako su denominacije posvuda neprijateljski raspložene jednom temeljnom poticaju duhovno znanstvenog svjetonazora - širenju slobode misli - i koliko se kleveta upućuje protiv znanosti duha iz jednostavnog razloga što znanost duha nastoji s punim, prosvjetljujućim razumijevanjem pristupiti rođenju duše svijesti, a ne promovirati religiozni život koji se još uvijek gradi na širenju i promicanju duše razuma ili osjećaja, kao što je bio slučaj u četvrtom post atlantskom razdoblju. Oblici kršćanstva osnovani su u četvrtom post atlantskom razdoblju iz potreba grčko rimske kulture. Kao

crkveni oblici, oni su već neprikladni i postajat će sve neprikladniji za poticanje slobode misli koja se mora sve više pojavljivati.

I u isto vrijeme u kojem se, mogu reći, iz modernog života pojavila prva klica potrebe za slobodnom misli, suprotstavljena sila je odmah djelovala - iako to obuhvaća mnogo toga što bi se moralo pojedinačno, detaljno okarakterizirati - isusovačkim djelovanjem raznih religija. Zapravo je pozvano u život kako bi se pružio najjači otpor slobodi misli, što je vitalna potreba pete post atlantske epohe. I bit će sve nužnije iskorijeniti 'jezuitizam', koji se protivi slobodi misli, u svim područjima tijekom pete post atlantske epohe; jer, zračeći iz religijskog života, sloboda misli mora se sve više razvijati u svim oblastima života. Ali budući da se mora steći samostalno, čovječanstvo je, u određenom smislu, stavljeno na kušnju, i posvuda nastaju velike poteškoće. I te poteškoće postaju sve veće, jer se čovječanstvo u petoj post atlantskoj epohi treba razvijati upravo prema jasnoći svijesti, ali to u početku doživljava kao nešto neugodno i stoga je u mnogim aspektima otupljeno.

Dakle, vidimo da postoji žestoka borba između pojave slobode misli i autoriteta koji od davnina utječe na naše vrijeme. I prisutna je otupljujuća žudnja za prepuštanjem zabludama o vjerovanju u autoritet! U naše vrijeme, vjerovanje u autoritet enormno je poraslo, postalo enormno intenzivno, i pod njegovim utjecajem, među ljudima se razvija određena bespomoćnost u pogledu prosuđivanja. U četvrtoj post atlantskoj epohi, ljudima je dan zdrav razum kao prirodni dar; sad ga moraju steći, razviti. Vjerovanje u autoritet ga koči. Ali mi smo potpuno obuzdani vjerovanjem u autoritet. Samo zamislite kako bespomoćno ljudi izgledaju suočeni s iracionalnim životinjskim stvorenjima! Koliko instinkata posjeduju životinje, koje ih vode na načine koji su im korisni, čak ih vodeći natrag iz bolesti u stanje zdravlja, a koliko suvremeno čovječanstvo radi protiv prosuđivanja u određenim oblastima. Suvremeno čovječanstvo se potpuno podređuje autoritetu. Moderno čovječanstvo ne dolazi lako do prosudbe o zdravim uvjetima života. Svakako, postoje pohvalni naponi u svakakvim udrugama i slično. Ali svi ti naponi moraju postati puno, puno intenzivniji, i prije svega, moramo shvatiti kako se sve više krećemo prema vjerovanju u autoritet i kako se formiraju cijele teorije, koje su pak temelj stavova koji zapravo jačaju vjerovanje u autoritet. U području medicine, u području prava, ali i u svim drugim područjima, ljudi se od samog početka izjašnjavaju nesposobnima za stjecanje razumijevanja i jednostavno prihvataju ono što znanost kaže. S obzirom na složenost modernog života, to je razumljivo. Ali ljudi postaju sve bespomoćniji pod utjecajem takvog autoriteta, a sustavno razvijanje tog autoriteta, tog osjećaja autoriteta, zapravo je pristup jezuitizma. A jezuitizam u katoličkoj religiji, samo je specijalizacija onoga što se postiže u drugim područjima, gdje se to jednostavno ne primjećuje toliko. Jezuitizam je započeo kao jezuitizam u oblasti crkvenih dogmi, s tendencijom održavanja moći papinstva, koja se protezala od četvrtog post atlantskog razdoblja do

petog post atlantskog razdoblja, do ovog petog post atlantskog razdoblja, za koje više nije prikladan. Ali isti jezuitski princip postupno će se prenijeti na druga područja života. Danas već vidimo kako se u medicini pojavljuje jezuitski princip koji teško da se razlikuje od jezuitskog principa u području dogmatske religije. Vidimo kako se, na temelju određenog medicinskog dogmatizma, nastoji povećati moć medicinske struke. I to je bit jezuitskih nastojanja i u raznim drugim područjima. To će postajati sve jače. Ljudi će biti sve više ograničeni onim što im autoritet nameće. A spasenje pete post atlantske epohe sastojat će se u tome da se, protiv ovih ahrimanskih otpora - jer takvi jesu - potvrdi pravo duše svijesti koja se može razvijati. Ali to se može dogoditi samo ako ljudska bića, budući da sada ne posjeduju prirodni razum kao što posjeduju svoje dvije ruke, kao što je to još uvijek bio slučaj u četvrtoj post atlantskoj epohi, istinski također žele razviti i razum, zdrav razum. Razvoj duše svijesti zahtijeva slobodu misli, ali ta sloboda misli može cvjetati samo u vrlo specifičnoj auri, u vrlo specifičnoj atmosferi.

Ukazao sam vam na poteškoće koje postoje u petoj post atlantskoj epohi. Jer peta post atlantska epoha gura se prema vrlo specifičnom smjeru razvoja: razvoju duše svijesti. Ali ova duša svijesti, upravo zato jer je kao duša svijesti namijenjena razvoju, mora naići na otpor, mora proći kroz kušnje. Dakle, vidimo da se najžešći otpori javljaju socijalnom razumijevanju i slobodi misli. A danas ljudi čak ni ne razumiju da ti otpori postoje; jer se u najširim krugovima ti otpori smatraju ispravnom stvari, kojoj se ne treba suprotstavljati, već je to nešto što treba sasvim specifično razvijati.

Ali već postoji mnogo, mnogo ljudi koji imaju otvoreno srce i dobro razumijevanje onoga u čemu se nalazi moderni čovjek, koji imaju otvoren smisao i dobro razumijevanje onoga što se već danas može vidjeti: kako, budući da su karmički odnosi ljudi ušli u upravo opisanu krizu, djeca više ne razumiju svoje roditelje, roditelji svoju djecu, braća i sestre više ne razumiju jedni druge, narodi više ne razumiju jedni druge; već postoji dovoljno ljudi danas, koji se, s krvavim srcem, suočavaju s tim odnosima, koji su nužni, ali ispravno funkcioniraju samo kada su prožeti razumijevanjem. Jer impulsi za ovu novu aktivnost u svijetu moraju se svjesno crpiti iz krvi srca. Ono što će prirodno nastati, bit će otuđenje među pojedincima. Onome, što će morati izvirati iz ljudskog srca, morat će se svjesno težiti. Svaka pojedinačna duša suočava se s poteškoćama u petom post atlantskom razdoblju. Jer samo prevladavanjem tih poteškoća, doći će kušnje pod kojima se može razviti duša svijesti.

Mnogi ljudi danas kažu: oh, ne osjećam što bit trebao od sebe napraviti, ne znam kako se pozicionirati u kontekstu života. - To proizlazi iz činjenice da još nisu pronašli pravi način da jasno razmišljaju o potrebama današnjice i položaju osobe u njemu. Uvjeti se već danas razvijaju, za mnoge ljude do točke fizičke bolesti, fizičke nestabilnosti. Pravo razumijevanje toga, ono je

što se mora sve više i više zahtijevati, i sa sve većim intenzitetom. Ono što će se izliti na čovječanstvo, jer je to nužno u petoj post atlantskoj epohi, bit će opasnost od duševne nevolje, duševne nevolje u posebnoj nijansi opisanoj onim što je danas predstavljeno. Mnogi ljudi vide ono što sam opisao i osjećaju da je nužno, istinski nužno, da s jedne strane dođu do socijalnog razumijevanja, a s druge do slobode misli. Ali malo tko, malo tko je danas još uvijek sklon pribjegavati pravim sredstvima. Jer ono, što je nužno za socijalno razumijevanje, često se umotava u svakakve fraze koje zvuče idealistički. Što se sve danas ne piše o nužnosti individualnog tretmana ljudskog bića u razvoju! Kakve se teorije smišljaju i razrađuju u svim oblastima pedagogije! Malo toga je tu bitno, to nije o čemu se radi. Što više pozitivnih opisa o tome kako se ljudi istinski razvijaju, pozitivnih, rekao bih, prirodnih povijesti individualnog razvoja, to je ono što treba širiti s razumijevanjem; gdje god je to moguće, trebali bismo ispričati kako se razvila osoba A, osoba B ili osoba C, i s ljubavlju uči u razvoj osobe koji se odvija pred nama. To je ono što je potrebno prije svega: proučavanje života, volja za učenjem o životu, a ne za slijeđenjem programa; jer teorijski program, neprijatelj je petog post atlantskog kulturnog razdoblja.

Kada se pojave društva, ona bi, u skladu s duhom petog post atlantskog kulturnog razdoblja, trebala biti tako organizirana da ljudi koji se okupljaju u tim društvima, da budu primarni fokus, i da sve ono što može nastati, proizlazi iz međusobne interakcije tih pozitivnih ljudi. Pojavit će se vrlo individualne stvari ako im se posveti pažnja. Što se danas obično radi? Počinje se uspostavljanjem statuta. Svakako, to može biti sasvim u redu; možda je čak i potrebno, jer vanjske okolnosti zahtijevaju statute. Ali treba biti jasno, posebno u našem području, da je svaki razgovor o programima i statutima ustupak svijetu, da je u pitanju individualni suživot, koji proizlazi iz pozitivnog ljudskog bića, da je međusobno razumijevanje ono što je važno. Tada će se, već u petom post atlantskom razdoblju - jer pred nama su stoljeća - pojaviti mogućnost da se razumijevanje individualnog razvoja, životnog razvoja, proširi iz kruga onih koji ga razumiju općenito u svijet, svijet koji danas sve veže u paragrafe poput španjolskih čizama, u paragrafe ili zakone ili slično. Dakle, posvuda vidimo učenja koja zvuče iscjeljujući, a pojavljuju se s propovjedaonica i drugih platformi koje bi trebale podučavati o životu. Posvuda vidimo učenja koja se pojavljuju, a koja su prepuna apstrakcija, u kojima se ljudima predstavljaju svakakve ideje i ideali. To ne može biti poanta, radi se samo o prodiranju s razumijevanjem u konkretan, stvarni život. Kako se to može dogoditi?

Sasvim prirodno, prigovorit će se, s punim pravom, na ono što je rečeno: sigurno ne možemo svi naučiti prosuđivati ono što dolazi iz krugova s autoritetom. Samo pomislite - reći će ljudi - što netko tko želi postati liječnik mora naučiti! Ispravno je da on to nauči; ali mi to ne možemo naučiti, i povrh toga, ono što uči svatko tko želi postati odvjetnik, i još, ono što mora

naučiti svatko tko želi postati slikar, i tako dalje. To ne možemo! - Svakako, ne možemo, to je neupitno; ali ne moramo biti kreativni; samo moramo biti sposobni prosuditi. Moramo dopustiti autoritetu da stvara, ali i biti sposobni prosuditi autoritet. To ne učimo, to ne stječemo, istinskim bavljenjem svim pojedinačnim specijalnostima, već stjecanjem mogućnosti prosudbe iz nečega što može sveobuhvatno oblikovati naše razumijevanje, našu moć prosudbe. Ali to se nikada ne može dogoditi iz materijalnog znanja o pojedinačnim specijalnostima, već iz sveobuhvatnog duhovnog znanja.

Znanost duha mora biti središnji izvor znanja. Jer ova znanost duha, ne samo da će razjasniti veze u ljudskom razvoju, već će kroz vrstu misli koju posjeduje razviti u njima zdravo razumijevanje, koje se danas mora crpiti iz većih dubina nego što se moralo crpiti u grčko rimskoj kulturnoj epohi, četvrtom post atlantskom kulturnom razdoblju. Način oblikovanja koncepata i predodžbi, koji se razlikuje od drugih znanstvenih metoda, i koji je nužan u znanosti duha, ne omogućuje nam da postanemo autoritet na ovom ili onom području, već da postanemo sposobni za prosuđivanje. A zašto je to tako, postajat će sve jasnije, jer unutar ljudske duše postoje tajanstvene sile, i te tajanstvene sile, te misteriozne sile, povezat će ljudsku dušu s duhovnim svijetom; i kroz ovu vezu, koja se stvara između ljudske duše i duhovnog svijeta kroz naše bavljenje znanošću duha, one će nas učiniti sposobnima za prosuđivanje u pojedinačnim slučajevima kada se suočimo s autoritetom. Nećemo znati ono što autoritet može znati; ali ako autoritet nešto zna i učini ovo ili ono u pojedinačnom slučaju, bit ćemo sposobni to prosuditi.

Moramo posebno naglasiti ovo kao nešto što znanost duha mora donijeti, da ona ne samo da ljude poučava, već ih i u tom pogledu čini sposobnima za prosuđivanje, to jest, prvo im daje mogućnost slobode misli, prvo u njima potiče neovisnost. Znanost duha nas ne čini liječnicima, već nam znanost duha omogućuje da prosuđujemo ono što ulazi u javni život putem medicine, ako samo pravilno proniknemo u znanost duha. Kad se shvati što mislim s ovim riječima, onda će se mnogo, mnogo razumjeti o iscjeliteljskim moćima pete post atlantske epohe. Jer ono što zapravo mislim pod ovim je, da će znanost duha, takoreći, preoblikovati čovjekovo razumijevanje, tako da čovjek postane sposoban za razumijevanje, i moć razumijevanja oslobodi iz svog duševnog života. Samo na taj način može istinski steći slobodu misli.

Ako sada smijem govoriti pomalo figurativno, ovu misao bih vam želio objasniti u slikovitijem, imaginativnom obliku. U znanosti duha slušamo o stvarnom duhovnom svijetu, o konkretnom duhovnom svijetu, o elementarnim bićima koja nas okružuju; slušamo o hijerarhijama, anđelima, arhanđelima i tako dalje. Za nas je svijet naseljen konkretnim duhovnim sadržajima ili duhovnim silama i duhovnim bićima. Ta bića koja žive u duhovnim svjetovima nisu ravnodušna prema činjenici da znamo o njima! U četvrtom post atlantskom razdoblju bilo im je više manje svejedno, ali u

petom post atlantskom razdoblju više im nije svejedno. Naprotiv, ako ljudi ovdje na Zemlji ne znaju ništa o njima, to je kao da su lišeni neke duhovne hrane. Duhovni svijet usko je povezan s fizičkim svijetom Zemlje. To ćete najbolje razumjeti ako vam kažem nešto, što vam se čak i sada može činiti paradoksalnim, ali što je jednostavno istinito. I premda se danas ne može puno reći, neke istine se danas moraju izgovoriti, jer ljudi ne mogu živjeti bez tih istina.

Vidite, za ljude koji žive ovdje na Zemlji, ispravno je gledište reći: misterijem na Golgoti Krist je ušao u zemaljski život i od tada je u zemaljskom životu. I s određenom emocionalnog stajališta, to što je Krist ušao može se smatrati blagoslovom zemaljskog života. Ali sada se stavite u položaj anđela - i ovo stajalište nije moja invencija, ovo stajalište je ono što se istinskom okultnom istraživaču predstavlja kao nešto stvarno - stavite se u položaj anđela. Oni su u svojoj duhovnoj sferi doživjeli to nešto drugačije: doživjeli su suprotno! Krist je iz njihove sfere otišao ljudima, napustio je njihovu sferu. Oni sami moraju reći: kroz misterij na Golgoti Krist je napustio naš svijet. - O tome imaju jednako razloga biti tužni koliko ljudi mogu osjećati dobrobit, ukoliko ljudi žive u fizičkim tijelima. I ovo je također stvarna linija razmišljanja, i onaj tko istinsku poznaje duhovni svijet zna da postoji samo jedno spasenje za anđele, za koje je ono što sam izrazio istina, a to je da ljudi dolje na Zemlji žive u svojim fizičkim tijelima s mišlju o Kristu, a misao o Kristu sja anđelima poput svjetla, još od misterija na Golgoti. Ljudi kažu: Krist je ušao u nas i možemo se razviti tako, da Krist u nama živi - 'Ne ja, nego Krist u meni'. Anđeli, međutim, kažu: iz naše nutrine, Krist je za našu sferu otišao, i poput mnogih zvijezda sjaji nam iz misli o Kristu svakog čovjeka; tamo ga ponovno prepoznavamo, tamo sjaji od misterija na Golgoti. - Postoji stvarni odnos između duhovnog svijeta i ljudskog svijeta. I taj stvarni odnos se također izražava u činjenici, da duhovna bića koja nastanjuju duhovni svijet izvan nas mogu s ugodom, sa zadovoljstvom, sa satisfakcijom promatrati misli koje možemo formirati o njihovom svijetu. Oni nam mogu pomoći, samo ako mi možemo formirati misli o njima, čak i ako još nismo dosegli točku vidovitog zavirivanja u duhovni svijet, mogu nam pomoći ako znamo za njih. Za proučavanje znanosti duha, pomoć nam dolazi iz duhovnog svijeta. Ne pomažu nam samo stvari koje učimo, uvidi, već i sama bića viših hijerarhija koja nam pomažu ako znamo za njih. Dakle, kada se suočimo s autoritetima u petom post atlantskom razdoblju, bit će nam korisno da iza sebe imamo ne samo vlastito ljudsko razumijevanje, već i ono što su duhovna bića sposobna učiniti za naše razumijevanje kada znamo za njih. Ona nam omogućuju da prosuđujemo autoritet. Duhovni svijet nam pomaže. Mi ga trebamo, moramo ga znati, moramo ga svjesno prihvatiti. To je treća stvar koja mora doći za peto post atlantsko razdoblje.

Prva je socijalno razumijevanje ljudi, druga je stjecanje slobode misli, a treće je živo poznavanje duhovnog svijeta kroz znanost duha. Ove tri stvari moraju

biti veliki, stvarni ideali za petu post atlantsku epohu. U području socijalnog života mora doći socijalno razumijevanje; u području religijskih i drugih oblika suživota duša, sloboda misli; a u području znanja mora doći duhovno znanje. Socijalno razumijevanje, sloboda misli, duhovno znanje - to su tri velika cilja, impulsa pete post atlantske epohe. Moramo se razvijati pod tim svjetlima, jer su to prava svjetla za naše vrijeme. Neki ljudi intenzivno osjećaju da su takve stvari nužne, naime da se mora pojaviti drugačiji oblik ljudskog suživota, da se moraju pojaviti novi koncepti. Ali krajnje posljedice toga, izmiču, ili dobroj volji ili čovjekovom uvidu. To možemo vidjeti upravo u stavu koji neki imaju prema nastojanjima znanosti duha ili antropozofije. Ne moramo ni razmišljati o onima koji zlonamjerno kleveću znanost duha, teozofiju ili antropozofiju, ili koji se, iz bilo kojeg razloga, zlonamjerno i antagonistički protive tome, umjesto toga, možemo razmišljati o poštenoj volji, koja je dovoljno prisutna u suvremenom čovječanstvu, poštenoj volji koja ima za cilj stvoriti impulse u čovječanstvu koji su u skladu s ispravnim impulsima pete post atlantske epohe. Samo pomislite: koliko se 'reformiranih' ljudi pojavljuje u najrazličitijim područjima, koliko socijalnih pastora, drugih socijalnih propovjednika, a još više socijalnih propovjednika iz neteoloških ili nereligijskih krugova. Kako se svašta događa; kako je često motivirano najboljim namjerama! Namjera je voditi ljude prema nečemu, prema čemu sam život potiče u naše vrijeme! Dobra volja je široko prisutna i sada želimo pogledati što se to shvaća kao dobra volja, a ne ono što se shvaća kao loša volja. Ali sve dok ta dobra volja ostane samo u općim frazama, koliko god žarko bile nošene, neće biti korisne osim ako ne oživi znanje, koje može doći samo iz znanosti duha, tako da se mogu ispuniti tri velika, stvarna ideala: socijalno razumijevanje - socijalno znanje o ljudskim bićima - sloboda misli i duhovno znanje. Ali razumijevanje ljudi danas nije ni počelo to postizati, osim među malom skupinom koja se okupila unutar duhovno znanstvenog svjetonazora.

Danas se možemo osvrnuti na mnoge lijepe, plemenite uvide u tom smjeru. Želio bih dati primjer toga, koji mi je došao, moglo bi se reći, 'slučajno', ali zapravo kroz karmu: jednostavno sam pronašao malu knjigu u izlogu trgovine, koju sam kupio zbog nekog dojma koji je naslov ostavio. Govori o modernom čovjeku, što taj čovjek traži, pod kakvim dojmom taj moderni čovjek odrasta; govori koliko toga ima u modernom svijetu, u modernom vanjskom svijetu, što promiče ovog modernog čovjeka, što mu čini život ugodnim, olakšava život, kako je život užitek pod utjecajem određenih pogodnosti koje donose parna energija i elektricitet; sve se to navodi. Ali onda se jedna stvar duboko naglašava. Naglašava se kako je moderni čovjek, iako ulazi u frenetičniji, događajima bogatiji život nego u ranijim vremenima, ipak postao bogatiji. Sve se to naglašava s određenom radošću, s određenom intimnošću; opisuju se izvanredni duhovni fenomeni novijeg vremena, pokazujući kako moderni čovjek živi bolje u usporedbi s dosadnijim,

tužnijim, više instinktivnim životom ranijih vremena. Zatim se, međutim, ispravno opisuje ono što sam prethodno nazvao poteškoćama pete post atlantske epohe. Međutim, ne prepoznaje se da to proizlazi upravo iz te osobitosti pete post atlantske epohe i njezinog zahtjeva - formiranja duše svijesti. To je ono što je važno. Ali se osjeća otvorenim srcem. Kaže se: "Čudno: bilo nam je dopušteno početi s radošću života, žudnjom za egzistencijom, kada opisujemo unutarjni razvoj našeg vremena. I na kraju ovog pasusa moramo govoriti o dubokoj, unutarljivoj duševnoj nevolji. Ono što ovdje doživljavamo u malom opsegu, naše vrijeme doživljava u velikom opsegu". - Pod 'u malom opsegu' misli na mjesto gdje trenutno živi. - "Neusporedivo bogatstvo kulture, razvoj života u snazi i ljepoti, kao gotovo ni jedan drugi u povijesti; i istovremeno, duševna nevolja koja nastaje i zahvaća cijele dijelove stanovništva".

I sada, nakon što je to istinski prepoznao, čovjek prolazi kroz razne stvari koje bi ga trebale dovesti ne samo do bespomoćnog prikaza duhovne nevolje, već do pronalaženja prave stvari, kako bi se impulsi modernog čovječanstva mogli usmjeriti na pravi način. Međutim raznim stvarima, on također opisuje ono što naziva teozofijom, onako kako ju je upoznao. Između mnogih protivnika, susrećemo jednog koji je dobro raspoložen prema ovoj teozofiji, s najboljim namjerama, sa željom da je istinski upozna, koji se s njom također i upoznao, i stoga nas zanima. Ne spominjem ovo budalasto, već zato što je zaista važno i bitno da se bavimo i takvim pozitivnim vezama između naše znanosti duha i vanjskog života.

Nakon što je raspravio o tome što je misticizam, koji ne doseže razinu 'misticizma', također želi doprinijeti u smislu produbljivanja života i ublažavanja duševne nevolje, čovjek kaže: "Teozofija stoji uz misticizam. Postoje neki koji je vide samo kao pojavu koja nastoji zamijeniti surogate za dokazane sile ili koji u njoj pronalaze samo tendenciju prema sinkretizmu i eklekticizmu" - to jest, prema ujedinjavanju svih religijskih uvjerenja i svjetonazora. Oni koji ne ulaze dublje u znanost duha govore o tome kako bi ona trebala oživjeti gnosticizam i tako dalje; ali ovaj čovjek ide korak dalje. On kaže: Oni, "koji u njoj pronalaze samo sklonost sinkretizmu i eklekticizmu, što odgovara individualnim sklonostima, i svrstava je u grupu s manje svijetlim nuspojavama suvremenog života, s praznovjerjem, spiritizmom, viđenjem duhova, simbolizmom i sličnim izrazima duhovne razigranosti koji ljude mame svojom tajanstvenošću. Ali nije tako. Bila bi nepravda prema ovom pokretu kada bi se odbilo prepoznati duboko unutarnje odnose i vrijednosti izražene u njemu". Dakle, suočeni smo s dobroćudnom osobom. On kaže: "Moramo, barem u krugu okupljenom oko Steinera, nastojati to shvatiti više kao religiozni pokret među našim suvremenicima, čak i ako nije originalne, već samo sinkretističke prirode, ali usmjeren prema temelju svega života;" - nadam se da će i on doći do točke originalnosti, čovjek, nakon svoje toliko dobre volje - "možemo to prosuditi

kao pokret za zadovoljenje nadosjetilnih interesa čovječanstva, i stoga kao transcendiranje realizma koji se drži osjetilnog; možemo u tome prepoznati, prije svega, pokret koji upućuje ljude na promišljanje o moralnim problemima koji mu se predstavljaju i koji cilja na rad prema unutarnjem preporodu iz skrupulozne pažnje prema samoobrazovanju;" - kao što sam rekao, ne čitam ovo iz neke budalaštine; no s obzirom na ono što se još kaže o antropozofiji, nije sasvim nebitno da se i mi upoznamo s takvim sudovima - "dovoljno je pročitati Steinerovu knjigu 'Uvod u teozofiju' da bi se primijetila ozbiljnost kojom je čovjek usmjeren prema radu moralnog pročišćenja i samousavršavanja. Nadalje, u svojoj špekulaciji usmjerenoj prema nadosjetilnom, ona je reakcija protiv materijalizma; međutim" - i sada dolazi nešto na što vas molim da obratite posebnu pozornost - "iako gubi uporište u stvarnosti i spušta se u hipoteze, u vidovite fantazije, u carstvo snova, tako da više ne zadržava dovoljnu snagu za stvarnost individualnog i socijalnog života. Ali ipak, želimo i moramo registrirati teozofiju kao korektivni fenomen u sadašnjem obrazovnom procesu".

Jedino što se ovom čovjeku stvarno ne sviđa jest uspon prema duhovnom znanju, prema konkretnom, stvarnom duhovnom znanju. To jest, on bi želio imati ono što vjeruje da mora proizaći iz teozofije - i po njegovom mišljenju - u smislu impulsa za čovjekovo moralno usavršavanje. Ali on još ne prepoznaje da to ovdje u petoj post atlantskoj epohi može proizaći samo iz stvarnog, konkretnog duhovnog znanja. Ne prepoznaje korijen. Želi plodove bez korijena. Ne prepoznaje cijeli kontekst. Ovaj čovjek je, posebno, izvanredno zanimljiv jer je, kao što se vidi, također predano proučavao moju knjigu 'Teozofija' i uopće ne razumije da jedno ne može postojati bez drugog. Rado bi odsjekao glavu ovoj knjizi, a ipak bi zadržao tijelo; jer ovo tijelo još uvijek smatra nečim vrijednim.

Ovo se odnosi na ono što sam vam ranije predstavio. Takvi ljudi već razumiju da su socijalno razumijevanje i sloboda misli nužni; ali još ne žele priznati da treće, duhovno znanje, mora činiti temelj za našu petu post atlantsku epohu; to je ono što još ne mogu dosegnuti. Jedan od najvažnijih zadataka struje duhovno znanstvenog svjetonazora, jest probuditi razumijevanje i za to. Mnogi ljudi uspon u duhovne svjetove još uvijek nazivaju fantastikom; jednostavno ne shvaćaju da je gubitak znanja o duhovnim svjetovima doveo do materijalizma i s njim povezanog socijalnog nerazumijevanja, kao i materijalističkog života i materijalističkog stava prema životu modernog doba. Posebno među dobronamjernima, moramo proučavati kako je ljudima danas još uvijek teško prepoznati nužnost konkretnih duhovnih svjetova. Stoga se moramo još više truditi steći razumijevanje za takve impulse kao što su oni o kojim sam želio govoriti na današnjem predavanju.

Mala knjižica o kojoj sam govorio zove se 'Svijet misli obrazovanih: problemi i zadaci'. Kao što sam rekao, dospjela mi je u ruke 'slučajno', jer je objavljena u Hamburgu 1914. godine, u agenciji Rauhe Haus, a sadrži predavanje profesora Dr. Friedrich Mahlinga na 37. kongresu za unutarnju misiju u Hamburgu 23. rujna 1913. Samo me iznenađuje - kao što sam rekao, sasvim slučajno mi je dospjela u ruke prije nekoliko dana u izlogu knjižare - da nitko u našem krugu nije ništa spomenuo o ovoj knjizi; jer je mogla pasti u nečije ruke, nakon što je već bila objavljena 1914. godine. I zapravo bi nam danas bilo nužno baviti se raznim nitima koje se protežu između različitih područja. Bilo bi potrebno pozabaviti se s jednom nijansom s kojom ćemo se susretati mnogo češće, onom divljih uvreda i ismijavanja našeg pokreta, ali time se možemo pozabaviti i kada se traži najiskrenije razumijevanje, kao u ovom slučaju, gdje iz toga zapravo možemo učiti o poteškoćama, s kojima se ljudi koji traže iskreno razumijevanje, i danas suočavaju.

Današnje predavanje sam htio organizirati upravo kako bih pokazao koja bi trebala biti tri velika ideala, konkretna ideala za peto post atlantsko razdoblje: konkretno socijalno razumijevanje ljudi, sloboda misli i duhovno znanje. Ova tri konkretna ideala moraju voditi znanost u budućnost. Moraju očistiti i pročistiti život, moraju dati poticaj moralu, moraju postati, u najvećoj mogućoj mjeri, usmjeravajuće i vodeće, prožete životom i životonosne, unutar modernog čovječanstva. Međutim, prva dva zahtijeva - socijalno razumijevanje i sloboda misli - ne mogu se ispuniti osim ako se duhovno znanje ne doda kao treći, jer se mora razviti duša svijesti. Ova duša svijesti već ima, kao svoj najviši stupanj, *duh sam*, koji se mora uspostaviti u šestoj post atlantskoj kulturnoj epohi. To se ne može razviti osim ako se ne pripremi unutarnja neovisnost čovjeka, što se postiže razvojem duše svijesti. To je ono što moramo uzeti u obzir u našim duhovno znanstvenim nastojanjima, to jest da ono što prepoznamo kao apstraktne istine doista sadrži magičnu moć u sebi, koju čovjek samo treba osloboditi kako bi bacio jarko svjetlo na sav život. I gdje god se pojedinac nalazio u životu, bilo na ovom ili onom području znanosti, na ovom ili onom području praktičnog rada, čak i u najmanjem zadatku: ako za svoje područje zna kako oživjeti ono što primamo kao apstraktne istine na našim sastancima, on će, u duhu u kojem bi trebao, doprinijeti velikim zadacima našeg vremena. I tada će u ljudsku dušu ući radost - radost koja nije samo vesela površnost, već koja je istovremeno povezana s onom ozbiljnošću koja održava život, koja povećava našu snagu, koja ne želi da samo uživamo u životu, već nas u životu čini aktivnim radnicima.

U tom smislu, tri konkretna socijalna i spoznajna ideala spomenuta gore, bit će ono što će duši svijesti dati sposobnost da na novi način shvati otajstvo Golgote, da primi Krista, u petoj post atlantskoj epohi. Jer moramo uspostaviti stvarnu vezu s duhovnim svjetovima, da naučimo kakav i oni imaju odnos prema ovom središnjem impulsu evolucije Zemlje, prema Krist

impulsu. Krist impuls će za nas postati prava veza tek pod utjecajem misli koje iz duhovnog svijeta ulaze u zemaljsku egzistenciju, jer od misterija na Golgoti, u ljudskim dušama mogu zasjati misli koje, kao što sam objasnio, sjaje poput sjajnih zvijezda utjehe, čak i svijetu anđela, koji su iz svoje sfere izgubili Krista da bi ga vidjeli kako sja iz sfere ljudskih misli.

No, duhovno znanje nije nešto što se može opisati kao fantazija; duhovno znanje je ono što teži pronaći utjecaj na tu stvarnost, kroz koji se može riješiti duševna nevolja koja nužno mora biti povezana s petim post atlantskim razdobljem. To sam vam danas htio reći. Nadam se da ćemo se ponovno vidjeti u ovom gradu u ne tako dalekoj budućnosti. Nadam se da ćemo do tada ostati ujedinjeni u duhu i nastaviti raditi ovdje u duhu našeg pokreta.

Učinci karme

Zürich, 24. listopada 1916.

Ono što znanost duha ima za reći o životu, o prirodi duhovnih svjetova, dobiva se kroz poznavanje objektivnih činjenica u koje čovjeka mogu voditi odgovarajuće sposobnosti. To je sve poznato. Stoga, kada je riječ o uspostavljanju, ili obrani znanosti duha kao takve od suvremenog okruženja, nikada se ne može raditi da se te obrane temelje na bilo čemu drugom osim na isticanju kako ljudi u duhovne svjetove stječu uvid razvojem određenih sposobnosti, a zatim se objašnjava kako te sposobnosti rezultiraju odgovarajućim formiranjem životnih uvjeta u duhovnim svjetovima. Činjenice koje se na ovaj način pojavljuju - neke stvari su gotovo same po sebi očite, ali dobro ih je istaknuti - nikada se ne mogu, baš kao ni činjenice fizičkog svijeta promatrane osjetilima, osporiti sa strane želja i čežnji. Iako je to samo po sebi očito, često se čuju prigovori na određene tvrdnje znanosti duha, koji proizlaze upravo iz želja i čežnji, kao što su: ako znanost duha ima ovo ili ono za reći o duhovnim svjetovima, onda se ne želim upoznati s tom znanošću duha, jer ako je tako u tim duhovnim svjetovima, nikada se ne bih mogao naviknuti na takvu konfiguraciju duhovnih svjetova. - Koliko god takav prigovor u biti bio apsurdan, on se događa. Ali ne pojavljuje se u ovom lako prozirnom, apsurdnom obliku; pojavljuje se i, rekao bih, prikriven u svim vrstama negativnih stavova prema znanosti duha. Dakle, čak i ako se nikakvo znanje o znanosti duha nikada ne bi moglo temeljiti na ideji da svijet ima smisla samo ako duhovni svijet izgleda ovako ili onako - uostalom, može se znati kako duhovni svijet stvarno izgleda - ako se stoga nikada ne može ništa reći o prirodi duhovnih svjetova iz takvih pretpostavki, već samo na temelju stvarnog znanja, ipak se može ukazati, umjesto toga, što znanost duha, nakon što je dostupna sa svojim rezultatima, može značiti za ljudski život.

Prije dva tjedna, ovdje sam na određenom području pokazao što duhovno znanstveno razmišljanje znači za razvoj čovječanstva, posebno u našem dobu, s obzirom na velike zahtjeve doba. Danas bih želio istaknuti još nekoliko točaka koje će dublje istražiti što znanost duha može značiti za čovječanstvo, a posebno za današnje ljude koji će se u nju dublje upuštati. A s druge strane, upravo kako bih pružio svojevrsnu protu sliku, želio bih istaknuti otpore na koje može znanost duha naići od strane današnje duhovne kulture, i na koje se treba pripremiti. Duhovne sposobnosti koje duhovnog istraživača vode do uvida u činjenice duhovnog svijeta, razvijaju se postupno na često opisivan način, i to na takav način da se čovjek prvo upoznaje s velikim činjenicama duhovnog života, s onim stvarima koje su bitne u pogledu razvoja zemaljskog života, u pogledu ponovljenih zemaljskih života, u pogledu života između smrti i novog rođenja i tako dalje. Tada je,

Rudolf Steiner - Veza između živih i umrlih

međutim, sasvim moguće govoriti ne samo o tim općim, velikim perspektivama, o tim općenito ispravnim istinama, već govoriti i o određenim specifičnim istinama. I kako se sve više upoznajemo s takvim specifičnim istinama, znanost duha također dobiva sve veću vrijednost za pojedinačni, konkretan ljudski život. Ovaj ljudski život mora, vanjski promatran u fizičkom tijelu, u početku biti zagonetka; jer ako ovaj ljudski život ne bi bio zagonetka, čovjek ne bi bio podložan takvom razvoju, koji ga čini sve sposobnijim; jer naše sposobnosti koje se javljaju u odnosu na dušu, moraju proizaći iz prevladavanja, moraju rasti u nama iz prevladavanja; a u duhovnom području moraju u nama rasti kroz svijet koji nam se prvo čini kao misterij i kroz snagu koju primjenjujemo na rješavanje zagonetke. U smislu koji primjenjujemo na rješavanje zagonetki, naše moći jačaju, postajemo sve sposobniji i sposobniji, i istinski postajemo sve savršeniji unutar razvoja čovječanstva. Nitko se ne treba brinuti da bi za život mogao izgubiti interes onaj tko, gledajući u duhovni svijet, riješi zagonetke koje postavlja fizički svijet, jer zagonetke života nastaju u svim oblastima. A ulaskom u duhovni svijet, već se primjećuju nove zagonetke života. Ali čovjek također stječe samopouzdanje i iskustvo, upravo iz iskustava koje ima rješavajući iz duhovnog svijeta određene ljudske i životne zagonetke u odnosu na fizički svijet, stječe samopouzdanje i iskustvo u spoznaji da će se riješiti i dublje zagonetke čovjeka i svijeta, one koje se otkrivaju tek u samom duhovnom svijetu.

Ono što čovjek doživljava između rođenja i smrti kao sudbinu, posebno je zagonetno. Mnogo, mnogo toga sadržano je u toj riječi. Na jučerašnjem javnom predavanju mogli smo naznačiti kako pitanje sudbine, u određenom smislu, dobiva svoje rješenje kroz ponovljene zemaljske živote. To su općenita razmatranja. Ali može se ukazati i na specifične okolnosti. Pretpostavimo, naprimjer, da netko u životu izgubi dragog rođaka. Rođak, recimo, umre relativno rano, tako da onaj tko ostane iza njega, mora iskusiti dulji zemaljski život bez tog rođaka. Kad u sebi probudimo takvu misao, odmah vidimo nešto što za mnoge ljude mora biti pitanje sudbine. Poanta je u tome da znanost duha, može istinski osvjetliti takvo pitanje sudbine. Svakako, svaki je slučaj fundamentalno drugačiji. Ali upravo proučavanjem pojedinačnih slučajeva iz duhovno znanstvene perspektive, pojavljuje se određeni uvid u tajanstveni tijek ljudskog života. Naprimjer, moglo bi se doživjeti sljedeće: osoba je umrla u ranijim godinama, odvojena je od svojih voljenih. Pa, jučer sam rekao: kako ljudi ovdje stupaju u međusobne odnose kroz svoja fizička tijela, između tih ljudi razvijaju se odnosi koji su daleko sveobuhvatniji od onoga što se može iskusiti kroz fizička tijela. Mnogo širi raspon afiniteta razvija se kada se živi zajedno deset, dvadeset, trideset ili četrdeset godina, mnogo širi raspon sila između dvoje ljudi nego što se može iskusiti u tim godinama unutar fizičkog svijeta. Kada se duhovno znanstveni pogled usmjeri na takve odnose, često se vidi da je ono što je tamo povezano

takvo da, po svojoj unutarnjoj prirodi, zahtijeva nastavak onoga što proizlazi iz gubitka, kako za dio koji ostaje ovdje u fizičkom svijetu, tako i za dio koji je prošao kroz vrata smrti u drugi, duhovni svijet. Onaj koji ostaje ovdje mora podnijeti gubitak. Apstraktno izraženo, izgubio je drago ljudsko biće iz sfere fizičkog pogleda, kada nije očekivao da će ga izgubiti. Možda su mu nade za kasniji zajednički život ovdje u fizičkom svijetu uništene, preduvjeti za život su prekinuti. Sve je to dio životnih iskustava, ali je također dio onoga što, u određenom smislu, dodaje iskustvima koja smo imali zajedno u fizičkom tijelu. Činjenica da se tuga i bol dodaju onome što je netko zajedno doživio u fizičkom tijelu ima transformirajući učinak na odnose koji su se mogli uspostaviti samo u fizičkom tijelu. Jer kao što ono što svakodnevno doživljavamo kada stojimo jedno nasuprot drugome u fizičkim tijelima, sada teče u karmičku liniju, u progresivnu struju razvoja, tako se i ono što netko doživljava pod dojmom gubitka dodaje onome što svakodnevno doživljava. Svi osjećaji, sve emocije koje tu doživljavamo, povezane su s iskustvima koja smo imali tijekom života u fizičkom tijelu. To se vidi iz perspektive onoga koji ostaje u fizičkom svijetu.

Perspektiva nekoga tko je prešao u duhovni svijet donekle je drugačija. Onaj tko je prešao u duhovni svijet nije ništa manje ujedinjen s onim koga je ostavio iza sebe. Doista, svatko tko je istinski sposoban istraživati duhovne svjetove u takvim konkretnim slučajevima, shvatit će da je, iz perspektive onih koji su vani, svjesno zajedništvo s dušama koje su ostale ovdje intenzivnije, intimnije nego što je moglo biti u fizičkom tijelu. Ali vrlo često se primjećuje da je ovaj sada intimniji odnos nužan, za pravilno dovršavanje kruga međusobnih odnosa koje se formirao ovdje u fizičkom svijetu. Zapravo, istinski pozitivnim istraživanjem često se dolazi do sljedećeg otkrića: vidi se da su se ljudi ovdje u fizičkom životu okupili; kao rezultat toga, ispod praga svijesti formirao se određeni krug zajedničkih interesa. Da su ljudi u fizičkom svijetu dulje vrijeme ostali zajedno, odnos koji se razvio na temelju karme iz prethodnih života, ne bi se mogao dovoljno produbiti kroz okolnosti ovog života. Osoba koja je prošla kroz vrata smrti, često može, dok su njoj bliske duše još uvijek na Zemlji, boraveći s mislima s tim dušama, prodiranjem i protokom kroz njih, donijeti to potrebno produbljivanje, prema karmi, koje ne bi moglo doći zbog okolnosti koje bi život inače donio da nije prošla kroz vrata smrti. Dakle, pravilno ispunjenje karme često zahtijeva, s jedne strane, podnošenje boli ovdje, a s druge strane, intenzivniji boravak s mislima onih koji su ovdje ostali.

I još se nešto pojavljuje ako se sada, takoreći, slijedi nasljednika, onoga koji je kasnije prošao kroz vrata smrti, u odnosu u koji sada ulazi, s onim koji je ranije umro. Primjećuje se da se mnoge stvari odvijaju drugačije, ovisno o vremenskoj razlici između dvije smrti. Nije isto jesmo li, kada ulazimo u duhovni svijet, pronašli osobu koja je umrla u isto vrijeme kad i mi - da pretpostavimo ovaj ekstremni slučaj - ili onu koja je umrla petnaest godina

ranije. Budući da je dotična osoba provela određeno vrijeme u duhovnom svijetu i sada u svojoj duši nosi iskustva koja je tamo prošla, a s kojim se mi susrećemo, ona na nas utječe na drugačiji način i na taj se način karmička veza formira na odgovarajući način, koja se na isti način u drugim okolnostima ne bi mogla formirati. Sve što na ovaj način doživljavamo s onima koji su nam bliski, moramo u temelju smatrati ukorijenjenim u karmičkom odnosu. Čak i ako - kao što sam već mnogo puta rekao - ne možemo ublažiti tugu i bol, spoznajom da sve što se događa spada zajedno, da sve što se događa međusobno djeluje, ipak moramo reći da, iz određene perspektive, život dobiva svoje pravo značenje tek kada se na taj način promatra. Jer radi se o tome da u ljudskom životu, koji proživljavamo između smrti i rođenja, otkrijemo sve okolnosti u koje smo stavljeni, na takav način da se ne opravdava samo u ovom životu ono što mu pripada, već da se, u određenom smislu, opravdava ono što nam pripada sa svim doprinosima koje zemaljskom razvoju moramo dati kroz sljedeće živote. Ono što je pokrenuto bolnim gubitkom rođaka, prijatelja ili nekog drugog bliskog nama, očituje se u svojim kontinuiranim učincima u sljedećem zemaljskom životu. I u određenom smislu, svi ti učinci već su sadržani u svojim uzrocima. Nijedan gubitak ne ulazi u ljudski život a da nas ne postavi u odgovarajuće ispravan položaj u nizu zemaljskih života. To nam možda neće pružiti olakšanje od boli u pojedinačnim slučajevima, ali će nam omogućiti da steknemo razumijevanje života iz te perspektive.

Raspravljajući o takvim stvarima, možemo mnogo naučiti promatrajući konkretne slučajeve. Drugi konkretan slučaj koji bih želio navesti je onaj koji nastaje kada se život osobe prekine nesrećom. Može se od samog početka, pretpostaviti velika razlika između života prekinutog tako da ga je pregazio vlak ili neko drugo nasilno vanjsko sredstvo, i onog drugog slučaja kada se život završava u starosti ili završava bolešću. Nadalje se može pretpostaviti, da mora postojati razlika između života rano prekinutog bolešću, i života prekinutog u starosti.

Naravno, svaki detalj je u ovim slučajevima drugačiji, ali se o njima mogu dobiti i određeni tragovi. Iznad svega, pitamo se: što je nasilna smrt? Na ovo pitanje možemo odgovoriti samo ako smrt ne gledamo odavde, iz fizičkog zemaljskog života, već s druge strane, sa strane koju gleda onaj koji je prošao kroz vrata smrti. Spomenuo sam na predavanjima, koja su već objavljena, da je smrt gledana s druge strane, sa strane svijeta u koji umrla osoba ulazi kroz vrata smrti, najznačajniji događaj, koji bestjelesnom, pokojniku, pokazuje kako život neprestano pobjeđuje. Neposredan pogled na smrt s druge strane, koja je uzvišena, grandiozna, ovaj stalan pogled, također znači da u nama postoji čvrsta samosvijest između smrti i novog rođenja. Kao što nam sjećanje, koje nas vraća u određenu točku fizičkog života, daje samosvijest, tako nam i pogled na smrt, s druge, duhovne strane, između smrti i novog rođenja daje samosvijest.

Kako je to kada se prizor ove smrti dogodi na način da do smrti dovede nasilni kraj života? Nasilni kraj života je, gledano s druge strane, iskustvo, percepcija dalekosežne vrste, i, koliko god čudno zvučalo, ako se ispituju te stvari, izlazi sljedeće: uvjeti vremena, u svom utjecaju na iskustva duše, u duhovnim svjetovima u koje ulazimo kroz vrata smrti, sasvim su drugačiji nego što su ovdje, iako nas mnogi uvjeti ovdje već podsjećaju na ono što se događa na mnogo sveobuhvatniji način tamo između smrti i novog rođenja.

Ako bi želio objasniti što je sada važno, želio bih se poslužiti usporedbom koja postaje očita tek kada se poznaju odgovarajuće činjenice iz duhovnog svijeta. Možda znate, da ovdje u fizičkom životu često možemo imati iskustva za kratko vrijeme, možda tijekom jednog dana ili nekoliko sati, koja nam znače puno više nego što nam mogu značiti iskustva kroz dugo vremena, mjeseci ili možda godina. Koliko će se ljudi, iz vlastitog života sjetiti važnog događaja koji su doživjeli ovdje u fizičkom svijetu u vrlo kratkom vremenu, a koji je dao više rezultata u smislu unutarnjeg iskustva, nego što bi inače mjeseci ili godine. Ljudi to često izražavaju rekavši: 'nikada neću zaboraviti što sam tamo doživio'. - Iza ove jednostavne izreke vrlo često se krije ono što sam sada okarakterizirao. Sada je zaista istina, da dojam koji osoba dobije kada joj vanjski svijet, svijet koji joj ne pripada, oduzme fizičko tijelo, sažme u relativno kratkom vremenu - to može biti čak i jedan jedini trenutak - ono što je potrebno za život između smrti i novog rođenja i može biti jednako bogato, kao i ono što dobivamo u sporom zemaljskom životu, koji smo možda iskusili desetljećima. Ne mislim na sve što smo iskusili u zemaljskom životu; ali za određene stvari koje su nam potrebne u smislu snage za život između smrti i rođenja, za njih je istina da se ono što bi se inače rasporedilo na dulje vremensko razdoblje, može zgusnuti, moglo bi se reći: u jedan trenutak. Jednostavno je potpuno drugačije iskustvo, ako se smrt približava podsvjesno kroz afirmaciju unutarnjih sila koje smrt donose od unutar organizma, ili kroz djelovanje sila na ovaj organizam, koje nemaju nikakve veze sa samim organizmom. Međutim, takva smrt pronalazi svoje pravo, istinsko objašnjenje, samo kada je promatramo u kontekstu cijelog tijeka ljudskog života kroz ponovljene zemaljske živote; jer iz onoga što sam rekao o vezi između 'Ja' svijesti nakon smrti i prizora smrti, lako možete zaključiti da je sama percepcija smrti nešto vrlo značajno za snagu i intenzitet naše 'Ja' svijesti između smrti i novog rođenja.

Okolnosti koje se iz ove perspektive čine kao slučajnosti, nipošto nisu slučajne, već su dio svijeta nužnosti. Ovdje se može činiti kao slučajnost da nekoga pregazi vlak; iz druge perspektive, iz duhovne perspektive, ne čini se kao slučajnost. Ako se postavi, ako smijem reći, iako naravno to može biti samo komparativno, s ove druge strane, s duhovne strane, pitanje: kako se ova nasilna smrt, pojavljuje u ukupnosti čovjekovih zemaljskih života? - uvijek će se otkriti da je u prošlim razdobljima koje je čovjek iskusio kroz ponovljene zemaljske živote i međuživote između smrti i ponovnog rođenja,

do nesreće, da je on, kroz različite okolnosti, razvio samosvijest za čisto duhovni svijet kojoj je trebalo snaženje, jačanje. A to jačanje se događa, zato što se fizički život čovjeka završava, ne iznutra, već izvana. I moramo računati s činjenicom, da u odnosom s okolinom nismo samo u odnosu na moći predodžbe u našoj duši; to je samo u najrjeđim slučajevima, ali obično, ne možemo znati kako naša podsvijest razmišlja. Često sam skretao pažnju na činjenicu da misaoni život ne završava pragom svijesti, već da čovjek u podsvijesti kontinuirano vodi misaoni život, ili, moglo bi se reći i nadsvijesti. Ali čovjek ne može razmotriti što bi ta sveobuhvatnija svijest mogla za njega predstavljati. Svaku osobu bi se moglo pitati: zašto ti se od jutros nije dogodila ova ili ona nesreća? - Za svaku osobu bilo bi moguće da joj se dogodila ova ili ona nesreća. Ponekad, rekao bih, gotovo je nemoguće vidjeti kako stvari stoje; ali u rjeđim slučajevima, čovjek vidi veze. Ponekad čovjek ima određenu nevoljkost učiniti ovo ili ono. Naprimjer, kreće na nešto s pola sata zakašnjenja, a kasnije shvati da se putem dogodilo nešto što se moglo dogoditi i njemu samom, da je krenuo pola sata ranije. Tu je djelovala podsvijest; podsvijest je natjerala čovjeka da oklijeva. Takvi utjecaji podsvijesti stalno su prisutni, samo što ih ljudi ne mogu osjetiti.

Za svakoga tko je sposoban promatrati uvjete u svijetu iz duhovne perspektive, sasvim je jasno da osoba koja se suočava s nesrećom nije zaštićena dobrim genijem koji djeluje u njezinoj podsvijesti, već se ona suočava s nesrećom, natjerana na tu nesreću nužnošću svoje karme. Jer da se ta nesreća nije dogodila, ne bi bilo moguće ono što sam upravo okarakterizirao: nužno jačanje njene 'Ja' svijesti, kao što sam naznačio. U određenom zemaljskom životu, čovjek, kroz rođenje, živi u okolnostima u koje je stavljen. On živi u njima, ali na takav način da je u posljednjem životu, između smrti i novog rođenja, primijetio u sebi da je njegovo 'Ja' na određeni način slabo moćno. Taj poriv za jačanjem 'Ja' živi u njemu, i dovodi ga u kontakt s okolnostima koje uzrokuju njegovu nesreću. Tako se mora gledati na ovu stvar, u tim stvarima vidite da život dobiva koherentnost kada se gleda iz ove perspektive duhovno znanstvenog znanja.

Ljudi - to sam često naglašavao - ne razmišljaju dovoljno o promjenama koje su se dogodile u razvoju ljudske duše u relativno kratkom vremenu. Većina ljudi, posebno oni zaraženi današnjom učenošću, jednostavno zamišljaju duševni život prije sto godina istim kao što je danas. To je, kao što znamo, potpuno pogrešna predodžba. U intimnom smislu, ton i stav duševnog života ljudi, temeljno su se promijenili. I ono što znanost duha sada mora iznijeti iz određenih izvora u smislu takvog razumijevanja života, kako je sugerirano, postojalo je u dušama ne tako davno, više kao atavističko, vidovito raspoloženje. Ljudi su imali, takoreći, slutnje o međusobnim vezama u životu. Ali čovječanstvo napreduje i takve slutnje izumiru. Budući da je ta drevna veza s duhovnim svijetom za čovječanstvo već djelomično izgubljena tijekom njegovog razvoja, i nastaviti će se sve više gubiti, postaje sve

potrebnije da se čovječanstvo ponovno obrazuje o svojoj vezi s duhovnim svijetom putem izravnog duhovnog istraživanja. Zato se znanost duha pojavljuje upravo u naše vrijeme. U ranijim vremenima nije bila potrebna jer čovječanstvo nije bilo na takvom stupnju razvoja duše. Od sadašnjosti nadalje, potrebna je iz opisanih razloga, i postajat će sve potrebniya.

Potkrijepimo ovu tvrdnju i određenim konkretnim činjenicama. Danas postoji samo mala skupina ljudi koji u svojim životima između rođenja i smrti, u svoje duše upijaju znanost duha. Ne kažem duhovno istraživanje, već znanost duha: predodžbe i ideje koje pruža znanost duha. Kroz to, u ovom životu između rođenja i smrti čovjek uči nešto o duhovnom svijetu. To nije bez značaja za život u koji čovjek ulazi kada prođe kroz vrata smrti. I opet, ta činjenica koju sada želim istaknuti, postala je takva tek u našem vremenu. Ako se vratimo u ranija vremena, još uvijek nalazimo drevno nasljeđe čovječanstva u vezi veze s duhovnim svijetom. Čovjek je prošao kroz vrata smrti, i budući da je imao određenu vezu s duhovnim svijetom putem slutnji, atavističke vidovitosti i slično, imao je nešto što je zajedničko životu ovdje u fizičkom tijelu, i životu u koji ulazi kada prođe kroz vrata smrti. Naprimjer, to što je čovjek ovdje instinktivno znao nešto o duhovnom svijetu, uzrokovalo je da tamo, s one strane vrata smrti, ima više od pukog zbroja misli koje su sjećanja na zemaljski život. Jer to je osobitost koja će se sve više pojavljivati u dušama od sadašnjosti nadalje: da će te ljudske duše proći kroz vrata smrti i samo kroz sjećanja biti povezane sa Zemljom. Sjećamo se, u određenom smislu, našeg zemaljskog života ovdje, i budući da ovaj život ovdje nakon smrti imamo u našem sjećanju, još uvijek smo povezani s tim zemaljskim životom. To je slučaj, u strogom, u najradikalnijem smislu, za suvremena ljudska bića, koja nikakve ideje o duhovnom svijetu ne mogu apsorbirati iz znanosti duha. Ako upiju takve ideje, te ideje nakon smrti formiraju nešto što im omogućuje, ne samo da imaju sjećanja na svoj život, već i da zavire u ovaj zemaljski život. Predodžbe koje apsorbiramo prije smrti, nakon smrti postaju sposobnosti. Nakon smrti, prozori, da tako kažemo, otvaraju se iz duhovnog svijeta u fizički svijet, na sve što postoji ovdje u fizičkom svijetu, kroz naše stjecanje predodžbi o duhovnom svijetu. Dakle, kroz vrata smrti nosimo određene rezultate iz ove znanosti duha.

Dakle, ono što stječemo kroz znanost duha, nije samo mrtvo znanje, već dobro života, nešto što živi dok prolazimo kroz vrata smrti. Doista, ova znanost duha, u smislu koji sam često spominjao, već je snažno dobro života po tome što, budući da umrli svjesno žive u našim mislima, za umrle možemo nešto učiniti, upravo stojeći unutar znanosti duha. To sam često govorio za čitanje naglas. Umrli je u našim mislima; on promatra naše misli. Ako su te misli onakve kakve imamo kada slijedimo duhovno znanstveni tijek misli, to jest kada umrloj osobi čitamo u mislima naglas ili joj prepričavamo nešto što znamo ili mislimo o duhovnim svjetovima, tada je umrla osoba s tim mislima, koje joj ovdje upućujemo putem znanosti duha. I

činjenica da joj ih upućujemo, stvara privlačnost između ovdje i tamo. Dakle, budući da je znanost duha nešto živo, možemo, u određenom smislu, postati živu moć koja može pružiti živu hranu umrloj osobi koja je s nama.

Dakle, vidimo na ovaj duhovan način, znanost duha ulaskom u život uistinu pobjeđuje smrt. Zajedništvo između živih i umrlih, koje se inače ne može stvoriti na tako intenzivan način u našem sadašnjem vremenskom ciklusu, stvara se ispunjavanjem mislima izvučenim iz znanosti duha, i, s pogledom na umrle, u određenom smislu, njihovim prinošenjem njima. Znanost duha je nešto što na živ način intervenira u životu, dok se znanje stečeno kao obična znanost o fizičkom svijetu, sastoji samo od misli koje imaju značenje samo za vrijeme između rođenja i smrti, ali za život nakon smrti predstavljaju puko sjećanje, a ne živi utjecaj. Ovu razliku treba jasno razumjeti.

Ali sada se mora uzeti u obzir nešto drugo, posebno ako se želi razmotriti značaj znanosti duha za sadašnji i budući čovjekov duhovni razvoj. Ne samo da ono što ovdje steknemo u znanosti duha, ili ponudimo umrlima, utire put iz fizičkog svijeta u duhovni svijet, već ono što nosimo kroz vrata smrti u obliku stečenih duhovno znanstvenih spoznaja, zauzvrat, iz duhovnog svijeta ima učinak natrag na zemaljski svijet. I ovaj zemaljski svijet, to ne smijemo izgubiti iz vida, postupno postaje sve oskudniji kroz sile koje dolaze od same Zemlje, i koje ljudi razvijaju na Zemlji samo kroz život između rođenja i smrti. Kad se iz duhovnog svijeta ne bi na Zemlju slijevale druge sile osim onih koje su do sada dotjecale, zemaljski život bi osiromašio. Čak i danas je kao pustoš vidjeti kako ljudi žive bez mišljenja, i ne razmatraju to da zemaljski život postupno osiromašuje.

Ovo, usput rečeno - to sam na nekoliko mjesta naglasio - istina je ne samo za duhovni, kulturni život čovječanstva, već i za najgušći fizički život na Zemlji. Pročitajte prekrasnu geološku knjigu Eduarda Sueša 'Lice Zemlje', i naći ćete objašnjenje kako je zemljina fizička površina nekada bila sasvim drugačija od onoga što je sada; kako je, u određenom smislu, kao zemljina površina u sebi umrla, i kako u uobičajenoj zemljinoj fizičkoj površini, danas više ne postoje iste sile kakve su postojale davno. Zemljina površina se raspada. Ono što se događa u fizičkom životu, događa se i u duhovnom životu. I kao što sam rekao, često se čini beznadnim kako ljudi na to gledaju, a da toga nisu svjesni. Što se tiče duhovnog života, kada se opisuje put kojim čovječanstvo ide, mora se reći: unatoč aroganciji koja prožima naše vrijeme, ispada da misli ljudi postaju sve više beživotne, sve više mrtve, pa čak i sve manje povezane. Ljudi su prirodno ponosni na svoje suvremeno mišljenje. I koliko se ovaj ili onaj srednjoškolski učitelj često drži uzvišeno kada svojim učenicima objašnjava Platona! Briljantni pjesnik Hebbel, međutim, u svom je dnevniku napisao da želi napisati dramu, koja nikada nije ostvarena, čiji bi junak trebao biti reinkarnirani Platon, kojeg njegov

srednjoškolski učitelj kažnjava jer uopće ne može razumjeti Platona dok ga čita. Ljudi bi, u određenom smislu, išli prema diskontinuitetu u svom sustavu mišljenja, kada taj sustav mišljenja ne bi bio osvježen mislima, rođenim iz duhovno znanstvenog znanja. Koliko god to danas čudno zvučalo, istina je: intenzivna moć, koja je ljudima potrebna da ispravno shvate misli, kako bi imale stvarnu vrijednost, slabi, jer se od ljudi očekuje da postanu neovisni i steknu vlastite moći. Stoga bih mogao reći da se bogovi, duhovi koji su ga nekoć nadahnjivali da formira koherentnu misao, povlače, a čovjek mora samostalno vratiti život u svoje misli. Ali on će taj život unijeti, samo ako nije previše arogantan da bi apsorbirao život koji može proizaći iz znanosti duha.

I baš kako je s mislima, tako je i osjećajima, tako je i s impulsima volje. Ti impulsi volje ljudi postajat će sve svojeglaviji i svojeglaviji. Mogla bi se čak upotrijebiti i ova riječ - sve se više odvajati od običnog čovjeka, ako se u dušu ne usade ti veliki, sveobuhvatni impulsi koji mogu proizaći samo iz promišljanja duhovne povezanosti fizičkih stvari. Dakle, iznosim duboke istine o razvoju čovječanstva u budućnosti; ali te istine temeljito moraju razumjeti oni koji se bave znanošću duha. Jer znanost duha ne bi trebala biti samo mrtvo tijelo znanja koje zadovoljava našu znatiželju, već nešto što nastoji intervenirati u međusobnu povezanost stvari s kojima se čovječanstvo suočava u budućnosti. Međutim, da bi se to postiglo, mora se razumjeti koji sustavi sila slabe i moraju se zamijeniti drugima. Rekao sam: čovjekove zemaljske snage oslabile bi, kad ne bi bilo priljeva iz duhovnih svjetova. A ono što dobivamo iz duhovno znanstvenog znanja i nosimo kroz vrata smrti, ne samo da nam daje snagu da oblikujemo svoje živote između smrti i novog rođenja, već nam daje snagu i da dopustimo duhovnim silama da se spuste na Zemlju. I sve više i više, to će se morati dogoditi na takav način da oni ljudi koji žive ovdje na Zemlji, prime ono što silazi od duhom prožetih duša koje su prošle kroz vrata smrti, i pošalju natrag ono što su ponijeli sa sobom odatle, u transformaciji koju to prolazi pri ulasku u duhovne svjetove.

Dakle, to je jedan od načina djelovanja iz fizičkog svijeta u duhovni svijet, odnosno rada za umrle, čitajući im, obraćajući im se mislima znanosti duha; drugi način je doprinijeti fizičkom obogaćivanju razvoja Zemlje dopuštajući onome što je prošlo kroz vrata smrti i stečeno tijekom boravka u fizičkom svijetu da siđe iz duhovnog svijeta. Jer je neobična činjenica da fizički svijet može primiti, ono što je dobilo promijenjeni oblik prolazeći kroz vrata smrti kao duhovno vlasništvo stečeno u fizičkom životu, prolazeći kroz metamorfozu u duhovnom svijetu, a zatim ponovno tekući prema dolje kao takva metamorfoza.

Za sebe, radimo na svojoj karmi tako da se ta karma ispunjava u ponovljenim zemaljskim životima, uvijek između rođenja i smrti. Ali također

radimo na cjelokupnoj karmi čovječanstva, koja se sastoji od tijeka života koji protječe ovdje na Zemlji i tijeka života koji protječe iz duhovnog svijeta - u cijeloj ovoj karmi svijeta - s onim silama koje razvijamo između smrti i novog rođenja, izvan vlastitih potreba. Dakle, vidimo kako je znanost duha potrebna, kako je potrebno da je ljudske duše razrađuju, ne samo za spasenje tih pojedinačnih ljudskih duša, već i za spasenje cjelokupnog ljudskog napretka na Zemlji. Iz duhovnog svijeta radimo na svom budućem zemaljskom životu, kao što sam rekao jučer na svom javnom predavanju, uranjajući u nasljedne odnose kroz generacije prije našeg rođenja. Ali također sudjelujemo u onome što se ne tiče samo nas, u budućem zemaljskom životu, već i cijelog čovječanstva. Misli koje ovdje izražavam su one kojima se čovjek treba posebno prožeti - rekao bih, o kojima treba meditirati; jer upravo takve misli čovjeka stavljaju u živi duhovni i duševni odnos s okolnim svijetom.

I kao protusliku, sada bih vam želio pokazati kako svijet danas još uvijek prosuđuje ono što otkriva znanost duha, i kako svijet zauzima stajalište koje bi neizbježno dovelo do onoga što sam okarakterizirao kao isušivanje misli, kao diskontinuitet i nepovezanost misli. U drugim oblastima pokazalo bi se drugo. Upravo oni koji često danas imaju glavnu riječ o ovom ili onom pitanju, svojim arogantnim odbacivanjem bilo kakve veze s duhovnim svijetom kakav je posredovan znanošću duha, izravno rade na ovoj beznadnoj situaciji koju već danas vidimo kako se približava, posebno u pogledu svijeta misli. Dopustite mi da vam dam primjer.

Ponovno se pojavljuje popularna zbirka; danas se pojavljuje toliko popularnih zbirki u kojima ljudi mogu naučiti svu mudrost koju su na vidjelo iznijeli oni ljudi koji kažu: 'Veliko je zadovoljstvo uroniti u duh vremena', i tako dalje, i kako smo 'konačno postigli tako divan napredak': danas postoji tako mnogo sredstava. Želio bih vam skrenuti pozornost na mali svezak u ovoj zbirci o suvremenim pitanjima. Ta religijska pitanja obrađena su na vrlo neobičan način. Prvo se pokazuje, sa svom arogantnom mudrošću današnjice, kako čovjek ne može biti zadovoljan, ako čovjek sebe vidi samo kao ograničenog na ono što istražuje prirodna znanost, ako stoga ima samo naturalistički svjetonazor; zatim se dalje pokazuje, kako se čovjek ne može proglasiti zadovoljnim ako ima samo moralni svjetonazor, kako bi se potom uzdigao do onoga što autor ove male knjige sada naziva svojim religijskim svjetonazorom. Taj puki svjetonazor, koji daju moralni zahtjevi, upravo je ono što ovaj religiozni čovjek vrlo oštro kritizira. On kaže: pesimizam u koji i naše doba često upada, nije nešto neutemeljeno, već proizlazi iz jedne žive tragike života, koja se, usput rečeno, osjećala u svim vremenima. I ovaj religiozni čovjek skreće pozornost na to kako se pesimizam spoznaje nametao u svim vremenima. Čovjek vjeruje, kroz svoje mišljenje, da se ništa ne može znati, da se u osnovi, težnja za znanjem nikada ne može zadovoljiti. Kao primjere za to navodi razne autoritete, koje svakako treba

poslušati, poput Plinija Starijeg, najvećeg rimskog prirodoslovca, koji kaže: "Čovjek je biće puno proturječja, najnesretnije od svih stvorenja, utoliko što druga stvorenja nemaju potreba izvan granica prirode. Ali čovjek je beskonačno pun želja i potreba koje se nikada ne mogu zadovoljiti. Njegova priroda je laž, najveće siromaštvo u kombinaciji s najvećom arogancijom. Suočen s tako velikim zlom, najbolje što je Bog čovjeku dao, jest sposobnost da si oduzme život".

Moglo bi se navesti mnogo, mnogo takvih izreka. Mudri Seneka, naprimjer, kaže: "Mnogi obrazovani ljudi umorni su od toga da uvijek vide i rade istu stvar. Ne mrze baš život, ali osjećaju ono gađenje prema njemu koje se sve više širi pod utjecajem filozofije. Kažu: koliko dugo može uvijek biti isto. Ta nepodnošljiva stvarnost ustajanja i odlaska u krevet, sitog i gladnog, hladnoće i ponovnog zagrijavanja. Ništa ne prestaje; sve je u neprekidnom ciklusu. Sve je i bjegunac i progonitelj. Dan progoni noć, noć progoni dan. Ljeto teče u jesen, jesen mora ustupiti mjesto zimi, a i moć zime je slomljena. Sve prolazi da bi se vratilo. Ne vidim ništa novo, ne radnim ništa novo što mi ne dosadi".

Tako je rekao mudri rimski filozof Seneka. Naš religiozni čovjek otkriva da u tome doista ima nešto istine, ali ga to manje zanima. Zatim skreće pozornost na pesimizam koji nastaje kada se ljudi više prepuste svojim osjećajima. To je, naprimjer, vjeruje on, izvor pesimizma budizma: 'život je patnja'. Čovjek promatra život, uzimajući zbroj patnje i boli, zla, a s druge strane, zbroj radosti i sreće. Prvo je veće, stoga čovjek postaje pesimist. Život općenito vidi kao zlo. Schopenhauer, i Eduard von Hartmann učinili su isto. Naš religiozni čovjek, s druge strane, smatra da ljudi imaju mnogo razloga za to; ali to ga dalje ne zanima. Više ga zanima etički utemeljen pesimizam, jer o tome kaže: potpuno je opravdano gledati na život ne znajući da je prožet onim što on naziva 'Kraljevstvom Božjim', onim što on naziva sadržajem religijskog vjerovanja. I ovdje naš religiozni čovjek navodi dvije stvari. Prva je da je čovjeku postavljen zahtjev da je obvezan, bilo u Kantovskom ili Schleiermacherovom smislu, slijediti moralni zakon, zakon koji ga strogo obvezuje. Ali s druge strane, čovjek je podložan svojoj prirodi, svojim nagonima, sklonostima i željama. I sada naš religiozni čovjek kaže: čovjek nikada ne može u potpunosti prevladati te nagone i želje; ali trebao bi slijediti moralni zakon; ovaj moralni zakon postavlja svoje stroge zapovijedi. Neizbježno će nastati sukob. Taj sukob mora biti prisutan u životu i on je prisutan. To je opravdani pesimizam. - Na život se mora gledati pesimistično, ako se gleda isključivo sa stajališta moralnih zahtjeva. To je život promatran sa stajališta moralnih zahtjeva: kako je čovjek postavljen između tih moralnih zahtjeva, i svog prirodnog života. Ali čak i ako se uzmu u obzir individualne moralne dužnosti, shvaća se koliko je ovaj pesimizam opravdan. Jer, kaže ovaj religiozni čovjek, čovjek se često osjeća stavljenim u moralne

sukobe, posebno u ključnim životnim situacijama, i naš čovjek navodi takve moralne sukobe za važne ličnosti.

Dopustite mi da pročitam samo jedan primjer: "Jedan Luther", kaže naš religiozni čovjek, "koji je prepoznao svoju sudbinu kao nitko drugi i jasno pred očima vidio put kojim je morao krenuti da reformira Crkvu i čovječanstvo, našao se u ovoj dilemi" - on tu dilemu naziva upravo neskladom dužnosti - "u trenutku kada se suočio s pitanjem treba li odobriti ili odbaciti bigamiju Filipa Velikodušnog. Vidite, to je za njega bio najteži od svih sukoba. Da je odbacio ovaj brak, da je djelovao isključivo u interesu ljudskog dostojanstva, tada bi morao žrtvovati jedno od svojih najvažnijih postignuća na putu do ispunjenja svoje reformatorske sudbine"; jer da nije odobrio bigamiju, velikodušni vladar ne bi pokazao daljnje zanimanje za njega. Od reformacije, vjeruje ovaj religiozni čovjek, ne bi bilo ništa - "ali ako bi dopustio brak, i tako ovaj jedini put držao otvorenim, morao je to sam reći da će mu to probosti dušu, trn koji će uvijek osjećati. To je teška dilema, a nije pravi povjesničar onaj koji nema razumijevanja za takve borbe, već sudi moralistički". Ali takvim borbama, gdje se dužnosti sudaraju, čovjek ne može pobjeći, posebno kada je riječ o važnim stvarima u njegovom životu, vjeruje naš religiozni čovjek. Tu utemeljuje njegov opravdani pesimizam. Dakle, treba reći: za našeg religioznog čovjeka, svijet, kada se gleda na ovaj način, pojavljuje se s gledišta prirode kao i sa gledišta morala, na takav način da je pesimizam potpuno opravdan.

Sada se, na svoj način, naš religiozni čovjek okreće religiji. I onda kaže da se religiji mora okrenuti na takav način da izbjegne sve moguće lažne putove. Budizam je, kaže on, želio izbjeći životne sukobe potpuno prevladavajući egzistenciju, prevladavajući i fizičko i duhovno postojanje, eliminirajući ih, kako vjeruje naš religiozni čovjek, u nematerijalnu nirvanu. Platon je životne sukobe želio eliminirati potpunim prevladavanjem materijalnog kroz znanje, dopuštajući čovjeku da se uzdigne i eliminira materiju; budizam želi eliminirati svo postojanje, platonist želi eliminirati materiju. Mistik - a naš religiozni čovjek u misticizam uključuje sve što mu padne na pamet, što se također manifestira kao napor ulaska u duhovni svijet - mistik poriče individualnost. Dakle: budist poriče egzistenciju; platonist poriče materiju; mistik poriče individualnost. Jer naš religiozni čovjek ima predodžbu da mistik, nastoji spasiti sebe od osjetilnosti, time dosežući ekstazu, odričući se svoje individualnost i stapajući se sa svemirom.

Nijedan od ovih puteva nije moguć za našeg religioznog čovjeka. Umjesto toga, on se okreće putu kojeg prirodno vidi kao jedini kršćanski. I onda kaže: čovjek se mora okrenuti od Zemlje prema kraljevstvu Božjem. Sada slijedi svojevrstan opis kraljevstva Božjeg. Ovaj opis kraljevstva Božjeg od strane crkvenog čovjeka je, za one koji - ne želim postavljati nikakve druge zahtjeve - koji su sposobni dosljedno razmišljati, koji još nisu upali u ono što sam

nazvao diskontinuitetom, nekoherentnošću sustava mišljenja, to je zaista duboka bol uzrokovana nedostatkom sadržaja, apsurdnošću i nekoherentnošću misli koje se nalaze u ovom opisu kraljevstva Božjeg. Nakon što je ovaj čovjek, kao i mnogi ljudi danas, odbacio sve 'mistično' - sve što smatra mističnim - on pronalazi način da ljudima - oprostite na trivijalnom izrazu - riječima razmaže usta; jer čovjek danas dobiva najveći pljesak kada mnogo govori o stvarima koje ljudi ne moraju razumjeti. Sve ostalo je besmislica, može se reći ljudima; a onda oni slušaju kako im se 'dokazuje' da je to besmislica i da se time ne treba baviti. Napokon, kažeš - bez obzira koliko nepromišljeno govoriš - da je istinsko, istinsko postojanje ljubav - a onda pričaš puno gluposti koje, doduše, nemaju sadržaja, ali u kojima se riječ ljubav, ljubav, ljubav, ponavlja stalno iznova, ponavlja se na takav način da se time nikakva ljubav u svijetu ne rađa.

Otpribliže tako govori religiozni čovjek današnjice. Mnogi ljudi tako govore. A onda se naša religiozna osoba uzdiže do svakakvih uvida, grandioznih uvida, poput ovog: budući da je ljubav najviša, Bog je ljubav. Pa, unutar određenih granica, prvo, to vjerojatno nije novo, a drugo, s time se može složiti. Ali činjenica da to mora biti biće koje voli i koje se, budući da voli tako intenzivno, može nazvati 'ljubavlju', nije nešto što muči našu religioznu osobu. Ali sada on želi predstavljati pravo kršćanstvo. 'Bog je ljubav' u početku znači nešto bezlično, jer ljubav kao takva svakako je bezlična. Ali to ne predstavlja nikakve posebne poteškoće za našu religioznu osobu, jer kaže: "Središte ove stvarnosti je upravo Bog. 'Bog je duh' i 'Bog je ljubav'.... U stvarnosti duh i ljubav su jedno." U stvarnosti, čovjek tada može sve objasniti kao jedno, ako na taj način postupa u svojim mislima! "Jer ljubav je najviši oblik duhovnog života".

Sada vas pitam: u stvarnosti, duh i ljubav su jedno; ali istovremeno, ljubav je najviši oblik duhovnog života. Duh i ljubav su jedno; ali ljubav je, pak, najviši oblik duha, dakle opet dio, a dio je jednak cjelini! Tu imate najstrašniju nepovezanost misli! Sada, sve počiva na tome da on polazi od činjenice da je Bog ljubav. Stoga mora reći i: "Kada se govori o Božjem gnjevu i njegovim kaznama, sve se to u konačnici mora shvatiti kao izraz njegove ljubavi".

Sada još uvijek imamo mogućnost shvatiti Boga kao ljubav, jer je gnjev Božji, kada se istinski izrazi, također ljubav. Bog je duh; samo je Bog ljubav; duh i ljubav su jedno. Gnjev je također ljubav, pa gnjev zapravo, također mora biti duh. - Vidimo, dakle, da se koncepti vrte u ovom nepovezanom mišljenju. Ali čovjek mora ostati kršćanin; stoga mora nastaviti pisati na svoj način: "Stoga, Bog ne može biti ništa drugo nego ljubav, jer mora biti najviši oblik duha. To je nenadmašna mudrost koja se ovdje otkriva; čak ni najviša filozofija ne može ići dalje od toga. Apsolutna sloboda, ukidanje svakog sukoba, dolazak duha k sebi, ljubav, jest Bog. Stoga je Bog osobnost."

Dakle: Bog je ljubav, ta ljubav je dolazak duha k sebi, stoga je Bog osobnost!

"Često se filozofski, pa čak i religijski osporavalo kada je Bog obdaren 'kvalitetom' osobnosti; jer koncept osobnosti potječe iz zemaljskog područja i, primijenjen na Boga, znači humanizaciju. Ali to je veliki nesporazum."

I tako dalje. Vidimo što mogu postići ljudi koji su već potpuno podlegli onome što bi se moglo nazvati nekoherentnošću misli; jer to će se proširiti kada se ljudi, u svojoj aroganciji, opiru oživljenju svijeta misli kroz apsorpciju znanosti duha.

Onu koju vam ipak želim citirati također je prekrasna rečenica. Kako bi slušatelji ovog religioznog čovjeka postali potpuno svjesni da im ne treba ništa osim njegovih predavanja, a zasigurno ništa što, poput one znanosti koja ukazuje na duhovni život, on im kaže: "Stoga je glupo i besmisleno očekivati odgovor na pitanje o daljnjem životu nakon smrti od znanosti. Oduševljeni ljudi koji su to činili i još uvijek čine, nikada nisu shvatili što postaje znanost kada se bavi tim pitanjima, i što religija gubi kada traži sigurnost u znanosti."

Ovaj čovjek postiže ono što sam vam pokazao. A istovremeno, ovaj čovjek je sposoban reći ljudima: ovo je tako visoka filozofija, da bi izgubio svoje dostojanstvo, kad bi priznao da i znanost ima nešto za reći o duhovnom životu.

Ovo je početak svega što tek dolazi, samo početak. I moramo to razmotriti, baš kao i ono što je ovdje rečeno prije dva tjedna. Ali čovjek o kojem govorim, ovaj čovjek 'može misliti'. Optužio je Budu da želi pomoći ljudima da pobjegnu od egzistencije; optužio je Platona da želi pomoći ljudima da pobjegnu od materije; optužio je misticizam da želi pomoći ljudima da pobjegnu od individualnosti, jer to bi uništilo osobnost, izvuklo bi ljude iz njihovog fizičkog tijela, u kojem, kako vjeruje naš religiozni čovjek, moraju ostati između rođenja i smrti. Ove religije spasenja ne mogu biti valjane. Ali što kršćanska religija postiže, po njegovom mišljenju, kada njeguje istinsku ljubav, naime, ono što on naziva ljubavlju? Tu čitamo riječi: "Drugim riječima: u duhovnoj sferi života kraljevstva Božjeg, svijest koja, unutar empirijske sfere života, kvari sadržaj slobode čak i naših najboljih djela, eliminira se iz moralne volje i djelovanja."

Dakle, Platon želi osloboditi ljude od materije, Buda od egzistencije, misticizam od individualnosti, a naš religiozni čovjek želi ljude osloboditi od svijesti kroz ljubav, kako bi mogli živjeti svoje živote bez svjesne svijesti u kraljevstvu Božjem. Takvim ljudima svakako donekle odgovara reći: 'Gospodin daje svome u snu'. To bi se ovom religioznom čovjeku moglo činiti kao otkrivenje. Vidi se da čovjek može promatrati život, može iz njega crpiti iskustva. Ali da pati od nekoherentnog mišljenja, može se pokazati kada se

pročitaju bolne rečenice poput ovih. On se protivi tome da postane mistik jer želi prevladati individualnost, dok se unutar fizičkog života zbog ograničenja mora stajati unutar prirode. Ne smijemo pogrešno procijeniti životna ograničenja: 'Unutar zemaljskog života, ona se ne mogu i ne smiju odbaciti'.

Čovjek sa zdravim razumom može ovo reći; eto dokle je došlo nekoherentno mišljenje: "Unutar zemaljskog života ne mogu se i ne smiju odbaciti". Unutar zemaljskog života ne mogu se i ne smiju odbaciti - to ne znači ništa drugo nego: ne možete i ne smijete letjeti na Mjesec! - Tako se ovdje spajaju 'može' i 'smije'. U takvim detaljima mora se prepoznati potpuna korumpiranost takvog mišljenja.

Ili čovjek kaže, govoreći o unutarnjem životu: kršćanski život želi ograničiti samo na ono što naziva kraljevstvom Božjim. Priroda se ne smije shvaćati na duhovan način, jer je čovjek smješten unutar prirode, ne znajući kako, i trebao bi ostati u tom stanju: ne znajući kako je smješten unutar prirode. Zato kaže: "Za Isusa, ovo je kraljevstvo Božje, kada se iz njega uklone svi simboli i slike."

Ono što je Isus rekao o kraljevstvu Božjem u značajnim simbolima i slikama, odbojno je religioznom čovjeku; on to odbacuje. "Upravo taj najviši svijet Isus stavlja iznad moralnog poretka svijeta. O tom svijetu on neprestano govori; ovdje ljudi mogu ući bez odricanja od svog odnosa prema prirodnom poretku, ali i bez napuštanja svoje pripadnosti moralnom svijetu. Ovdje se sve preobražava, ovdje prestaje sukob koji je nastao između prirodnog i moralnog svijeta. Rješava se ljubavlju. Čovjekov odnos prema prirodi je nužnost koju ne može promijeniti; nikakva moralna odluka ne može pomoći; čovjek mora ući u oblast prirode rođenjem - nikog se ne pita želi li se roditi."

Dakle, religiozan čovjek pomaže čovjeku da shvati svijet. A zatim nastavlja govoreći: "On" - čovjek - "sudbinski se rađa u ovom svijetu pojava, snagom mehaničke nužnosti, snagom vrhovne odredbe koju ne razumije."

Ovo je kršćanstvo! Čovjek se rađa u fizičkom svijetu "snagom mehaničke nužde, snagom vrhovne odredbe koju ne razumije." Za ovog čovjeka, mehanička nužda, strojna nužda, isto je što i 'snagom vrhovne odredbe'. To danas svijetu govore oni koji se osjećaju pozvanima, i koji su od svijeta pozvani, da ljudima donesu istinsko kršćanstvo. I to ulazi u svijet na takav način, da odmah u predgovoru možemo pročitati: "Sadržaj ove male knjige sastoji se od 12 govora koje sam održao prošle zime u...." - sada dolazi grad koji neću imenovati - "pred publikom većom od tisuću ljudi."

Nužno je da svatko tko se ozbiljno želi baviti znanošću duha, usmjeri svoju pozornost na ono što uistinu živi u našem vremenu. Jer ako se povremeno ozbiljno i intenzivno ističe nužnost znanosti duha, to je zato što oni koji su to sposobni učiniti moraju postati svjesni, u ovom sadašnjem trenutku, kako je

ta znanost duha zahtjev vremena i prirode duhovnog raspoloženja u taboru iz kojeg dolaze suprotstavljeni glasovi.

Danas sam naveo jednu osobu - knjižica nije izričito usmjerena protiv naše znanosti duha - kao primjer opće suvremene pojave. Znanost duha se u njoj ne spominje, jer je za čovjeka, kojeg i osobno poznajem, nešto krajnje beznačajno, nešto što ne treba spominjati, nešto što jednostavno rezonira u općem kontekstu misticizma, kao nešto što se podrazumijeva. Ali ovdje vidimo čovjeka koji je vrlo poznat na svom području, smatra se jednim od vodećih autoriteta i koji, kada ga se ispita, u svom sustavu mišljenja nameće ljudima takve gluposti koje tisuće i tisuće ljudi ne primjećuju, jer stvari ne gledaju na pravi način.

Ali ne bismo trebali biti prožeti samo specifičnim istinama o duhovnom svijetu, trebali bismo biti prožeti i sviješću o tome koliko je nužno da živo znanje, žive riječi, puste korijenje u razvoju čovječanstva. Jer uskoro ćemo shvatiti da je zastoj u socijalnoj sferi, u drugim aspektima života, u koje je čovječanstvo ušlo, također posljedica duhovnih pretpostavki, da je to karma, posebno nepromišljenosti. Nepromišljenost je mnogo, mnogo sveobuhvatnija u našem vremenu nego što se misli. A shvaćanje zadatka znanosti duha na ispravan način, ovisit će o gledanju na svijet otvorenih očiju i o ulaganju istinskog napora da se o njemu formira zdrav sud. Stoga je danas bilo nužno, ne samo da na prvom satu svojih prezentacija dam nešto izravno iz sadržaja znanosti duha, što može osvijetliti važne životne kontekste, već sam morao osvijetliti i protu sliku koja se pojavljuje kada se razmotri u što se znanost duha treba uključiti. Jer ćete i dalje čuti mnoge, mnoge glasove poput onog okarakteriziranog jučer, iz svih uvjerenja, bilo da su religiozna, znanstvena ili druga, koja znanost duha smatraju apsurdnom, fantazijom, i koji, unatoč tome što su među najpoznatijim ljudima našeg vremena, dokazivo ne mogu ni misliti, i koji tu nemogućnost mišljenja prenose svijetu, na štetu i katastrofu ljudskog razvoja. Čovjek ove stvari jednostavno treba vidjeti u pravom svijetlu. I čovjek je, u određenom smislu, obvezan vidjeti ih u pravom svijetlu, ako se istinski želi povezati sa znanošću duha, kako bi učinio što može, prema mjestu u životu na koji ga je karma postavila, da znanosti duha dade odgovarajuće priznanje koje joj je istinski potrebno, ne za nju samu, već za razvoj čovječanstva. Da joj je to potrebno, postaje jasno iz opisa takve protuslike. Doista, moglo bi se dati mnogo, mnogo takvih opisa.

Životna laž današnjeg civiliziranog čovječanstva

St. Gallen, 26. listopada 1916.

Naša literatura nam već pruža obilje detaljnog materijala iz kojeg možemo učiti o raznim činjenicama koje znanost duha sada može donijeti iz nadosjetilnih svjetova, a naši ogranci mogu raditi s tim materijalom. Stoga bi bilo preporučljivo kada se osobno susretnemo, raspravljamo o tome kako bi se taj materijal mogao odnositi prema našem duševnom životu, kako ga možemo uvesti u svoje živote, kako se mi sami možemo osvježiti, uzdići i ojačati kroz njega. Ukratko, bilo bi preporučljivo, da se u takvim prilikama više usredotočimo na pitanja našeg duhovnog pokreta, budući da se, po samoj prirodi stvari, osobno možemo susresti samo rijetko.

Mnogi od vas će primijetiti da čak i danas, dok istražujete znanost duha ili antropozofiju, još uvijek nailazite na brojne poteškoće. Nije li istina da se čovjek u početku nalazi u znanosti duha kroz potrebe svoje duše, činjenicom da duša mora postavljati pitanja o najvažnijim zagonetkama života? Čovjek se u znanosti duha nalazi posebno kada razmatra suvremeni život sa svime što on može ponuditi, i vidi koliko malo različiti duhovni smjerovi, bili oni religijski ili znanstveni, mogu pružiti istinski zadovoljavajuće odgovore na velike zagonetke života u dubljem smislu. A onda, kada se netko nađe u ovom duhovno znanstvenom pokretu kroz svoju žeđ za znanjem, kroz svoju čežnju za znanjem, kada netko neko vrijeme uroni u ono što je do sada stečeno iz duhovnih svjetova, tada se često javljaju poteškoće, poteškoće najrazličitijih vrsta. Za svakoga su različite, pa ih nije lako opisati u nekoliko riječi. Naši prijatelji često kažu: pronalaskom puta u znanost duha, doista sam stekao nešto izvanredno vrijedno, nešto značajno za život; ali me to na određeni način i izoliralo, otrgnulo od pogleda, od zajednice drugih ljudi; u određenom smislu, to mi je i otežalo život. Oni koji su, upravo u svojim duhovnim težnjama, prirodno ovisni o mnijenju vanjskog svijeta, to osjećaju posebno snažno. To zaista rađa najrazličitije poteškoće.

Kod drugih prijatelja, nakon što su neko vrijeme uronili u znanost duha, javlja se nešto, moglo bi se reći, poput tjeskobe, nešto što ih čini tjeskobnima, zabrinutima zbog svakakvih pitanja: kako se nositi sa životom i tako dalje. Mnogi od vas su si sigurno morali postaviti slična pitanja. Takva pitanja su često pitanja osjećaja i senzacija. S takvim poteškoćama u životu duše, želio bih započeti današnja promišljanja.

Prave veze između tih različitih osjećaja, koji mogu biti različiti za svakog pojedinca, stvarne veze, ponekad nisu u potpunosti shvaćene. Uvijek treba imati na umu: danas, kao ljudi koji se osjećaju privučeni antropozofskim istinama, mi smo još uvijek vrlo mala skupina. Usred smo borbe za život,

koja se vodi izvan naših krugova sredstvima koja se oštro razlikuju od naših. I svatko tko barem malo razmisli o svemu što antropozofija želi biti za život, moći će primijetiti koliko se ciljevi mišljenja, osjećanja i htijenja, pod utjecajem antropozofskih ideja, u temelju razlikuju od ciljeva koje si danas postavlja velika većina čovječanstva. A budući da su misli i osjećaji stvarne činjenice, moramo prepoznati da naša mala skupina, odnosno svaki od nas pojedinačno, stoji unutar još uvijek relativno male moći u usporedbi s - moglo bi se čak reći, u većini slučajeva, potpuno suprotnim - mislima, senzacijama i osjećajima ostatka čovječanstva. Čak i ako životne teškoće koje nam se javljaju poprimaju najrazličitije oblike i ne otkrivaju odmah da su povezane s onim što sam upravo opisao, one su ipak s tim povezane; i moramo pokušati dovesti pred naše duše, kako se možemo nositi s takvim teškoćama, s teškoćama koje nastaju upravo zato što se vjerno i predano držimo cilja antropozofije, ali time dolazimo u sukob s ostatkom svijeta.

Kao što sam rekao, stvari postaju nejasne i ne pokazuju uvijek svoje pravo lice. Ono što moramo unijeti u svoje duše, kao neku vrstu lijeka, kako bismo pronašli sve veći unutarnji sklad, unatoč proturječjima vanjskog svijeta, kroz koje moramo ojačati dušu kako bi se mogla nositi s tjeskobom i neskladom koji se često javlja u njoj, jest jasan, ispravan pogled na odnos između onih koji ispovijedaju antropozofiju ili su za nju zainteresirani i ostatka čovječanstva. Jasno, oštro promišljanje o ovom pitanju, pročišćava našu dušu kako bismo mogli ostati jaki čak i kada nas tlače vanjske, proturječne sile. Ako se stvar promatra iz uske perspektive, moglo bi se reći: kakva mi je korist od toga ako mi je zaista jasno što odvaja antropozofiju od ostatka svijeta? Moje životne okolnosti se neće promijeniti kao rezultat toga! Takvo razmišljanje bila bi pogreška; jer se životne okolnosti možda neće promijeniti preko noći kroz jasne misli, pronicljive misli, ali snaga koju dobivamo kroz takve jasne misli u smjeru koji je upravo naznačen, te jasne misli, postupno nas jačaju do te mjere da zapravo mijenjaju naše životne okolnosti. Samo, ponekad još ne nalazimo mogućnost da razvijemo doista jasne, oštre i stoga snažne misli u tom smjeru.

Što se tiče onoga što želimo postići kroz znanost duha ili antropozofiju, i što želimo postići ne samo za sebe već i za svijet - i to moramo imati pred dušom kao jednu od onih jasnih misli - suvremeno čovječanstvo živi unutar strašne, više-manje svjesne ili nesvjesne laži, a učinak te laži unutar civiliziranog čovječanstva je monstruozan. To zapravo govori nešto vrlo značajno, i tu točku želimo malo pojasniti.

Teško je, kao misleća osoba s potpuno zdravim razumom, promatrati ono što danas postoji kao opća kultura u takozvanom civiliziranom svijetu, a da se ne shvati da toj kulturi mnogo toga nedostaje, da joj prije svega, nedostaje životnih impulsa. Pa pak, ta kultura sadrži mnogo dalekosežnih ideala. Čega sve nema u naše vrijeme u smislu ideala, kako ih ljudi nazivaju, u koje svrhe

se osnivaju klubovi i udruge koje stvaraju programe kroz koje se ti ideali trebaju izraziti! Sve je to nevjerojatno dobronamjerno, smišljeno na takav način da se može reći: oni ljudi koji se okupljaju u manja ili veća udruženja, iz svih krugova i razina života, pod utjecajem ovih ili onih ideala, sa svog gledišta, žele dobre stvari, i stav tih ljudi u potpunosti treba poštovati. Ali ti ljudi uglavnom žive pod ograničavajućim utjecajem nekih ograničenja, koji proizlazi iz nesvjesne plašljivosti, nesvjesnog duhovnog kukavičluka, upravo u vezi s najvažnijom stvari koja je čovječanstvu danas potrebna. Mi kažemo: jest najvažnije! Ono što čovječanstvu danas treba jest duhovno znanje i uvođenje određenih duhovnih uvida u naše živote.

To je bilo veliko pitanje, posebno tijekom 19. stoljeća. Zna se da postoje duhovni zakoni, zakoni o duhovnim svjetovima. Određeni ljudi su oduvijek znali za to, i naravno, čak i tijekom 19. stoljeća, kada se znanost duha još nije pojavila u obliku u kojem se sada pojavljuje, postojala su takozvana okultna društva, više-manje dostojna imena, koja su nastojala njegovati okultne istine, duhovne istine, na različite načine, a koja su također posjedovala određeni uvid u to što duhovne istine znače za svijet. Pa, upravo sredinom 18. stoljeća, dogodila se kriza u vezi s najdubljim impulsima modernog ljudskog razvoja. Ta se kriza posebno sastojala od uspona materijalizma u svim područjima, u području znanja, u području života. Materijalizam je dosegao vrhunac. Znamo da su se pojavili brojni ljudi koji su željeli osnovati sveobuhvatan svjetonazor utemeljen na znanstvenom materijalizmu. Ali taj teorijski materijalizam ne bi bio najrazorniji aspekt; naprotiv, praktični materijalizam, materijalizam koji prožima etički i društveni život, te religiozni osjećaj ljudi, doveo je čovječanstvo do krize tijekom 19. stoljeća. I oni koji su još uvijek nešto znali o spomenutim okultnim društvima, više-manje dostojnim tog imena, stoga su, posebno od sredine 19. stoljeća nadalje, svoju pozornost usmjerili na to kako izliječiti neobuzdani materijalizam. U određenim krugovima, oni koji su posjedovali duhovno znanstveni uvid - samo još ne onaj koji jedini može biti učinkovit i kojem se teži u obliku u kojem mi, u svoj skromnosti, težimo - oni koji su posjedovali drevni ili inače anakroni duhovno znanstveni uvid u razvoj čovječanstva, pitali su se: kako da izliječimo ono što se kroz moderni materijalizam nadvilo nad čovječanstvom? - I rekli su sebi: to možemo ispraviti pružajući ljudima dokaz da, baš kao što postoje osjetilne činjenice u našem okruženju, tako postoje i duhovne činjenice i duhovni entiteti u našem okruženju. - Ali, rekao bih, ljudi su bili navikli samo na eksperimentalno mišljenje, i na vanjsko iskustvo i percepciju. I tako ti ljudi s duhovno znanstvenim uvidima, koji su imali spomenute brige, nisu znali drugo rješenje nego dokazati postojanje duhovnog svijeta, na isti način na koji se dokazuju prirodni procesi vanjskog osjetilnog svijeta. I tako je isprobano sve moguće. I vidimo pokrete koji se pojavljuju tijekom 19. stoljeća s ciljem uvjeravanja ljudi u postojanje duhovnog svijeta. Najgrublji

od ovih pokreta je, rekao bih, spiritualistički pokret. Dok se znanstvenici danas bore da shvate relativno transparentne metode naše znanosti duha, uistinu briljantni znanstvenici 19. stoljeća ozbiljno su se bavili spiritizmom.

Pa, spiritizam ima osobitost da bi trebao djelovati izvana, kroz nešto što se, takoreći, može predstaviti vanjskim osjetilima, poput kemijskog ili fizikalnog eksperimenta. U velikoj mjeri, ova metoda, koja od znanosti duha nastoji napraviti prirodnu znanost, već je danas bankrotirala - u velikoj mjeri, rekao bih - i postajat će sve jasnije da mora bankrotirati, jer, naravno, ne može se pustiti ljudima da duh dohvate rukama, figurativno rečeno. Stoga je mnogo toga što je učinjeno kroz svakakve tajanstvene makinacije određenih takozvanih okultnih društava tijekom 19. stoljeća i do danas, diskreditiralo duhovno znanstvena istraživanja umjesto da ih podrži. I stoga vidimo da se, posebno među ljudima najboljih namjera koji posjeduju uvid, posebno u socijalnim pitanjima, ali i u drugim aspektima praktičnog života, mnogo toga mora dogoditi, od sadašnjosti nadalje i u budućnosti. Vidimo da su ljudi koji to razumiju, zapravo pomalo šokirani, kada se kaže da najvažniji impulsi koje naše vrijeme i bliska budućnost trebaju, moraju doći iz istinskog duhovnog znanja, iz uvida da su stvarne duhovne sile i duhovni entiteti u ljudskom okruženju, poput osjetilnih činjenica i osjetilnih entiteta. Oni koji imaju dobre namjere u vezi s napretkom čovječanstva istinski su šokirani. Dozvolite mi da prvo navedem primjer. Mnogo toga možemo naučiti iz takvih primjera, koji se bave sveobuhvatnim pojavama života. Ako svoju pozornost usmjerimo na veliki primjer, onda nam taj veliki primjer jasno pokazuje s čime se mi, svaki od nas, susrećemo u malom opsegu svaki dan.

Uistinu važan čovjek, koji je istinski imao dobre namjere za socijalni napredak čovječanstva, ubijen je u Parizu dan prije izbijanja ovog nesretnog svjetskog rata: Jaurès. Jaurès je zasigurno bio jedna od najiskrenijih osoba našeg vremena, posebno u pogledu socijalnih težnji, a bio je i jedan od onih koji su, sa svom pronicljivošću, nastojali steći uvid u trenutne životne uvjete i razloge zašto oni sve više postaju apsurdni, vodeći sve više do osiromašjenja i bijede ljudi i u duhovnoj i u materijalnoj sferi. I trudio se svom snagom pronaći ideje i misli koje je želio prenijeti ljudima, kako bi se zajedničkim naporom donekle riješila velika životna pitanja današnjice. Mnogo se može naučiti upravo od takvih ličnosti kao što je Jaurès, a najviše se nauči kada se razmotre nedostaci koji se posebno u današnje vrijeme moraju vidjeti iz duhovno znanstvene perspektive, i o kojima treba jasno razmišljati, ne kod malih, nego kod velikih osobnosti, kod kojih se prije svega možemo uvjeriti u njihove čiste umove i njihovu iskrenu težnju za znanjem, kao i u određenu sposobnost uvida. Čovjek dobiva daleko više ako nedostatke našeg vremena ispita kod ljudi koje poštuje i visoko cijeni nego pokušavajući ih ispitati kroz ljude koje manje poštuje, jer im se ne može pripisati dobrohotna i dobra narav u najvišem smislu. Za takve ljude, koji su sve što su imali u mislima, osjećajima i volji, posvetili služenju čovječanstvu, služenju u podizanju

čovječanstva na višu socijalnu razinu, za takve ljude poput Jauresa - a on zaista nije iznimka, vidimo najbolje ljude našeg vremena kako doživljavaju ove nedostatke - za takve ljude postaje zaista teško govoriti o stvarima poput naše znanosti duha. I upravo bi ti vrlo daroviti ljudi mogli postići za čovječanstvo ono što žele postići, ako bi samo mogli reći: sve što mogu postići svojim uobičajenim misaonim i znanstvenim sredstvima, pruža mi samo impulse koji su preslabi da bi istinski shvatio život; moram prepoznati da svi ti impulsi, koje na svom životnom putu želim pružiti čovječanstvu, stoje bez temelja. Prvo moram za sebe stvoriti temelj, moram prodrijeti, moram prožeti ono u što sam prije vjerovao, dubljim temeljem koji pruža znanost duha. Moram priznati duhovne činjenice, stvarne duhovne činjenice.

Vidite, netko tko ne priznaje takve duhovne činjenice i tko razmišlja o svakakvim stvarima i stvara ideale o tome kako danas promovirati ljudski napredak, poput je nekog tko pred sobom ima vrt s mnogim biljkama koje počinju pokazivati znakove umiranja, i on radi ovo, radi ono, radi mnogo stvari i cijelo vrijeme se trudi - ali ne postiže ništa. Da, jedna biljka napreduje malo bolje, druga gore, ali općenito, biljke se ne oporavljaju. Zašto se ne oporavljaju? Zato što je neka bolest možda uhvatila korijenje, koje on ne ispituje. Upravo je to slučaj sa socijalnim težnjama ljudi poput Jauresa. Ulažu ogromne napore, također čine izvrsne stvari na površini, ali ne prodiru do korijena, jer u samoj srži suvremenog života čovjeka, nedostaje prepoznavanje istinskog duhovnog svijeta. I bez obzira na to koliko naizgled dobro utemeljenih socijalnih uvida netko predloži, oni neće donijeti stvarne plodove za ljude ako ih ne potkrijepe uvidi koji mogu doći samo iz znanosti duha. Stoga će istinski napredak za suvremeno čovječanstvo biti moguć, samo ako se znanost duha može prepoznati u mjeri u kojoj je to upravo najvažniji dio znanosti duha za naše vrijeme: prepoznavanje stvarnih duhovnih bića i duhovnih sila, da to kod ljudi više ne nailazi na poteškoće, posebno za najbolje od ljudi. Jednostavno jasno uočimo da najbolji od ljudi, oni dobrih namjera, imaju poteškoća upravo s najvažnijom stvari: prepoznavanjem duhovnog svijeta kao takvog.

U Zürichu sam skrenuo pozornost na jednu točku koja to posebno jasno ilustrira. Postoji čovjek koji je vrlo blagonaklono govorio o našoj znanosti duha, pa čak i dao tiskati svoje primjedbe, čovjek koji je, pred vrlo obrazovanom publikom, jednom skupio hrabrost da ono što živi u našem duhovnom pokretu više ne smatra pukom glupošću. Ali taj čovjek ne može a da ne stane prije najvažnije stvari: prepoznavanja duhovnog svijeta. Što on kaže? "Moramo ga [ovaj duhovni pokret], barem u krugu okupljenom oko Steinera, nastojati shvatiti kao religijski pokret među našim suvremenicima, čak i ako nije izvorne, već samo sinkretističke prirode, ali ipak usmjeren prema temelju sveg života. Možemo ga prosuditi kao pokret usmjeren na zadovoljavanje nadosjetilnih interesa čovječanstva, a time i kao transcendiranje realizma koji se drži osjetilnog; u njemu možemo prepoznati,

prije svega, pokret koji usmjerava ljude na promišljanje o moralnim problemima s kojima se suočavaju i koji cilja na rad prema unutarnjem preporodu temeljen na pedantnoj pažnji prema samoobrazovanju; treba samo pročitati Steinerovu knjigu 'Uvod u teozofiju' da bi se shvatila ozbiljnost s kojom su ljudi ovdje usmjereni na rad svog moralnog pročišćenja i samousavršavanja."

Ne čitam vam ove riječi iz nekog hira, već zato što zaista želimo jasnim pogledom vidjeti kako se vanjski svijet odnosi prema našim nastojanjima. Vidimo da je ovo dobroćudan čovjek koji naš pokret doista smatra sinkretičkim, jer mu je, prije svega, nepoznat, i ne zna kako je to potpuno novi pokret jednostavno zato jer se temelji na nečemu novom u svijetu: na novom smjeru prirodne znanosti, koja je njegov temelj. On ne može dati nikakve informacije o tome jer to ne razumije; ali ima dobroćudan stav prema našem pokretu. I ako se sada pusti da cijelo ovo predavanje koje je održao - 'Svijet misli obrazovanih' - djeluje na vas, vidi se: čovjek razmišlja o nužnosti duhovnog obrazovanja čovječanstva u našem vremenu, i u našem pokretu vidi jedan od pokušaja promicanja toga. Ali onda kaže, i to karakteristično: "Nadalje, u svojoj špekulaciji usmjerenoj prema nadosjetilnom, to je reakcija protiv materijalizma; međutim, time lako gubi uporište u stvarnosti i zaokuplja se hipotezama" - vjeruje da su pravi duhovni uvidi hipoteza, a ne uvidi - "u vidovitim fantazijama, u carstvu snova, tako da više ne zadržava dovoljnu snagu za stvarnost individualnog i socijalnog života."

Vidite, iako tako dobronamjerno sudi da kasnije kaže: "Ali ipak, želimo i moramo registrirati Teozofiju kao korektivnu pojavu u sadašnjem obrazovnom procesu", on se osjeća prisiljenim odmah zaustaviti pred svime bez čega se naš pokret ne može zamisliti, pred onim što uvodimo odmah na početku: nadosjetilnim činjenicama; jer bez da čovjek stekne vezu s nadosjetilnim činjenicama, čovječanstvo se ne može izvući iz slijepe ulice u koju danas teži. Ali čak i dobronamjerni ljudi vjeruju da - dok naš pokret upravo traži čvrsto tlo pod nogama, bez kojeg svi drugi socijalni ideali vise u zraku - ovaj pokret vodi u carstvo snova, da više "ne zadržava dovoljnu snagu" upravo u pogledu organizacije socijalnog života. Kao što sam rekao, ovo nije zloba rođena iz nepovjerenja, već nepovjerenje rođeno iz nesvjesne plašljivosti, nesvjesnog kukavičluka pred prepoznavanjem duhovnih činjenica. Ovo je jasan nedostatak uvida, ili bolje rečeno, jasno je da je to nedostatak uvida u ono što znanost duha može doprinijeti u smislu pružanja temelja za socijalna nastojanja.

I tako se, naravno, ljudi poput Jauresa danas nalaze u situaciji u kojoj ne mogu prepoznati, na temelju misli koje su upili iz svog odgoja, od svih svojih suvremenika, da sve što se događa fizički ovisi o duhovnim svjetovima, i da čovjek, u sferi u kojoj je pozvan intervenirati u životu - naprimjer, također i u

odnosu na socijalni život - može pravilno intervenirati samo ako mu je to omogućeno poznavanjem duhovnih zakona kojima se duhovni svijet može unijeti u fizički. I činjenica da su takvi ljudi suočeni s ovom nemogućnošću, da je to uistinu raširena pojava među najboljim ljudima našeg vremena, donosi značajne, doduše nesvjesne, ali ne manje značajne, laži u naše doba. Te se laži mogu presresti gotovo bilo gdje.

Razmotrimo slučaj Jauresa, jer je to tipičan primjer. Pred ostatkom čovječanstva stajao je čovjek koji je, koristeći sva sredstva socijalne spoznaje, nastojao poboljšati ono što je prepoznao da bi moglo, ako se ispravno shvati, odvesti ljude samo u slijepu ulicu. Ispred ostatka svijeta stajao je čovjek koji se, kako bi stekao potrebne uvide na ovom području, istinski upoznao sa svim povijesnim činjenicama, koji je proučavao povijest prošlih vremena i nastojao naučiti iz tih činjenica ranijih vremena, što se može učiniti u sadašnjosti kako bi se izbjegle pogreške koje su se pokazale očitim pogreškama u ranijim socijalnim eksperimentima čovječanstva. U svim svojim naporima, Jaures, kao i drugi, suočava se s nemogućnošću istinskog prepoznavanja duhovnog svijeta, istinskog prepoznavanja da kroz ljudska bića kontinuirane struje duhovnog života teku iz duhovnog svijeta prema dolje u ovaj svijet. Jedan od prekrasnih eseja koji je Jaures napisao, bavi se odnosom između socijalizma i patriotizma u smislu Jauresa. U njemu Jaures pokušava pokazati kako povijesni događaji utječu na ljudsku evoluciju, kako djeluju u ljudskoj evoluciji. Nakon što je iznio razne čimbenike koji su djelovali u Rimskom carstvu kako bi razumio što bi u sadašnjosti trebalo imati utjecaja, nakon što je pokazao što je djelovalo u starogrčkom svijetu kako bi shvatio što bi se trebalo manifestirati u drugim vremenima, nakon što je pokazao razne stvari s iznimnom željom za znanjem, piše i poglavlje o modernom dobu. Značajno poglavlje u knjizi Jauresa je ono koje se bavi proletarijatom i patriotizmom, te je zanimljivo ispitati ovo kratko poglavlje kako bismo vidjeli što se zapravo događa u dušama najboljih ljudi oko nas danas.

U ovom poglavlju, Jaures se bavi time da pokaže da u modernom napretku, nije glavno vlasništvo nad zemljom, već industrija i tako dalje, ali nećemo se upuštati u ta pitanja; važno je da je ovdje prisiljen ukazati na lik Ivane Orleanske, Djevice Orleanske. Sada zamislite čovjeka koji u potpunosti živi u suvremenim idejama, pokazujući na Djevu Orleansku, lik, o kojem svatko tko poznaje modernu povijest zna - svatko tko objektivno prepoznaje činjenice morat će to priznati - da bi karta Europe danas jednostavno bila potpuno drugačija da se ona nije umiješala. Jaures, naravno, to također prepoznaje. On kaže: Bila je jednostavna seoska djevojka koja je vidjela bol i teškoće seljaka oko sebe, ali za koju su sve te nevolje predstavljale samo blizak primjer uzvišene i veće patnje koju su podnijeli opljačkano kraljevstvo i okupirana nacija. U njezinoj duši i u njezinim mislima, nijedno mjesto, nijedan zemljišni posjed ne igra ulogu; ona gleda dalje od polja Lorraine.

Njezino seljačko srce veće je od sveg seljaštva. Ono kuca za dalekim, dobrim gradovima koje je okružio stranac. Život na poljima ne znači nužno biti zaokupljen pitanjima tla. U buci i vrevi gradova, Ivanin san bi sigurno bio manje slobodan, manje smion i manje sveobuhvatan. Samoća je štitila smjelost njezine misli, a veliku patriotsku zajednicu doživljavala je mnogo življe, budući da je njezina mašta, bez zbunjenosti, mogla ispuniti tihi horizont s boli i nadom koja je nadolazila. Nije je ispunjavao duh seljačke pobune; htjela je osloboditi veliku Francusku, da je kasnije posveti bogoslužju, kršćanstvu i pravdi. Njezin cilj činio se tako uzvišenim i Bogu ugodnim, da je, kako bi ga postigla, kasnije pronašla hrabrost suprotstaviti se čak i Crkvi i pozvati se na otkrivenje koje je stajalo daleko iznad svakog drugog otkrivenja."

Ovdje vidimo čovjeka koji je, budući da je uronjen u suvremeno materijalističko razmišljanje, osuđen razmišljati samo na temelju materijalističkih načela, da tako kažem. Ali koji je, budući da želi biti povijesno iskren, prisiljen ukazati na ovo izvanredno ukazanje Djevice Orleanske i shvatiti ga tako ozbiljno, kao što prepoznamo iz njegovih riječi. Dakle, pred Jauresom stoji cijeli povijesni značaj Ivane Orleanske. Ali sada se pitamo: što uostalom može - možda je to pretjerano za Jauresa, ali je možda i za mnoge druge koji djeluju u duhu Jauresa - što Ivana Orleanska može biti, za takvu osobu, koja živi unutar takvog socijalnog pogleda kao Jaures, osim nekoga tko je, kroz određeni religijski zanos, kojem se ne bi trebalo težiti ako se želi ostati racionalna osoba, došao do impulsa, do kojih je već došla? Sigurno, ti ljudi neće prepoznati ono što nam mora biti jasno iz znanosti duha: da su u vremenu kada se duhovno znanje koje danas imamo još nije moglo steći, struje duhovnog života iz duhovnih svjetova tekle, više-manje nesvjesno, kroz takve ličnosti poput Djevice Orleanske, da je ona bila medij, ne za ljude, kako se mediji često zloupotrebljavaju u moderno doba, već za božansko duhovne svjetove koji su htjeli utjecati na zemaljski fizički svijet. Da je ono što je dolazilo od Djevice Orleanske bilo vrijednije od onoga što su drugi bili voljni i sposobni komunicirati, na temelju svojih ljudskih uvida, moralo se priznati. Da je kroz ovu Ivanu Orleansku govorio duhovni svijet, takvi ljudi prirodno nisu mogli priznati. Pa ipak, kada govore o stvarnim činjenicama, kada govore o ljudima poput Djevice Orleanske, moraju ih čak i priznati; stoga joj moraju pripisati sve što se događa - samo promislite o ovome: što se događa - osobama čiji duhovni život ne prepoznaju, čiji duhovni život sigurno ne bi htjeli slijediti.

To je, čak i ako netko danas odbija to priznati - čovjek može i zatvoriti oči pred tom činjenicom - to nije ništa drugo nego najdublja životna laž. Ovo je prava životna laž, i njome vam opisujem samo jedan slučaj te životne laži koja pulsira našim socijalnim životom danas, a koja je posljedica činjenica da ljudi ne priznaju što je stvarno, što je najstvarnije, već su to prisiljeni smatrati činjenicom zbog onoga što je donio nedavni duhovni razvoj. Laži su

također činjenice i imaju učinak u skladu s tim. Čak i ako su to potpuno dobronamjerni, ozbiljno stremeći i važni ljudi poput Jauresa - budući da su okolnostima svog vremena vezani za takvu životnu laž, ono što iz njih proizlazi ipak ne može imati oslobađajući učinak na ljude.

Da, stojimo unutar životne činjenice kojoj moramo dopustiti da jasno i razlučivo, duboko djeluje na naše duše. Moramo imati hrabrosti da s jasnim uvidom pogledamo takve životne laži i iz tog jasnog uvida moramo pronaći snagu da se održimo suočeni sa svime što struji sa svih strana, a ipak, s jedne ili druge strane, ponekad potječe iz te laži, vrlo prikrivene i skrivene. Kakav pravi unutarnji uvid u međusobne odnose ljudskog života mogu zapravo steći ljudi koji su uhvaćeni u takvu laž? Moraju u sebi pomisliti: ah, evo dolaze ti čudni likovi koji tvrde da imaju veze s duhovnim svjetovima popu Ivane Orleanske, pa im se čak mora pripisati i povijesni značaj; ali sigurno se ovo ne smije predstavljati kao primjer koji treba slijediti, kako bi se duhovne sile nekako uvukle u fizički svijet! - Mnogo će vode još proći niz Rajnu prije nego što širi krugovi ljudi shvate i priznaju cijelu ozbiljnu činjenicu o kojoj smo upravo govorili. Danas su čak i prirodoslovci usvojili stav koji su nekoć usvojili teolozi, prema Djevi Orleanskoj. Jer ono na što Jaures konačno skreće pozornost, dio je duboke tragedije ovog ukazanja Djeve Orleanske u to vrijeme. Teolozi su u to vrijeme rekli: ono što ona daje kao svoje duhovne uvide u svijet, ne slaže se s onim što znamo kroz našu teologiju! - U to vrijeme, u oblasti teologije, to je proizašlo iz istog duha kojim sada govore znanstveni umovi, nakon relativno kraćeg razdoblja nego što je to bio slučaj s teologijom. Djeva Orleanska odgovorila je onima koji su je prosuđivali iz teološke perspektive i koji su rekli da svoja čuda i svoju misiju mora opravdati Svetim knjigama: više je napisano u Božjoj knjizi nego u svim vašim knjigama. - To je povijesna izreka. Ali to je također izreka koja i danas vrijedi. Jer, s gledišta znanosti duha, mogu se pobiti svi prigovori, i teološki i znanstveni: u knjizi duhovnih svjetova napisano je više nego što protivnici mogu sanjati. - A Jaures ovim riječima dodaje: "Divna izreka, koja u određenom smislu stoji u suprotnosti sa seljačkom dušom, čija je vjera prije svega ukorijenjena u tradiciji. Koliko je sve to daleko od tupog, uskogrudnog i ograničenog patriotizma zemljoposjednika! Ali Ivana čuje glasove svog srca dok gleda prema blistavim i blagim visinama neba."

Da, prepoznavanje toga svakako dobro zvuči iz usta naših suvremenika; ali što je na jeziku čak i najboljih naših suvremenika? Prepoznavanje nečega što oni više-manje smatraju fikcijom, fikcijom koja život može učiniti više ili manje lijepim, ali kojoj ne priznaju nikakvu stvarnost. A to je laž života.

Dakle, vidimo da nam je potrebna jasnoća o postojanju ove životne laži. S njenim učincima suočeni smo posvuda, svugdje, i danas sprječavaju znanost duha da stekne utjecaj koji bi zaista trebala imati. Ali sve više ljudi morat će ne samo steći teorijske uvide u znanost duha, već i pronaći unutarnju snagu

da znanost duha uvedu u pojedinačne posljedice života. To bi se moglo pokazati u najrazličitijim područjima života. I opet, moglo bi se reći da su ovdje prikrivene prave činjenice. Jer očito se može prigovoriti svemu što se govori o znanosti duha. Uzmimo područje života koje je, moglo bi se reći, ljudima najlakše cijeliti, iz jednostavnog razloga što je povezano, što je usko povezano s vanjskim iscjeljivanjem. Vidite, znanost duha mogla bi imati izuzetno blagotvoran učinak kada bi ljudi bili spremni dopustiti da medicinski fakulteti, medicina i farmakologija, budu donekle pod utjecajem ove znanosti duha. Jer, sve više i više, moderni znanstveni razvoj doveo je do toga da sama medicina poprima materijalistički karakter. Svakako, taj materijalistički karakter donio je i vrlo korisne stvari, i treba samo ukazati na izvanredno veliki napredak na polju kirurgije, da bi se pronašlo opravdanje za stalno ponavljanje, onoga što i ja kažem: da se treba diviti nedavnom napretku u prirodnim znanostima. Ali postoje i drugi, ne manje važni aspekti medicinskog znanja i medicinske vještine, koji enormno pate od materijalističkog trenda, i koji u budućnosti mogu napredovati samo uvođenjem duhovno znanstvenog znanja u relevantna istraživanja.

Kroz takvo duhovno znanstveno znanje, bit će prepoznate veze u ljudskom organizmu za koje suvremena znanost zna samo detalje. Svakako, takve stvari često instinktivno osjećaju pronicljivi istraživači; ali to sprječava dovoljno brz napredak, i moglo bi se reći: kad ne bi prevladavalo takvo fanatično odbacivanje svega duhovno znanstvenog, posebno na medicinskom području, i kad se medicina ne bi trudila da je relevantne vlasti i vlade monopoliziraju kao silu, mogla bi se postići ogromna postignuća na dobrobit čovječanstva. Možete reći: pa, ništa ne sprječava duhovnog istraživača da ostvari ovaj napredak! - To je samo maskiranje stvari, jer jednostavno nije istina. Materijalizam koji danas prevladava zapravo sprječava duhovno istraživanje da intervenira. Jer potpuno je pogrešno vjerovanje da duhovni istraživač koji danas prozre stvari može u svakom slučaju pomoći pojedincu. U tome ga ometa vanjski materijalizam medicine i bit će sve više ometan ako se materijalizam u medicini nastavi dulje vrijeme. U medicini, ne može se reći duhovnom istraživaču: 'Evo Rodesa, evo pleši' - jer mu noge nisu slobodne za ples. Svakako se ulažu pohvalni naponi kako bi se pobunili protiv materijalizma u medicini; ali svi ti naponi nisu adekvatni jer im, prije svega, nedostaje uvid da nije stvar samo suprotstaviti se materijalističkoj medicini, već da se, prije svega, mora raditi s onim što je moderna medicina stekla - ali u duhovno znanstvenom smislu - naime, alatima koji su izvana potrebni na ovom području. Ali ljudi bi bili zapanjeni onim što bi se pojavilo kada bi se duhovno znanstvena perspektiva uvela u klinike i sobe za disekciju danas, i kada bi se duhovno znanstvena perspektiva uvela u ostale resurse i alate medicinske struke. Ali također i naponi moraju biti usmjereni u tom smjeru. Naponi se ne smiju usmjeriti na zanemarivanje materijalističke medicine, već na uvođenje znanosti duha u ovu

materijalističku praksu. A prije toga, ne može se pružiti nikakva individualna pomoć. Razlozi zašto to ne može biti slučaj, ne mogu se raspraviti na tako kratkom predavanju; ali je tako. Dakle, s određenim stupnjem otvorenosti, moglo bi se postići mnogo, posebno na području tako usko povezanim s vanjskim iscjeljivanjem.

A što se tiče gorućih socijalnih pitanja, postalo bi jasno da će, iako će se i dalje činiti mnogi pokušaji da se poboljša ovo ili ono u socijalnoj sferi, da se poboljšaju ovi ili oni uvjeti života, svi ti pokušaji propasti. Tek kada se dođe do točke primjene aksioma znanosti duha na socijalno pitanje, baš kao što se aksiomi primjenjuju na matematiku ili geometriju, pronaći će se uistinu učinkovita sredstva.

I tako živimo u svijetu, s kojim se, prije svega, naša vlastita duša, kada nas obuzme znanost duha ili antropozofija, mora suočiti radikalno drugačijim mislima i osjećajima. Živimo, da tako kažem, u atmosferi koja od nas zahtijeva razvoj snage, snažnu samoodrživost. I to su dublji razlozi zašto često možemo postati malodušni, osjećati se usamljeno i zašto možda ovome ili onome, ispovijedanje znanosti duha, teško pada u životu. Ali ako imamo jasan uvid u to koliko je veliko ono u što se smještamo unutar cijelog konteksta, i kako se to danas čini malim jer smo još u povojima, i mi možemo pronaći tu snagu, istinski je možemo pronaći. Sve veliko u razvoju ljudi, mora imati početak kao malo.

Ovdje bih želio istaknuti, kao što sam nedavno u Zürichu, kako ograničavajući, nelogični i nekoherentni elementi žive u cjelokupnom mišljenju suvremenog čovjeka. To proizlazi iz činjenice da je prirodna znanost s nedavnim događajima imala zasljepljujući učinak na ovo moderno čovječanstvo. Ta prirodna znanost dala je veličanstvene, divljenja vrijedne rezultate u pogledu vanjskog osjetilnog svijeta, a oni ljudi koji su prije upravljali duhovnom baštinom čovječanstva osjećali su se, mogao bih reći, potisnuti unatrag, sve više potisnuti unatrag. U tome posebno nisu dobro prošli određeni teolozi. Pogrešno je jednostavno odbaciti ono što je u razvoju čovječanstvo iznjedrilo kroz teologiju. Ta teologija sadrži duboke, značajne temeljne istine, uključujući i o ljudskoj duši; čak i ako ih znanost duha u mnogim aspektima mora pobliže osvijetliti, u njoj postoje mnoge temeljne istine. Samo zato što nisu predstavljene na način koji odgovara potrebama suvremenog čovječanstva, mora se u mislećim ljudima i u duši koja osjeća, pojaviti čežnja za odgovorom na duhovno znanstvena pitanja. Ali teolozi koji nisu htjeli sudjelovati u takvim duhovno znanstvenim nastojanjima, našli su se u čudnoj situaciji: imali su istine, ali te istine nisu bile primjenjive ni na što, jer su druge znanosti oduzele objekte za te istine. Teolozi su imali istine o duši - ali dušu im je oduzela prirodna znanost. I sada teologija može izraziti istine riječima, ali se ne bavi objektima; objekte čak želi prepustiti prirodnoj znanosti da ih tiho ispituje, jer su teolozi u mnogim aspektima

previše lijeni da bi se uhvatili u koštac s prirodnom znanošću. I to je ono što moramo vidjeti kao značajno u znanosti duha: da ova znanost duha u potpunosti preuzima prirodnu znanost, bavi se svime što je prirodna znanost stekla i doprinosi dodavanjem duhovno znanstvenih načela znanstvenom procesu. Teolozi to nisu htjeli učiniti; ponekad ih pokreće vrlo čudan stav, upravo tamo gdje je važno sudjelovati, držati se objekta.

Netko tko se u određenim krugovima smatra uistinu izvanrednim teologom, i kao profesor, što je nekoć bio, i kao pastor, napisao je knjižicu u kojoj prepričava vjerska predavanja; i u toj knjižici izražava takve misli, koje je čudno osluškivati. Čovjek gleda u dušu značajne osobe našeg vremena - doista, ne mogu drugačije reći; ponekad je čovjek preplavljen misaonim oblicima koje značajna osobnost može iznijeti na vidjelo! Naprimjer, već na prvom predavanju, ova poznata, značajna figura govori o tome kako se mora pristupiti prirodnoj znanosti i odreći se prirodnog čovjeka; teolog može zadržati samo čovjeka slobode. Ali sloboda u tom smislu postaje samo puka riječ! Ne kaže li on tada da bi sav sadržaj duše prenio u prirodnu znanost? - Sada, zadržao je samo riječ mudrost - i čak daje prilično šarmantan razlog zašto ima taj stav; kaže, naime, sasvim suhoparno, da ima taj stav. Tako teolog koji je svojim slušateljima na tim predavanjima želio opisati najmoderniji oblik kršćanstva, već na prvom predavanju kaže: "Čovjek, kakav nam se čini u zoologiji, dvonožni, uspravno hodajući homo sapiens, opremljen fino razvijenom kralježnicom i mozgom, jednako je toliko sastavnica prirode kao i svaki drugi organski ili anorganski entitet, sastavljen od iste mase, istih energija, istih atoma, prožet i vođen istom silom; u svakom slučaju, cijeli fizički život čovjeka, koliko god složen bio, znanstveno je određen u cijelom svom sastavu, uređen zakonima kao i sva druga živa i neživa bića u prirodi. U tom pogledu nema nikakve razlike između čovjeka i meduze, kapi vode ili zrna pijeska."

Teološka predavanja, predavanja teologa, pastora! Ali ovaj teolog ne govori tako samo u vezi s fizičkim; on nastavlja: "Duševne funkcije dostupne znanstvenom promatranju podliježu zakonima jednako strogim kao i tjelesni procesi; a osjeti koje imamo, kao i predodžbe koje formiramo, jednako su nam nametnuti prirodom" - molim vas: osjeti i predodžbe! - "kao i živčani procesi koji vode do osjećaja užitka i boli. To su jednako mehaničke predodžbe kao i one parnog stroja."

Vidite, duša klizi u ruke prirodoslovca, a teolog zadržava samo stare teološke prazne izraze, za koje nudi fraze; jer posljednje stranice, posljednja predavanja, sada se sastoje samo od fraza, omatajući ono što se raspravljalo u teološke prazne fraze. Ali on ipak ukazuje na stav, zašto je danas tako velikodušan u svojoj predaji objekata. I tu se uočava vrlo čudan stav: vidite, kaže on, teolozi moraju djelovati kao on, mora se čak ići i dalje, kaže on: "Ovo prirodno zakonsko određenje čovjeka utječe ne samo na njegove fizičke

funkcije, već i na njegove duhovne. To je ono što smo mi teolozi oduvijek odbijali priznati" - samo što je on to nadišao, uzdigao se na višu razinu, sada to priznaje - "jer smo pomiješali znanstveni koncept duše s teološkim i bojali se neugodnih posljedica za vjeru."

Ali sada je došao do točke u kojoj se više ne boji neugodnih posljedica za vjeru, što i priznaje! Tada kaže: "Ali one nastaju upravo kada se ne dopusti znanosti da dođe do svog punog zaključka". Pa sada kaže: prepustimo se sada ovoj znanosti, inače će imati neugodne posljedice! Inače će ova znanost imati odvratne posljedice! I onda ga hvatamo kako izuzetno briljira: "jer će se tada izgubiti povjerenje mislećih ljudi".

Eto vam čemu veliki teolog danas teži! Kroz sve ove putove koje sam vam danas opisao - one najbolje - ljudi su došli do onih osjećaja s kojima nam se obraćaju kada govorimo o duhovnom; to ne treba pobrkati, i onda sigurno ne koristiti istinsku unutarnju snagu duše koja bi mogla biti temelj duhovnog uvida! - Vidimo: ako ljude uhvatimo u onome što danas prožima njihovo najdublje biće, recimo, ako takve stvari ne preskačemo bezobzirno, onda se ljudi danas pokazuju izvanrednima. O tome moramo imati jasan uvid. Na temelju tih jasnih uvida ne bismo se trebali čuditi što, kada takve misli njeguju oni koji su službeno pozvani na vjerski, duhovni odgoj čovječanstva, teško nam je pozicionirati se u svijetu s radikalno suprotnim.

Moramo se neprestano podsjećati na cilj kojem zapravo služimo unutar cijelog konteksta čovječanstva, suprotstavljajući se zavodljivim mislima čovječanstva koje danas dolaze sa takvih strana, onim mislima koje jedino mogu biti plodonosne. I takva misao nas uvijek može uzdići, čak i u najjačoj depresiji, i ponovno nas učiniti jačima. Takva misao je apsolutno važna u svakoj sekundi našeg života, i važno je da se znanošću duha bavimo na način da se on što manje otkriva u našim vanjskim životima, već da je upijamo tako snažno i intenzivno da, čak i suočeni s kušnjama koje nam nameće, imamo snage reći si: moraju biti tamo! - Budući da nas je naša karma dovela do toga, želimo prihvatiti i sve što nam ona može nametnuti kao kušnju. Jer suprotstavljene sile u svijetu znanosti duha danas je nevjerojatno teško prevladati, a ljudi su toga u osnovi nesvjesni. Jer, naravno, taj čovjek ne sluti što je uistinu bit mišljenja i osjećaja, a što se može otkriti tek kada se iz znanosti duha stekne jasan uvid u potpunu pogubnost i destruktivnost takvog mišljenja - čovjek nema pojma o svemu tome! Stoga mu se ne može pripisati nikakva krivnja, ne može ga se zanemariti, već se takva činjenica mora prihvatiti sasvim objektivno, poput potresa, poput vulkanske erupcije, koje također imaju destruktivan učinak na ljude - iako na malom području - vanjskim fizičkim sredstvima. Ali ovaj čovjek zaista ne može misliti. I stoga je on samo primjer važnih ljudi u naše vrijeme koji ne mogu misliti. Ne može misliti! Zamislite da kaže: Ljudsko tijelo prirodno predajemo prirodnoj znanosti, nema drugog načina; jer što

bismo mi teolozi trebali učiniti s njim? Ne možemo ispitivati tijelo, zar ne? - Da, ako netko istinski ispituje duh, taj duh sudjeluje u konstrukciji tijela i stoga se tijelo ne može odvojiti i dati ga, kao što je objašnjeno na jučerašnjem javnom predavanju, o tome ovaj čovjek nema pojma. On daje tijelo; ali daje i dušu - jer se praktički osjeća kao parni stroj - on samo, kako izričito kaže, za teologiju zadržava, 'čovjeka slobode'. Ali sada, nakon što je zadržao čovjeka slobode, on sa sigurnošću kaže: 'Čovjek prirode', kao sastavnica prirode, gubi svoju neovisnost i slobodu; sve što doživljava, sve što pati, mora trpjeti apsolutno prema zakonu prirode.

Dakle, čovjek gubi tu slobodu kroz svoju prirodu. A sada promislite što ovaj teolog zapravo još uvijek zadržava! Prvo kaže: čovjeka prirode, on daje prirodi, i za sebe zadržava čovjeka slobode; ali onda navodi: čovjek prirode je takav da, kao sastavnica prirode, gubi svoju neovisnost i slobodu, i "sve što doživljava i pati, mora trpjeti apsolutno prema zakonu prirode". Sada mu uopće ništa ne preostaje! Stoga ne čudi što tada govori samo u frazama. Ali dobri čovjek toga nije svjestan, i on je tipičan primjer kako najvažniji ljudi danas nisu svjesni diskontinuiteta misli koji danas postoji. Čovječanstvo je doista dostiglo stupanj razvoja gdje ono što se podrazumijeva pod razmišljanjem o fizičkom životu mora biti oplođeno onim mislima koje se također odnose na duhovni svijet; inače će te misli koje se odnose na fizički svijet biti prekinute u svakoj točki, jer ljudi koji danas imaju riječ, nisu upoznati ni s najjednostavnijim činjenicama odnosa u svijetu.

Znamo da se čovječanstvo danas nalazi u prijelaznom razdoblju. Ne govorimo u površnom smislu u kojem se sada govori o prijelaznim razdobljima, već u drugom smislu. Nalazimo se upravo u tim prijelaznim razdobljima u kojima su stari atavističko vidovnjački instinkti izumrli i u kojima se mora postići svjestan ulazak u duhovne svjetove. To je činjenica očita duhovnom istraživaču. Ali te stare atavističko vidovnjačke sposobnosti koje su ljudi posjedovali davale su im i učinkovite misli, ukoliko su im bile potrebne, u njihovoj kulturnoj epohi. Povijest bilježi samo malo od veličanstvenih misli koje su kaldejska ili egipatska kulturna epoha posjedovale u smislu intervencije u ljudski život. Koliko god teško mogu odoljeti našoj današnjoj kritici, za svoje vrijeme su učinile svoje. Značajne misli - naše doba mora ponovno steći misli sposobne intervenirati u stvarnost! Ali to može učiniti samo ako ga oplodi duhovni svijet, baš kao što su njime bila oplođena davna vremena. Pa ipak, ljudi danas nisu nesvjesno oplođeni. Stoga mora postojati svijest, ako ljudi žele steći duhovno znanstveno znanje. Čak i u ovom čovjeku, za kojeg se lako može pokazati da je pogođen najgorim posljedicama nepromišljenosti našeg vremena, i da uzrokuje neizmjernu štetu zaražavajući toliko ljudi svojom nepromišljenošću, ne vidimo ga kao zlonamjernu osobu; čak pred sobom imamo pronicljivu osobu, naime, onu koja posjeduje upravo onaj uvid koji se može imati u naše vrijeme ako se na određeni način ne može napredovati

prema stvarnom duhovnom svijetu, u smislu, kao što sam rekao, i čak ni ljudi poput Jauresa ne mogu napredovati. Ali čak i ljudi poput ovoga koji je održao ova religijska predavanja, čak i takvi ljudi, znaju da se čovječanstvo danas, u određenom pogledu, suočava sa slijepom ulicom, da se ne može nastaviti s mišljenjem, osjećajem i voljom, na temelju elemenata starih svjetonazora. I on također zna da je to dovelo do materijalizma u moderno doba, i zna da se stvari moraju promijeniti. I u osnovi, nije malo radikalan, jer govori o tome kako je 19. stoljeće dovelo ljude do koncepata poput sportizma, konformizma i mamonizma. Čovjek govori o svim tim stvarima, koje su određene tamne strane materijalizma, i sasvim je spreman reći: sportizam, konformizam i mamonizam, moraju se prevladati.

Ali ono što on govori ostaje samo fraza, jer na kraju prvog predavanja - čovjek ne može vjerovati svojim očima, čovjek ne može vjerovati svojim kognitivnim moćima - napisano je sljedeće. Sljedeće danas može reći značajan, poznat čovjek. Počinje rekavši sasvim ispravno: Sve stvari koje se događaju treba drugačije vrednovati, "one više ne smiju biti krajnji cilj. Ne smije više postojati trgovac kojem je zarađivanje novca samo po sebi cilj; uživanje u životu ne smije više biti sadržaj života; ne smiju više postojati ljudi koji žive samo za svoje zdravlje."

Dakle, on je vrlo radikalan. Sa stajališta znanosti duha, sigurno nećemo predlagati tako radikalne stvari; radije ćemo ljude prepustiti njihovoj vlastitoj slobodi, i znamo da ako razumiju karmu i reinkarnaciju i ostalo što znanost duha nudi, precizno će pronaći svoj put u životu. Ali ovaj čovjek, koji zna da su se ljudi doveli u slijepu ulicu, kaže prilično radikalno - sigurno bi se promijenio kada bi se bavio znanošću duha - da ljudi više ne bi trebali zarađivati novac, više ne bi trebali uživati u životu, više ne bi trebali živjeti za svoje zdravlje. Jednom sam došao - ovo je jedan slučaj među tisućama - u sanatorij kojim je upravljao poznati čovjek; tamo su bili ljudi oboljeli na živce. Jednom sam vidio gomilu živčano oboljelih ljudi kako marširaju dok su išli na ručak. Činilo mi se da je najbolesnija, najnemirnija osoba sam poznati ravnatelj bolnice! Ali sada je naš čovjek, naš teolog, radikalan; kaže: sadržaj života se mora promijeniti; nitko više ne bi trebao živjeti samo za svoje zdravlje i tako dalje. Ali sada sljedeće linije: "To znači", kaže, i time završava svoje predavanje, "da se sve što je do sada učinjeno treba činiti, ali se treba razmatrati nešto drugačije".

To je reforma života! Zamislite samo, ovo je reforma života od nekoga tko tako duboko gleda u ono što je nužno: sve mora biti drugačije, to jest, ništa ne bi trebalo biti drugačije, već o svemu jednostavno treba razmišljati drugačije: "Te stvari ne bi trebale predstavljati ono najdublje, cilj, najvišu vrijednost. Njima treba težiti istom energijom, vrednovati" - to jest, razmišljati o njima - "drugačije važući nego prije".

Pa, ovim stvarima se nema što dodati! Doista je potrebno usmjeriti pozornost na te stvari; jer se ne mogu naći kod pojedinačne osobe; mogu se naći u cjelokupnom civiliziranom svijetu. I ono što ljudi doživljavaju u svojim sudbinama, ne proizlazi ni iz čega drugog nego iz ovog neadekvatnog mišljenja i osjećanja; to je karma tog manjkavog mišljenja i osjećanja! Na to se mora usmjeriti pozornost, i barem kao znanstvenik duha, mora se pronaći mogućnost da se ne sluša ono što danas urla i grmi svijetom, a što se prepoznaje kao 'najviše vrijednosti' na temelju drugih impulsa; čovjek mora istinski biti sposoban sagledati ove stvari u tom smislu, ne dopuštajući sebi da ga zamagle svakakvi osjećaju koji danas vladaju svijetom, i pod čijim se utjecajem danas izgovara toliko laži; jer te stvari imaju svoj utjecaj. Živimo u takvoj sferi - već sam to rekao u Zürichu - da ovaj čovjek, koji ljudima uručuje takve stvari, tako da, dok ga slučaju, te čudovišne misli ulaze u njihova srca i umove, može reći: "Sadržaj ove male knjige sastoji se od 12 govora koje sam održao prošle zime u..." - sada dolazi grad kojeg neću imenovati - "pred publikom većom od tisuću ljudi".

Ali - grad je potpuno nebitan - sada ih ima tisuće! To treba shvatiti. I potrebno je vidjeti svu ozbiljnost i značaj takvog razmatranja.

I nakon što smo mnogo toga dobili od duhovnog svijeta, moramo prepoznati što to što smo dobili znači za nas; time također prepoznajući da, u određenom smislu, gledamo u protusliku tog svjetonazora koja danas daleko više prevladava nego što bi vjerovali. Nažalost, ljudi danas žive previše nepromišljeno! To je ono što toliko opterećuje dušu: morati gledati tupost toliko raširenu po cijelom svijetu - oprostite mi što ovo kažem, ali moramo je jasno prepoznati - tupost u kojoj čovječanstvo živi u odnosu na ono što djeluje i vodi razvoj čovječanstva. Također moramo steći potrebne nijanse osjećaja za vrste istina sadržanih u znanosti duha, dopuštajući toj nijansi osjećaja da izroni iz kontemplacije o onom suprotnom. Važno je, dakle, ne samo tražiti sve vrste lijepih riječi koje zvuče kao uzvišeni ideali koji se trebaju predstaviti čovječanstvu; već prije svega prepoznati ono što najbolji od naših suvremenika ne mogu prepoznati: da se duhovni svijet mora otvoriti. Postoje dobri razlozi - a zašto je to tako ne može se ovdje objasniti, jer bi trajalo predugo - postoje dobri razlozi zašto se čovječanstvo stoljećima opire razumijevanju kršćanstva u duhovnom smislu. U prvim stoljećima kršćanstva postojala je gnoza. Svi znate: naša znanost duha nije oživljavanje gnoze, već se gnoza tada trudila postati znanost duha; bila je potisnuta jer ljudi nisu htjeli vidjeti kršćanske istine u duhovnom svijetlu. Ista tendencija nastavila se i nakon toga, a ušla je i u nastojanja prirodne znanosti. Čovječanstvo je također mnogo naučilo stoljećima se boreći protiv mogućnosti razumijevanja duhovnog. Ali sada je došlo razdoblje u kojem, za one koji su potpuno uronjeni u našu suvremenu kulturu - koja je materijalizam, čak i ako to netko ne priznaje - prepoznavanje istinskog duhovnog svijeta postaje najteže; to jest, ne samo nejasan govor o duhovnom

svijetu, već perceptivno znanje o duhovnom svijetu. Međutim, moramo si jasno dati do znanja da je prepoznavanje ovog duhovnog svijeta među najvažnijim stvarima i da tek tada može doći ostalo - ono što mora doći kao novi temelj za etičke, socijalne, i druge praktične poretke u životu - kada se temelji postave kroz znanost duha, kroz prepoznavanje istinskih duhovnih činjenica i duhovnih entiteta.

Bilo mi je veliko zadovoljstvo što smo se nakon dugo vremena ponovno mogli okupiti ovdje u St. Gallenu, te sam stoga smatrao da je moj zadatak, posebno, onome što možete naučiti iz naše literature dodati nešto od onoga što možda treba izgovoriti, od duše do duše, unutar našeg pokreta, kako bi se to u pravom smislu moglo razumjeti. Jer unutar našeg pokreta, nije stvar u tome da kao katekizam upijamo ovo ili ono iz znanosti duha, već u tom da pronađemo pravi odnos naše duše prema uvidima iz duhovnog svijeta. Tada znanost duha za nas neće biti samo znanost; tada će za nas uistinu biti put kroz život, tada će biti hrana za naše duše, ali hrana koja ne potkopava naše duhovno zdravlje i duhovnu svježinu, već ih potiče na takav način da ćemo se, unatoč svim otporima vanjskog svijeta, čiju smo prirodu danas djelomično istražili, skladno smjestiti u svijet. Danas sam želio govoriti o tome kako se duševno treba odnositi prema znanosti duha. I ako je bilo potrebno predstaviti suvremene pojave koje možda ovako može osvijetliti samo znanost duha, to je bilo zato što nam samo jasan, precizan uvid u funkcioniranje svijeta u kojem živimo može omogućiti, čak i kao sljedbenicima antropozofskog svjetonazora, da pronađemo pravi unutarnji stav, sklad koji nam je potreban. I iz tog unutarnjeg sklada proizaći će i sklad u našim životima. I da se taj sklad u našim životima sve više ostvaruje kroz znanost duha - to je, uostalom, naš duhovno znanstveni ideal. U duhu tog ideala, danas sam htio dati mali doprinos.

Veza između živih i umrlih

Bern, 9. studenog 1916.

Cilj naših duhovno znanstvenih nastojanja je formirati predodžbe o tome kako mi kao ljudska bića koegzistiramo s duhovnim svjetovima, na sličan način kao što smo s fizičkim svijetom povezani putem našeg fizičkog tijela, njegovih iskustava i percepcija. Sada se u našim promišljanjima možemo osloniti na elemente koji su nam poznati, koji su tijekom godina bili pred našim dušama. Znamo da je sljedeći svijet, koji leži izvan svijeta osjetilnih percepcija, prema kojem su usmjereni naši impulsi volje posredovani fizičkim tijelom, naše djelovanje u fizičkom svijetu, elementarni svijet. Mogao bi se dati i drugačiji naziv. Jasne predodžbe o tim nadosjetilnim svjetovima dobivamo samo ako malo proniknemo u njihove osobitosti, ako pokušamo prepoznati što oni znače za nas same kao ljudska bića. Doista, cijeli naš život između rođenja i smrti, ali i život koji se proteže između smrti i novog rođenja, povezan je s našim suživotom s raznim svjetovima koji se šire oko nas.

Elementarni svijet trebao bi biti ono što se može percipirati samo kroz ono što nazivamo imaginacija. Stoga se ovaj elementarni svijet može nazvati i imaginativnim svijetom. U običnom ljudskom životu, slučaj je da, pod uobičajenim okolnostima, čovjek ne može osvijestiti svoje imaginativne percepcije iz elementarnog svijeta. To, međutim, ne znači da te imaginacije nisu tu, ili da u nekom trenutku našeg spavanja ili budnosti, nemamo odnos s elementarnim svijetom i da od njega ne primamo imaginacije. Te imaginacije doista kontinuirano i nezapaženo teku u nama. I baš kao što imamo osjete boje i svjetlosti, te percepcije zvuka, kada otvorimo oči ili prislonimo uši prema vanjskom svijetu, tako neprestano imamo dojmove elementarnog svijeta, koji - sada u našem eterskom tijelu - uzrokuju imaginacije. One se razlikuju od običnih misli po tome što je u običnim, svakodnevnim ljudskim mislima uključena samo ljudska glava kao instrument obrade i doživljavanja. U imaginacijama, međutim, sudjelujemo gotovo cijelim svojim organizmom, naime, našim eterskim organizmom. Te - možemo ih nazvati nesvjesnim - imaginacije, koje postaju svjesne samo kroz uvježbanu okultnu spoznaju, neprestano teku unutar našeg eterskog organizma.

Čak i ako te imaginacije ne ulaze izravno, odmah, u našu svijest u svakodnevnom životu, one za nas nisu besmislene; zapravo, one su daleko značajnije za cijeli naš život, od osjetilnih percepcija; jer smo s našim imaginacijama povezani mnogo intenzivnije, mnogo intimnije nego sa osjetilnim percepcijama. Kao fizička ljudska bića, primamo malo imaginacija iz mineralnog carstva. Više imaginacija primamo kroz ono što razvijamo u

našim interakcijama s biljnim i životinjskim svijetom; ali velika većina onoga što živi u našem eterskom tijelu kao imaginacije, dolazi iz našeg odnosa s našim bližnjima i iz svega što slijedi za naše živote iz našeg odnosa s njima. Doista, u osnovi, cijeli naš odnos s našim bližnjima, cijeli način na koji se prema njima odnosimo, temelji se na imaginacijama, koje uvijek proizlaze iz načina na koji pristupamo drugom ljudskom biću. To se, naravno, kao imaginacije, uopće ne osjeća u običnoj svijesti, kao što sam već naznačio; ali se osjeća u simpatijama i antipatijama koje igraju tako veliku, tako sveobuhvatnu ulogu u našim životima, koje razvijamo u većoj ili manjoj mjeri prema onome što nam se kao ljudima u svijetu približava, u nejasnim osjećajima, u samo nagoviještenim sklonostima ili averzijama, u svemu što se zatim razvija u prijateljstvo, u ljubav, koja se može pojačati do te mjere da vjerujemo da ne možemo živjeti bez ove ili one osobe.

Sve se to temelji na imaginaciji, koja se neprestano izaziva u našem eterskom tijelu kroz naše interakcije s našim bližnjima. I mi zapravo uvijek nosimo nešto u svojim životima što nije točno nazvati sjećanjem, jer je to nešto puno stvarnije od samog sjećanja. Nosimo u sebi ta, recimo, pojačana sjećanja, imaginacije koje smo primili od svih dojmova ljudi s kojima smo bili, ali koje i dalje primamo. Sve ih nosimo u sebi, i one u biti čine veliki dio onoga što nazivamo našim unutaršnjim životom - ne unutaršnjim životom koji živi u jasnim sjećanjima, već unutaršnjim životom koji se manifestira u holističkom osjećaju, u holističkom raspoloženju, u holističkom pogledu na svijet i našu interakciju s njim. Mogli bismo samo hladno proći pored našeg bližnjeg, živjeti s našim bližnjim u svijetu, ako ne bismo razvili imaginativni život u našim interakcijama s drugim bićima, posebno s drugim ljudskim bićima.

Ono što se ovdje pojavljuje, i na što moramo obratiti posebnu pozornost kao nešto što posebno pripada elementarnom svijetu i našem eterskom životu, jest ono što nazivamo interesom naše duše za okolinu. To, što prvenstveno leži u snagama našeg eterskog tijela, osjeća se u činjenici da nas u određenim slučajevima odmah obuzme interes za neku osobu. Takav interes, kako se razvija između jedne osobe i druge, temelji se na vrlo specifičnim odnosima, koji nastaju između jedne eterske osobe i druge i koji uzrokuju međuigru imaginacija, naprijed-natrag. Živimo s tim imaginacijama i s interesima, čiji učinak, snagu i tako dalje, često ne možemo objasniti ili možemo dati samo nejasan prikaz, a na koje vjerojatno ni ne obraćamo pozornost, jer naš svakodnevni život nije probuđen, već teče više-manje tupo.

Sa svim tim, pripadamo elementarnom svijetu. Pripadamo ovom elementarnom svijetu na takav način da zapravo imamo vlastito etersko tijelo iz ovog svijeta, koje je instrument za komunikaciju s ovim elementarnim svijetom. Ne samo da uspostavljamo odnose s drugim

eterskim tijelima koja pripadaju fizičkim bićima poput našeg eterskog tijela, već smo putem našeg eterskog tijela povezani i s duhovnim bićima elementarne prirode, a to su upravo bića koja kod nas ljudi, mogu izazvati imaginaciju, nesvjesnu ili svjesnu. Uvijek smo u odnosu s mnoštvom elementarnih bića. Ljudska bića se međusobno razlikuju po tome što imaju odnose, jedni s određenim brojem elementarnih bića, drugi s drugim elementarnim bićima, ali na takav način da se, naprimjer, odnosi jedne osobe s određenim elementarnim bićima mogu podudarati s odnosima druge osobe s istim elementarnim bićima. Samo moramo primijetiti da, iako uvijek imamo određene odnose s većim brojem elementarnih bića, posebno snažne odnose imamo s jednim elementarnim bićem, koje je, u određenom smislu, pandan našem vlastitom eterskom tijelu. Moglo bi se reći da naše vlastito etersko tijelo ima intiman odnos s određenim eterskim bićem. I baš kao što naše etersko tijelo - ono što nazivamo našim eterskim tijelom od rođenja do smrti - razvija svoje posebne odnose s fizičkim svijetom kroz svoju integraciju u fizičko tijelo, tako i ovo etersko biće, koje je, u određenom smislu, pandan, antipod, našeg vlastitog eterskog tijela, posreduje u našim odnosima s cijelim elementarnim svijetom, s okolnim, kozmičkim elementarnim svijetom.

Dakle, promatramo elementarni svijet kojem i sami pripadamo kroz svoje etersko tijelo, s kojim smo u odnosu, naime u konkretnim odnosima s određenim elementarnim bićima. Unutar tog elementarnog svijeta upoznajemo bića koja su uistinu jednako stvarna bića kao i ljudi, kao životinje ovdje u fizičkom svijetu, ali koja ne postižu inkarnaciju, već samo eterifikaciju, čija je najgušća tjelesnost upravo eterska tjelesnost. Kao što se ovdje krećemo među fizičkim ljudskim bićima, tako se neprestano krećemo i među takvim elementarnim bićima. Ostala su dalje od nas, ali zauzvrat imaju odnose s drugim ljudskim bićima; ali određeni broj nam je posebno blizak, a jedno od njih s nama ima najintimniji odnos i posreduje u našem općenju s kozmičko elementarnim svijetom.

Mi sami smo takvo biće kao ta elementarna bića, u prvom razdoblju nakon što smo prošli kroz vrata smrti, kada još nekoliko dana svoje etersko tijelo nosimo sa sobom. Tada smo, u određenom smislu, i sami postali takvo elementarno biće. Često smo opisivali ovaj proces prolaska kroz vrata smrti. Ali što se to detaljnije razmatra, to se dobiju preciznije imaginacije. Jer dojmovi primljeni odmah nakon što je osoba prošla kroz vrata smrti, žive u imaginacijama, manifestiraju se kao imaginacije. Sada, preciznije, postaje jasno da se odmah nakon smrti odvija određena interakcija, između našeg eterskog tijela i njegovog eterskog pandana. Činjenica da nam se etersko tijelo oduzima nekoliko dana nakon smrti, u biti je posljedica činjenice da je naše etersko tijelo, u određenom smislu, privučeno i apsorbirano od strane ovog eterskog pandana, a zatim postaje jedno s njim, tako da nekoliko dana nakon smrti, polažemo svoje etersko tijelo, predajući ga, takoreći, njegovom

eterskom pandanu. Budući da nam naš kozmički pandan odvaja naše etersko tijelo, nastaju vrlo posebni odnosi između onoga što nam je oduzeto i drugih elementarnih bića s kojima smo bili u odnosu tijekom života. Ono što se ovdje pojavljuje jest doista recipročan odnos između onoga što je naše etersko tijelo postalo zajedno sa svojim pandanom, i drugih elementarnih bića koja su bila naši suputnici od rođenja do smrti, vrsta recipročnog odnosa koji bi se mogao usporediti s onim između Sunca i planetarnog sustava koji pripada Suncu. U određenom smislu, naše etersko tijelo tvori neku vrstu Sunca sa svojim kozmičkim pandanom, a druga elementarna bića okružuju ovo Sunce poput neke vrste planetarnog sustava. I kroz tu interakciju generiraju se one sile koje, na pravi način i kroz spor proces razvoja, integriraju ono što naše etersko tijelo može unijeti u elementarni svijet. Ovo, što se obično naziva, apstraktnim izrazom, rastvaranjem, rekao bih, u biti je učinak sila koje su aktivne u ovom solarno planetarnom sustavu koji smo ostavili iza sebe. Postupno, ono što smo stekli za svoje etersko tijelo tijekom naših života, ono što smo prisvojili za ovo etersko tijelo, postaje član duhovnog svijeta; isprepliće se sa silama duhovnog svijeta, i mora nam biti apsolutno jasno, da svaka misao, svaka ideja, svaki osjećaj koji razvijemo, koliko god skriveni ostali, ima svoje značenje za duhovni svijet, da oni, zajedno s našim eterskim tijelom, kada se njihova veza prekine prolaskom kroz vrata smrti, ulaze u duhovni svijet i postaju članovi ovog duhovnog svijeta. Ne živimo uzalud. Plodovi našeg života, kako ih upijamo u misli koje razvijamo, osjećaje koje doživljavamo, ugrađeni su u kozmos. To je nešto što moramo upiti u svoje osjećaje, u svoju osjetljivost, ako se u pravom smislu želimo uključiti u duhovno znanstveni pokret. Jer se ne postaje duhovnim znanstvenikom samo time što se zna određene stvari, već time što se osjeća, kroz znanje, unutar duhovnog svijeta, osjećajući se, na vrlo specifičan način, članom ovog duhovnog svijeta, znajući, u određenom smislu, da bilo koja misao koju sada njegujemo ima značaj za cijeli kozmos, jer će u odgovarajućem obliku biti predana ovom kozmosu nakon naše smrti.

Ono što se na opisani način predaje kozmosu, nakon smrti osobe može se sresti u jednom ili drugom obliku. I mnogi načini na koje su umrli prisutni za one koji ostaju živi, temelje se na činjenici da eterski čovjek, koji je zapravo odbačen od stvarne ljudske individualnosti, šalje svoju imaginaciju natrag živima. Ako je živa osoba dovoljno osjetljiva za to, ili je u nekom abnormalnom stanju, ili se za to na normalan način pripremila kroz odgovarajuću duhovnu obuku, tada se utjecaji onoga što je duhovnom svijetu predala umrla osoba - utjecaji imaginativne prirode - mogu i u osobi pojaviti na svjestan način.

Pa, nakon smrti ostaje veza između onoga što je istinska ljudska individualnost, onoga što se odvojilo od eterskog, i između ovog eterskog, veza koja istinski označava recipročnu interakciju. To se najjasnije uočava kada se duhovnim treningom postigne stvarna komunikacija s ovom ili onom

umrlom osobom. Specifična vrsta ove komunikacije tada može biti u tome da umrla osoba, prvo prenese u svoje etersko tijelo ono što sama želi prenijeti nama, koji smo još ovdje u fizičkom svijetu. Jer samo prenošenjem toga u svoje etersko tijelo, upisivanjem toga, takoreći, u njihovo etersko tijelo, možemo imati percepcije umrlih u onome što se naziva imaginacijama, sve dok smo ovdje u fizičkom tijelu. Čim netko zaista ima imaginacije, tada - dopustite mi da upotrijebim ovaj trivijalni, previše realistični izraz - etersko tijelo umrle osobe je preklopnik. Ne smijemo imati predodžbu da netko treba imati manje privržen odnos s preminulom osobom jer preklopnik mora biti prisutan. Kao što se u nama kada osobu susretnemo u vanjskom svijetu, njen oblik posreduje kroz sliku koju u nama evocira kroz naše oči, tako i ovo posredovanje kroz etersko tijelo predstavlja nešto slično. Vidimo, da tako kažem, ono što nam umrla osoba želi prenijeti, dosežući to neizravno kroz svoje etersko tijelo. Ovo etersko tijelo je izvan njega; ali on je u bliskom odnosu s ovim eterskim tijelom, tako da ono što živi u njemu može upisati u ovo etersko tijelo, a mi to tamo možemo čitati kao imaginacije. Naravno, ako netko duhovno obučen želi s umrlom osobom uspostaviti kontakt na ovaj način, putem eterskog tijela, to zahtijeva da su uspostavljeni odnosi, bilo u posljednjem životu između rođenja i smrti, ili iz prethodnih inkarnacija, koji su tako duboko utjecali na dušu osobe koja još uvijek živi, da imaginacija na nju može ostaviti dojam. To se može dogoditi samo ako je, na vrlo specifičan, intenzivan način, postojao izravan emocionalni interes za samu umrlu osobu. Emocionalni interesi moraju biti posrednici između živih i umrlih, ako će se odvijati komunikacija, bilo da se to primjećuje ili ne - o potonjem ćemo slučaju uskoro raspravljati - emocionalni interesi takve prirode da uistinu nosimo nešto od pokojnika u sebi, da tako kažem, da je pokojnik, u određenom smislu, oblikovao barem dio našeg vlastitog iskustva. Samo duhovno obučeni mogu, u određenom smislu, stvoriti zamjenu za to. Mogu stvoriti zamjenu tako što - to se u početku čini vanjskim, ali se kroz duhovnu obuku može transformirati u nešto unutarne - naprimjer, puštajući da pisanje ili nešto drugo, u čemu živi individualnost pokojnika, utječe na njih. Ali to može samo ako je stekao određenu praksu u odnosu s pojedincem koji je prenesen u rukopis, koji živi u rukopisu, ili mora imati sposobnost suosjećanja s osjećajima fizički preživjelih, dijeljenja njihove boli, cjelokupnog udjela koji drugi preživjeli imaju u pokojniku. Upijajući te konkretne osjećaje suosjećanja, koji umrli budi u njegovim voljenima, koji preživljavaju i ostaju, u svoj vlastiti udio, može pripremiti vlastitu dušu da čita naznačene imaginacije.

Sada nam mora biti jasno da percepcija ovih imaginacija koje proizlaze iz eterskog tijela, svakako ovisi o duhovnoj obuci ili nekim drugim okolnostima, ali da ono što ljudi ne percipiraju, nije zbog toga manje prisutno, i može se reći: ljudi koji žive ovdje u fizičkom svijetu, nisu okruženi samo elementarnim silama, kao imaginacijama, koje potječu od fizičkog tijela žive

osobe, već je naše etersko tijelo stalno prožeto imaginacijama koje upijamo, čak i ako ih ne primjećujemo, a koje potječu od onih koji su s nama imali neku vrstu veze, i koji su prije nas prošli kroz vrata smrti. Baš kao što smo mi, kao fizičko tijelo, povezani sa zrakom koji nas okružuje u fizičkom životu, može se reći da smo povezani s cijelim elementarnim svijetom, a također i sa svime u elementarnom svijetu što potječe od umrlih ljudi. Naš ljudski život nikada nećemo razumjeti ako ne steknemo znanje o tim odnosima. Međutim, ti su odnosi toliko intimne, suptilne prirode da ih većina ljudi stvarno ne primjećuje. Ali tko bi porekao da, u konačnici, čovjek između rođenja i smrti jednostavno nije uvijek isti?

Samo se osvrnite na svoj život i primijetiti ćete, čak i ako vam se čini da ste slijedili dosljedan put, da ste napravili određene promjene u svom životu, da se dogodilo ovo ili ono. Čak i ako to nije odmah postavilo naš život na potpuno drugačiji put - što djelomično može biti slučaj - ipak ga je obogatilo u ovom ili onom smjeru, bilo u njegovim radosnim ili tužnim aspektima, i dovelo nas u različite okolnosti u ovom ili onom smjeru. Znamo da kada se preselimo u drugu regiju, možemo ući u drugačije zdravstveno stanje zbog različitog sastava zraka. Ta različita duševna stanja, u koja ulazimo tijekom života, proizlaze iz utjecaja elementarnog svijeta, i, u velikoj mjeri, iz utjecaja koji proizlaze od umrlih s kojima smo prethodno imali odnos. Mnogi ljudi u životu susreću prijatelja ili nekoga drugog s kime stupaju u ovaj ili onaj odnos, kome moraju učiniti ovu ili onu uslugu, možda i dati ukor ili kritiku. Biti povezan s tom osobom zahtijeva utjecaj određenih sila. I svatko tko prepoznaje okultne veze u svijetu, zna da kada se dvoje ljudi spoje u ovu ili onu svrhu, ponekad je u to spajanje uključen jedan, ponekad nekoliko, onih koji su prošli kroz vrata smrti prije nas. Naši životi zbog toga ne postaju manje slobodni. Nitko tko nije lud neće reći: kako čovjek može biti slobodan kada je prisiljen jesti? - Isto tako, nije valjano reći: postajemo neslobodni jer naša duša neprestano prima utjecaje iz elementarnog svijeta na opisani način. Ali zaista, kao što smo povezani s toplinom i hladnoćom, s onim što postaje naša hrana, sa zrakom naše okoline, tako smo povezani i s drugim, elementarnim svijetom, ali prije svega s onim što dolazi od onih koji su umrli prije nas. I zaista se može reći: čovjekova aktivnost za njegove bližnje ne prestaje kada prođe kroz vrata smrti, i kroz svoje etersko tijelo, s kojim i sam ostaje povezan, šalje svoje imaginacije u one s kojima je bio povezan. Zapravo, ovaj svijet na koji se referiramo je, za naš ljudski život, mnogo stvarniji svijet od onog koji obično nazivamo stvarnim svijetom, čak i ako, s dobrim razlogom, ostaje neopažen u svakodnevnom životu. Toliko za danas o ovom elementarnom svijetu.

Drugo područje, stalno u našoj okolini i kojem pripadamo jednako kao i elementarnom svijetu, možemo nazvati duševnim svijetom. Naziv nije bitan. Dok smo budni, stalno smo u kontaktu s elementarnim svijetom. Dok spavamo, naše tijelo koje leži u krevetu i naše etersko tijelo, povezani su s

ovim elementarnim svijetom, neizravno, kada smo u 'Ja' i u astralnom tijelu izvan fizičkog i eterskog tijela. Ali s tim višim svijetom na koji sada mislim, u najizravnijoj smo vezi; samo što ni ona ne može dosegnuti svijest u običnom životu. Veza postoji u spavanju, kada je naše astralno tijelo slobodno oko nas, ali i u budnom životu, iako je tamo veza posredovana silama koje je fizičko tijelo privuklo k sebi, te stoga nije neposredna. Opet, u ovom svijetu - nazovimo da duševnim, srednjovjekovni filozofi nazivali su ga nebeskim svijetom - nalazimo bića koja su jednako stvarna, čak i stvarnija, od nas tijekom našeg života između rođenja i smrti, ali koja ne trebaju inkarnaciju u fizičkom tijelu, čak niti inkarnaciju u eterskom tijelu, već u svojoj najnižoj tjelesnosti žive u onome što smo navikli nazivati astralnim tijelom. U bliskom smo kontaktu s velikim brojem takvih čisto astralnih bića, kontinuirano tijekom naših života i nakon naše smrti. Opet, ljudska bića se međusobno razlikuju po tome što različiti ljudi imaju odnose s različitim astralnim bićima. Može se dogoditi da dvije osobe imaju odnose sa zajedničkim astralnim bićima - svaka od njih dalje s drugima - ali obje imaju zajedničke odnose s jednim ili više astralnih bića.

Sada, mi ljudi, sami pripadamo ovom svijetu, u kojem postoje takva astralna bića, od trenutka kada smo, nakon prolaska kroz vrata smrti, položili svoje etersko tijelo. S našom individualnošću, mi smo tada takva bića u duševnom svijetu, a naša neposredna okolina su bića duševnog svijeta. Tada smo povezani s onim što je sadržano u elementarnom svijetu na takav način, da u njemu možemo pobuditi ono što na opisani način izaziva imaginaciju. Ali elementarni svijet je tada, u određenom smislu, izvan nas; mogli bismo reći i da je ispod nas. To je više ono što koristimo za komunikaciju s ostatkom svijeta; međutim, mi sami izravno pripadamo onom svijetu koji smo sada označili kao duševni svijet. Imamo posla s bićima duševnog svijeta, dakle i s onim ljudskim bićima koja su prošla kroz vrata smrti i, nakon nekoliko dana, položila svoja eterska tijela. Kao što neprestano primamo utjecaje iz elementarnog svijeta, čak i ako to ne primjećujemo, tako neprestano primamo i utjecaje izravno u naše astralno tijelo iz ovog svijeta duša koji sada opisujem. Samo izravni utjecaji koje imamo - upoznali smo se s neizravnim kroz etersko tijelo - izravni utjecaji mogu biti inspiracije.

Sada ćemo razumjeti kakav je utjecaj duševnog svijeta na nas, ako se prvo ukratko dotaknem kako se taj utjecaj predstavlja duhovno obučenoj osobi koja je sposobna primati inspiraciju iz duhovnog svijeta. Predstavlja joj se na takav način da te inspiracije može osvijestiti samo ako može, takoreći, upiti nešto od bića koje joj šalje inspiraciju, nešto od osobina, životnih sklonosti i životnog smjera tog bića. Ako duhovno obučena osoba želi razviti svjesne odnose, ne samo neizravno kroz etersko tijelo, već na ovaj izravan način kroz inspiraciju s umrlom osobom, tada je nužno da u svojoj duši nosi više od onoga što se može nazvati interesom, suosjećanjem. Duhovno obučena osoba mora, u određenom smislu, biti sposobna transformirati se, barem na

kratko vrijeme, na takav način da preuzme nešto od navika, od prirode bića - recimo ljudskog bića - s kojim želi stupiti u kontakt. Mora biti sposobna postati toliko usklađena da može sebi reći: usvajaš njegove navike toliko potpuno da bi mogao činiti ono što je on mogao činiti u svom vlastitom smislu, osjećati, osjetiti i htjeti; 'mogao' je ono što je važno! Mogućnost mora biti prisutna. Stoga se mora moći biti intiman s umrlima. Za duhovno obučenu osobu postoje mnogi načini za to, pod uvjetom da sami umrli to dopuste, samo mora biti jasno da se ona bića koja pripadaju ovom svijetu, koji sada nazivamo duševnim svijetom, zapravo prema svijetu odnose na potpuno drugačiji način nego mi ljudi ovdje u fizičkom tijelu, te da stoga postoje vrlo posebni uvjeti za općenje s tim bićima, a time i vrlo posebni uvjeti za općenje s umrlima sve dok su u svom astralnom tijelu, odnosno samo astralna bića. Može se obratiti posebna pozornost na određene aspekte. Ono što mi ljudi razvijamo ovdje za svoje živote u fizičkom tijelu kroz određene odnose s drugim ljudima, koji se javljaju upravo kroz zemaljski život, za umrle je to sasvim druga vrsta interesa. Ovdje na Zemlji razvijamo simpatije i antipatije, i budimo sasvim jasni u vezi s tim: takve simpatije i antipatije, kako ih razvijamo dok živimo u fizičkom tijelu, pod utjecajem su naše egzistencije, posredovane upravo fizičkim tijelom i njegovim okolnostima. Na njih utječe naša taština, naš egoizam. Budimo jasni oko toga koliko tih odnosa razvijamo s ovom ili onom osobom iz taštine, egoizma i drugih stvari koje su ukorijenjene u našem fizičkom životu na Zemlji. Volimo ljude, mrzimo ljude. Svakako se ne zamaramo previše razlozima naše ljubavi i mržnje, našim simpatijama i antipatijama; štoviše, često izbjegavamo previše brinuti o tim simpatijama i antipatijama, iz jednostavnog razloga što bi se obično pojavilo nešto prilično neugodno. Kad bismo istraživali činjenicu da ne volimo ovu ili onu osobu, naprimjer, ponekad bismo morali sebi pripisati toliko predrasuda, taštine i drugih karakteristika da se bojimo sebi pripisati takve stvari. I tako ne uspijevamo sebi razjasniti zašto mrzimo ovu ili onu osobu. Ali s ljubavlju je, uostalom, često prilično slično. Ali to dovodi do razvoja interesa, simpatija i antipatija koje zapravo imaju značaj samo za naše zemaljsko postojanje. Ali mi djelujemo na temelju svega što se razvija kao interesi, i organiziramo svoje živote na temelju svega što se razvija.

Bilo bi sasvim pogrešno kada bismo vjerovali da umrli mogu imati jednakog udjela u prolaznim interesima, simpatijama i antipatijama, koje nastaju pod utjecajem našeg fizičkog zemaljskog života kao što to činimo ovdje na Zemlji. Umrli zaista smatraju potrebnim te stvari promatrati iz potpuno drugačije perspektive. A ako se zatim dalje pitamo kako na nas u našem sudu o bližnjima utječu naši subjektivni osjećaji, ono što leži u našem vlastitom interesu, naša taština, naš egoizam i tako dalje, ne smijemo vjerovati da umrla osoba može imati interes za naše odnose s drugim ljudima te vrste i za sve postupke koji proizlaze iz takvih interesa. Ali s druge strane, ne

smijemo vjerovati da umrli ne vide ono što živi u našoj duši. To zaista živi u našoj duši. Umrli to vide, umrli sudjeluju u tome; ali umrli vide i nešto drugo; imaju potpuno drugačiji sud o ljudima od živih. U određenom smislu, oni ljude gledaju sasvim drugačije. I jedna stvar je posebno važna: kako umrli vide ljude ovdje na Zemlji. I nemojmo vjerovati da umrli nemaju živo zanimanje za ljude. Imaju, jer je svijet ljudi dio cijelog kozmosa; naš život je dio njega. I baš kao što smo mi zainteresirani za podređene oblasti u fizičkom svijetu, tako su i umrli intenzivno zainteresirani za svijet ljudi i šalju svoje impulse u njega; djeluju u svijetu kroz žive. Upravo smo dali primjer kako umrli nastavljaju djelovati nakon što su prošli kroz vrata smrti.

Ali umrli jednu stvar iznad svega vide jasno. Vidi osobu koja slijedi impulse mržnje, koja mrzi ovu ili onu osobu iz čisto osobnih namjera; umrli to vide. Međutim, umrli, prema svom načinu gledanja i onome što mogu znati, moraju percipirati kako, naprimjer, Ahriman potiče osobu da se prepusti mržnji; umrli vide Ahrimana kako djeluje na osobu. To je bitno: umrli vide ljude u vezi s ahrimansko-luciferskim svijetom. Dakle, za umrle nestaje ono što često potpuno boji naš sud o ljudima. Vidimo ovu ili onu osobu koju moramo osuditi na ovaj ili onaj način; pripisujemo im ono što smatramo prijekornim u njima. Umrli osoba ne krivi izravno osobu, već promatra kako je osoba zavedena Ahrimanom ili Luciferom. To dovodi do onoga što bismo mogli nazvati prigušivanjem oštro diferenciranih osjećaja koje imamo prema ovoj ili onoj osobi tijekom našeg fizičkog zemaljskog života. Za umrlu osobu to je mnogo više stvar općenite ljubavi prema čovječanstvu. Nemojte misliti da to sprječava umrlu osobu da kritizira, odnosno da vidi zlo na pravi način. Ona ga vidi; samo ga može pratiti do njegovog početka, do njegovih stvarnih unutarnjih veza.

Ali sve što sam ovdje opisao, također znači da obučena osoba može svjesno pristupiti umrloj osobi samo ako se istinski oslobodi osobnih osjećaja simpatije i antipatije prema pojedincu, ne dopuštajući svojoj duši da postane ovisna o osobnim osjećajima simpatije i antipatije. Jer samo promislite: neki obučeni vidovnjak pristupio bi umrloj osobi, tko god to bio, tako da bi te inspiracije ušle u njegovu svijest, a ta živa osoba bi je progonila s posebnom mržnjom, mržnjom koja ima svoje podrijetlo samo u osobnim odnosima. - Da, baš kao što svojim rukama izbjegavamo vatru, tako i umrla osoba izbjegava osobu koja može tako mrziti na takav način iz osobnih razloga! Ne mogu im prići jer mržnja na njih djeluje poput vatre. Da bi se stupilo u svjesne odnose s umrlima, mora se, poput njih, moći na određeni način odvojiti od osobnih simpatija i antipatija. Stoga ćete također shvatiti da cijeli odnos između umrlih i živih, ukoliko se temelji na inspiracijama, koje su, čak i ako se ne primjećuju, uvijek tu, koje uvijek žive u astralnom tijelu čovjeka, tako da čovjek također ima izravan odnos s umrlima, ovisi o načinu na koji smo usklađeni sa svojim životima ovdje na Zemlji. Ako smo neprijateljski raspoloženi prema drugim ljudima, ako nemamo interesa i ne

sudjelujemo u svijetu naših bližnjih, posebno ako nemamo nepristran interes za svijet bližnjih, tada nam se umrli ne mogu približiti, bez obzira na to što to žele; ne mogu pravilno ući u naše duše, ili, ako je potrebno, to im je posebno otežano, i to mogu učiniti samo uz patnju i bol. Ovaj suživot umrlih sa živima je, općenito, prilično kompliciran. Ali iz ovoga možete vidjeti da, inspirirajući žive na fizičkoj razini nakon smrti, čovjek ima i izravan utjecaj i izvan vremena kada je prošao kroz vrata smrti. I sasvim je istina da su oni koji žive na Zemlji u bilo kojem trenutku, posebno u pogledu svojih unutarnjih navika, načina razmišljanja, načina na koji se osjećaju i njihovih sklonosti, intenzivno ovisni o onima koji su umrli prije njih ili s kojima uspostavljaju neku vrstu odnosa čak i nakon smrti - što se može dogoditi pod određenim okolnostima, ali je teže.

Određeni dio svjetskog poretka, ljudskog napretka, u potpunosti se temelji na umrlima koji inspiracijama utječu na živote na Zemlji. Doista, u ljudskim instinktima leži slutnja tog utjecaja, spoznaja da to mora biti tako. A to se može vidjeti kada se uzme u obzir kakav je život bio nekoć, koji sada izumire, jer čovječanstvo, tijekom razvoja, napreduje prema sve drugačijim, novim oblicima života. U prošlosti su ljudi imali veći osjećaj za stvarnost duhovnih svjetova i mnogo veći osjećaj za potrebe života u cjelini; znali su da živi trebaju umrle, da im trebaju impulsi umrlih, čak i u njihovim navikama. Što su radili? Sjetite se ranijih vremena, kada je u širokim krugovima života bilo uobičajeno da sin preuzme očev zanat, da sin nastavi raditi na isti način. Kad je odavno bio mrtav, veza se stvarala kroz fizički svijet, tako što je sin ostao na putu oca, tako da je postojao odnos između aktivnosti sina i aktivnosti oca, te je otac u sinu mogao nastaviti raditi. Velik dio života temeljio se na tome. I kada cijele klase pridaju veliku važnost održavanju ovoga ili onoga unutar klase, ili unutar obitelji tih klasa, to se temelji na osjećaju nužnosti: životni stilovi onih koji su bili prije moraju prožimati životne stilove onih koji su došli poslije, ako su ti životni stilovi onih koji su bili prije saznali do te mjere da iz njih izlaze tek nakon što dotični pojedinci prođu kroz vrata smrti; jer tek tada sazrijevaju.

Te stvari prestaju, kao što znate, kako ljudska rasa napreduje, i može se vidjeti kako se približava vrijeme u kojem ta nasljeđa, konzervativni uvjeti, više neće igrati ulogu. Fizičke veze više neće moći postojati na isti način kao prije. U tu svrhu, međutim, ljudi tim više moraju iz duhovno znanstvenih uvida izvući ono što stvari dovodi u svijest, kako bi se čovjek svjesno mogao povezati s onim navikama ranijih vremena s kojima se mora računati kako bi život mogao dalje napredovati. Sada živimo u prijelaznom razdoblju od početka petog post atlantskog razdoblja, s kojim je više-manje ušao kaos. Ali u kasnijim vremenima će se ponovno pojaviti uvjeti kada ćemo se, kroz prepoznavanje duhovno znanstvenih istina, povezati s onim ranije na mnogo svjesniji način. Neki ljudi su to već učinili nesvjesno, instinktivno. Ali ono što je danas još uvijek instinktivno, mora se transformirati u svjesno. Čovjek na

to ne obraća pažnju, ali svatko tko može duhovno proučavati povijest primijetio bi, kada bi se usredotočio na stvarne uvjete, a ne užasne apstrakcije koje prevladavaju upravo u krugovima prosvjetljenih, da ono što se uči u jednom dobu ima karakter povezivanja, takoreći, nesvjesnog i instinktivnog, s onim što pokojnici puštaju da dotječe u sadašnjost. Kad se shvati kako istinski proučavati velike pedagoške ideje koje su u jednom dobu širili nositelji pedagogije - pravi, a ne šarlatani - tada će se vidjeti da te temeljne pedagoške ideje proizlaze od onih koji su umrli prije određenog vremena, koji dopuštaju da njihove navike teku.

Dakle, umrli imaju mnogo intimniji suživot s ljudima; jer ono što ulazi u astralno tijelo dopire još dublje u unutarne biće nego ono što ulazi u etersko tijelo. Umrli istinski imaju intimniju zajednicu s čovjekom nego što imaju eterska tijela ili bilo koja druga elementarna bića. Iz ovoga, međutim, možete vidjeti da je razdoblje koje slijedi nakon ljudskog života uvijek određeno razdobljem koje mu prethodi, da razdoblje koje mu prethodi nastavlja živjeti dalje unutar razdoblja koje mu slijedi. Jer, koliko god to čudno zvučalo, tek nakon svoje smrti postajemo dovoljno zreli da izravno utječemo na druge ljude, radeći na njihovom unutarnjem biću. Ono što ne bismo trebali činiti u životu: nametati vlastite navike drugoj osobi koja je odrasla - mislim sada duhovno, a ne politički - ipak je ispravno i odgovara uvjetima kontinuiranog razvoja čovječanstva nakon što smo i sami prošli kroz vrata smrti. Te se stvari događaju, uz sve ostalo što je sadržano u progresivnoj karmi i općim zakonima inkarnacije. A ako pitate o tajnim razlozima zašto ljudi, recimo, sada čine ovo ili ono, naći ćete u mnogim stvarima - iako ne u svima - da to rade zato što određeni impulsi teku od onih koji su umrli prije dvadeset ili trideset godina, ili koji su umrli još ranije. To su tajnovite, ali konkretne veze između fizičkog i duhovnog svijeta. Jer nešto sazrijeva, u onome što nosimo kroz vrata smrti, ne samo za nas same, već i za ostatak svijeta. Ali tek u određenom trenutku postaje istinski zrelo da utječe na druge. I također postaje sve zrelije. I molim vas da sada primijetite da ne govorim o vanjskim stvarima, već o unutarnjoj, stvarnoj duhovnoj aktivnosti. Ako se netko sjeća navika preminulog oca ili djeda i provodi te navike iz sjećanja na fizičkoj razini; to nije ono što mislim; to je nešto drugo. Zapravo mislim na inspiracije, neprimjetne običnoj svijesti, koje se osjećaju unutar navika, unutar našeg najintimnijeg karaktera. I velik dio našeg života temelji se na činjenici da se čak nalazimo prisiljenima osloboditi, tu i tamo, od dobronamjernih utjecaja koji dolaze od umrlih. Da, i određenu unutarnju slobodu postizemo tako što se moramo osloboditi utjecaja u jednom ili drugom smjeru. Unutarnje duhovne borbe, čiji uzrok ljudi često ne znaju, postaju razumljive se razmatraju u svijetlu koje proizlazi iz takvih uvida. Ako bi netko želio upotrijebiti trivijalan izraz, mogao bi reći: prošlost tutnji, duše prošlosti zaista tutnje u nama.

To su jednostavno istine, koje vidimo duhovnom kontemplacijom. Međutim, ljudi, posebno u suvremenom životu - nije uvijek bilo tako, kao što zna svatko tko je duhovno proučavao povijest - imaju poseban odnos prema tim istinama: boje ih se, boje se prepoznati istine; imaju beznadan strah, ne svjesni strah, već nesvjesni strah. I taj nesvjesni strah od prepoznavanja vlastitog mjesta u svijetu, od tajanstvenih veza, ne samo između duše i duše ovdje u svijetu, već između duše i duše, ovdje i u drugom svijetu, koči ljude. To je dio onoga što ih instinktivno drži podalje od znanosti duha. Boje se upoznati stvarnost. Jednostavno ne slute kako se, ne želeći upoznati stvarnost, miješaju u cijeli tijek svijeta, i, naravno, remete, prije svega, život koji se mora živjeti između smrti i novog rođenja, gdje se ti odnosi moraju uzeti u obzir.

Još zrelije - ono što se razvija postaje sve zrelije - jest ono što živi u nama kada to više ne mora biti samo inspiracija, već kada može biti intuicija, u smislu u kojem koristim tu riječ u 'Kako se stječe uvid u više svjetove?'. Ali intuicija može postojati samo u biću koje ima, recimo tako, 'duhovno tijelo', da upotrijebimo paradoksalni izraz. Čovjek može intuitivno djelovati u tom smislu na druga bića, uključujući i ona koja su još uvijek utjelovljena ovdje u fizičkom životu, samo kada je odložio svoje astralno tijelo, kada sam u potpunosti pripada duhovnom svijetu, odnosno desetljećima nakon svoje smrti. Tada na druge ljude može djelovati putem intuicije, ne više samo, kako sam opisao, putem inspiracije. Tek tada duhovno djeluje kao 'Ja', koje je sada u duhovnom svijetu, u 'Ja'. Prije je putem inspiracije djelovao u astralno tijelo, ili neizravno kroz etersko tijelo, u etersko tijelo čovjeka. Kao 'Ja', netko tko je desetljećima mrtav, također može djelovati i izravno, i naravno, posredovanjem drugih. A tada je čovjekova individualnost sazrela, ne samo da bi se uživila u navike ljudi, već čak i u njihove stavove! Možda je to za današnji osjećaj, pun predrasuda, čak i neugodna, prilično nesimpatična istina; ali to je istina. Naši stavovi, koji nastaju unutar našeg 'Ja', stalno su pod utjecajem onih koji su odavno umrli. U našim stavovima žive oni koji su odavno umrli. To, međutim, odražava kontinuitet razvoja iz duhovnog svijeta. To je nužnost; inače bi se nit stavova neprestano kidala.

Oprostite mi što u ovom trenutku ubacujem nešto osobno; ali ovaj osobni element ubacujem u potpunosti, rekao bih, iz objektivnih razloga, jer samo kroz konkretno promatranje takva istina može postati u potpunosti razumljiva. Nitko zapravo ne bi trebao predstavljati stavove kao svoja osobna mišljenja, ma koliko iskreno ona bila stečena. Stoga nitko tko na tlu okultizma stoji potpuno iskreno, tko je iskusan u stvarima znanosti duha, neće svijetu nametati svoja mišljenja. Naprotiv, učinit će sve da izbjegne izravno nametanje svog mišljenja svijetu; jer ono što je stekao kao svoje osobno mišljenje pod utjecajem vlastitih dispozicija, moći će imati učinak tek 30 ili 40 godina nakon njihove smrti. Tada djeluje na način da dopire do duša istim putevima kojima impulsi duhova vremena, Arhaja, dopiru do

duša. Tada je sazrelo do točke u kojoj može istinski djelovati, u skladu s objektivnim tijekom stvari. Stoga je nužno da onaj tko stoji na tlu okultizma izbjegava stvaranje osobnih prozelita, regrutiranje sljedbenika za svoje mišljenje.

Ono što je danas općenito uobičajeno, da netko, nakon što je formirao svoje mišljenje, ne može ga dovoljno brzo širiti, to je nešto čemu istinski praktični duhovni znanstvenik ne bi mogao težiti. I ovdje dolazim do osobne poante: nije doista slučajnost, već nešto nužno povezano s mojim životom, da nisam započeo zapisivanjem svojih stavova i njihovim prenošenjem svijetu, već sam napisao 'Goetheov svjetonazor' u potpunosti u duhu i smislu Goetheovog svjetonazora, kako se ne bih povezao s živom osobom. Čak i ako je netko sam ta živuća osoba, to mu nikada ne bi moglo dati pravo opravdanje za podučavanje znanosti duha u mjeri u kojoj to pokušavam učiniti; naprotiv, to je nužna karika za potpuno uranjanje u objektivni tijek svjetskog razvoja. Dakle, nisam napisao svoju epistemologiju, već Goetheovu epistemologiju, epistemologiju Goetheovog svjetonazora i tako dalje. Iz ovoga možete vidjeti kakose, u određenom smislu, ljudski razvoj nastavlja, koliko zrele postaju stvari koje ljudska bića ovdje stječu, ne samo za vlastiti život dok napreduje putem karme, već i kako postaju sve zrelije za svijet, i kako nastavljamo utjecati na svijet, kao što smo nakon nekog određenog vremena dovoljno zreli da šaljemo imaginacije, a nakon daljnjeg vremena i inspiracije, u navike ljudi. Tek nakon još duljeg vremena spremni smo i dovoljno zreli da šaljemo intuicije u najintimnije aspekte ljudskog života, u naše stavove. Ne bismo trebali vjerovati da naši stavovi nastaju ni iz čega, ili da se u svakom dobu iznova pojavljuju. Oni rastu iz tla u kojem je ukorijenjena naša duša, što je, međutim, identično djelovanju davno preminulih ljudi.

Vjerujem da kroz poznavanje ovakvih činjenica, ljudski život mora istinski iskusiti obogaćivanje koje mu je potrebno, s obzirom na cjelokupni karakter i značenje našeg sadašnjeg doba i bliske budućnosti. Mnogo toga starog je trulo, a nove stvari se moraju razviti, kao što sam često objašnjavao. Međutim, čovječanstvo ne može ući u ovaj novi svijet bez impulsa koje mu daje znanost duha. Radi se o osjećajima prema kozmosu, kojima pristupamo kroz znanost duha, odnosno, naš život je drugačije oblikovan nego prije, postaje drugačiji nego što je bio prije. Kroz znanost duha, ono u čemu se uvijek nalazimo mora za nas oživjeti, što je, međutim, čovječanstvo pozvano spoznavati, sve svjesnije, razvijajući se tijekom petog, šestog i sedmog post atlantskog kulturnog razdoblja, još uvijek tijekom vremena Zemlje.

Želio sam danas prenijeti ove stvari, koje su povezane s obogaćivanjem i oživljavanjem čovjekovog osjećaja za svijet, s njegovim dubljim stajanjem u životu; to je ono što sam želio pobuditi u vašim srcima, sada kada smo se ponovno mogli sastati nakon nekog vremena, i nadam se da ćemo se ovdje moći češće sastajati kako bismo raspravljali o sličnim stvarima, kako bi se

kroz naše duše mogao ostvariti razvoj čovječanstva, ono čemu teži znanost duha.

Odnos ljudi s duhovnim svijetom

Zürich, 3. prosinca 1916.

Iz jučerašnjeg javnog predavanja mogli ste vidjeti kako su duhovni svijet, u kojem postojimo između smrti i novog rođenja, i fizički svijet, isprepleteni, baš kao što su, u biti, duhovni i fizički svijet isprepleteni i u našem takozvanom fizičkom životu između rođenja i smrti. Mi sami sebi dajemo smjer, da tako kažem, kako se roditi s određenim karakteristikama, time što smo između smrti i novog rođenja povezani s onim što se događa ovdje u fizičkom svijetu i s nasljednom strujom koja u konačnici vodi do našeg rođenja.

Sada možemo cijeli razvoj, koji smo jučer ispitali više izvana, razmotriti nešto više iznutra, pokušavajući pred naše duše iz određene perspektive postaviti vezu između čovjeka i duhovnog svijeta. Između rođenja i smrti živimo ovdje u fizičkom svijetu. Taj fizički svijet poznajemo kroz naše osjetilne percepcije. To je trivijalno, gotovo je nepotrebno reći: da nemamo osjetila, ne bismo mogli ništa znati o našoj vezi s fizičkim svijetom. Ali sve što posreduje našu vezu s fizičkim svijetom kroz naša osjetila, prirodno se odvaja od nas kada prođemo kroz vrata smrti, tako da jednostavno možemo reći: između rođenja i smrti, naš je zadatak upoznavanje fizičkog svijeta. Ugrađeni smo u ovo fizičko tijelo kako bismo se kroz njega upoznali s fizičkim svijetom.

Sada, mi nismo članovi samo fizičkog svijeta, već smo članovi i duhovnih svjetova. Najbliži duhovni svijet, koji u određenom smislu graniči s našim fizičkim svijetom, jest onaj koji smo navikli nazivati - je li taj izraz prikladan ili ne, manje je važno - eterskim svijetom, također i elementarnim svijetom. Ovaj elementarni svijet je u početku ljudima nepoznat, budući da žive u fizičkom svijetu. To je prvi nadosjetilni svijet. Ali budući da je to prvi nadosjetilni svijet, nije ništa manje značajan za ljude od fizičkog svijeta, od osjetilnog svijeta. Čim čovjekovo razumijevanje ovog elementarnog svijeta svane - što se događa kada može imaginativno percipirati - postaje mu jasno da je ovaj elementarni svijet jednako bogato naseljen bićima kao i fizički svijet. Sami ljudi, ukoliko imaju etersko tijelo, pripadaju ovom elementarnom svijetu. Kao eterska bića, građani su ovog elementarnog svijeta. Međutim, uvjeti u ovom elementarnom svijetu donekle su drugačiji od onih u fizičkom svijetu.

Prvo, želio bih napomenuti da percepcija u elementarnom svijetu može započeti, tek kada se čovjek može potpuno osloboditi onoga što ga čini zemaljskim čovjekom. To oslobođenje od onoga što ga čini zemaljskim čovjekom općenito nije teško. Međutim, ljudima je danas teže nego što je bilo ljudima u pretpovijesna vremena. Svi znamo za pretpovijesnu atavističku

vidovitost. Ona se uglavnom sastojala u tome da se čovjek može osloboditi onoga što ga čini zemaljskim čovjekom. Kao zemaljska ljudska bića, samo smo u vrlo maloj mjeri formirani od čvrste materije. Većim dijelom se sastojimo od fluida. U trenutku kada se možemo osloboditi onoga što je čvrsto u nama, kada se osjećamo samo u svom fluidnom stanju, pojava imaginativnog već može započeti. Tek boravak u čvrstom zapravo nas sprječava da spoznamo ono što je oko nas kao elementarni svijet kroz imaginativnu percepciju. Ova imaginativna percepcija, baš kao što je za čovječanstvo bila izgubljena, će se vratiti. Samo što je izgubljena imaginativna vidovitost bila neka vrsta nesvjesne, snolike kvalitete. Ono što će se postupno razviti u našoj petoj post atlantskoj epohi, bit će potpuno svjesna imaginativna vizija. Ali to će se razviti u čovječanstvu, kroz potpuno prirodan razvoj.

Ako se vratimo na ono što sam ranije rekao, da je naš odnos prema elementarnom svijetu drugačiji od našeg odnosa prema običnom fizičkom svijetu, prvo bih želio navesti jedan primjer koji će to potvrditi: u fizičkom svijetu, mi formiramo, barem u početku prividno, naše odnose s određenim bićima, iz slobodnog ljudskog izbora; formiramo naša prijateljstva, formiramo druge odnose s bićima oko nas. U elementarnom svijetu, u kojem postojimo kroz naše etersko tijelo, to nije slučaj na isti način, već stojimo, više-manje, u bližem odnosu s određenim drugim elementarnim bićima tijekom cijelog našeg života. Stoga, naš odnos kao neovisnih elementarnih bića - što jesmo kroz naše etersko tijelo - s nizom drugih elementarnih bića koja nas zapravo prate tijekom cijelog našeg života, možemo doista usporediti s odnosom Sunca prema planetima koji kruže. Naše vlastito etersko tijelo je vrsta solarnog elementarnog bića, a prati ga niz elementarnih bića koja mu pripadaju kao što planeti pripadaju Suncu, tako da ta elementarna bića zajedno s njim čine neku vrstu sedmostrukosti, baš kao što planeti čine neku vrstu sedmostrukosti sa Suncem, prema starijim gledanjima.

Kroz cijeli naš fizički život, između rođenja i smrti, postoji kontinuirana interakcija između ovih elementarnih pratitelja i nas samih. Ne samo da naša dobrobit ovisi o načinu na koji se naše elementarno ili etersko tijelo odnosi prema svojim satelitima, već je i naš odnos prema vanjskom svijetu, prema određenim vanjskim bićima, posebno prema drugim ljudima, reguliran međusobnim odnosima između tih satelita i našeg vlastitog eterskog tijela. U budućnosti će postojati vrsta medicine koja će uzeti u obzir ovo što sam upravo izrazio. Postojat će medicinsko-fiziološki pristup koji će odrediti kako se, da tako kažem, jedan ili drugi satelit odnosi prema eterskom tijelu, i prema tome će se moći procijeniti jesmo li bolesni ili zdravi. Jer ono što se danas naziva bolešću u istini je samo vanjska fizička slika onoga što zapravo postoji. U stvarnosti postoji neka nepravilnost u

onome što sam usporedio s planetarnim sustavom, a bolest je samo odraz te nepravilnosti.

Moglo bi se reći: oni koji to znaju trebali bi jednog dana danas uspostaviti učenje o bolesti: evo Rodos, evo pleši! - moglo bi se reći - i okultizam bi ovdje trebao pokazati svoju umjetnost. Svakako će to učiniti u trenutku kada mu se noge oslobode, jer ne može plesati sa svezanim nogama; a vezivanje nogu sastoji se upravo u prisutnosti suvremenog materijalizma, koji je zavladao cijelom medicinskom znanošću. To se ne može poboljšati time što će jedan ili drugi učiniti ovo ili ono, već samo kolektivnom voljom većeg broja ljudi koji istinski provode takvu medicinsku praksu koja omogućuje prodiranje duhovnih principa u medicinu.

U tom smislu, posebno je važno shvatiti da je Pavao izrekao značajnu izjavu s razlogom, onim koji se nikada uistinu ne razumije jer ljudi uvijek vjeruju da su kršćani, dok u stvarnosti nisu. Pavao je objasnio da je grijeh ušao u svijet kroz zakon i stoga grijeh postoji kroz zakon. U širem smislu, ono što remeti poredak, postoji kroz zakon. Čak i danas, te se stvari može samo naslutiti, jer naše materijalističko doba će općenito uvijek vapiti za zakonom kad god nešto nije u redu, ne znajući da upravo ono što nije u redu dolazi iz zakona koji su doneseni. Ali, kao što sam rekao, to se može samo naslutiti; jer će za razumijevanje ovih stvari biti potrebno puno više. Rekao sam: ljudi samo vjeruju da su kršćani. Jer takvo što kod Pavla čitaju bezbrojni ljudi, ali malo toga razumiju.

Dakle, budući da smo eterska bića, postojimo u elementarnom svijetu, a u bliskom odnosu s nama stoji određeni sustav. Taj sustav, odnosno ta elementarna bića, eterska bića, koja nas prate, također su ona koja, kroz svoje moći, budući da su raspoređena na određeni način, kada prođemo kroz vrata smrti, prvo izvlače naše etersko tijelo iz našeg fizičkog tijela i smještaju ga, a time i samog čovjeka, u elementarni svijet. Ovaj elementarni svijet, kao što sam već naznačio, može se u potpunosti percipirati imaginativnom spoznajom. U ovom elementarnom svijetu postoji niz bića koja se mogu nazvati prirodnim duhovima. Ali odmah su tamo prisutna i sva ljudska bića koja su izravno fizički prošla kroz vrata smrti, iako samo nakratko, kao što znamo - samo nekoliko dana. Tada se ono što nazivamo eterskim tijelom predaje elementarnom svijetu. Polaze se poput drugog leša. Ali ne smije se vjerovati, da će se ovo drugo tijelo, koje je položeno, naglo uništiti u elementarnom svijetu. To nije slučaj; naprotiv, ono se doista rastvara, da tako kažem, u elementarnom svijetu. Ali to raspadanje, ovo stalno stanjivanje i stanjivanje, ne znači da nije opazivo bićima sposobnim za imaginativno opažanje. Dakle, prije svega, ovo elementarno tijelo, ovo etersko tijelo, uvijek je opazivo onome koji je prošao kroz vrata smrti. Čovjek ga je odložio, ovo elementarno tijelo, i sada živi između smrti i novog rođenja, ali ostaje u stalnoj vezi s ovim odbačenim eterskim tijelom. Nije kao s fizičkim

tijelom, s kojim čovjek nema odnos nakon što ga je odložio; s elementarnim tijelom vrijedi suprotno; čovjek zadržava odnos, i taj odnos koji čovjek ima sa svojim elementarnim tijelom, sa svojim eterskim tijelom, može se nastaviti i u fizički svijet.

Sada, ako je osoba svoju dušu ovdje u fizičkom svijetu učinila prijemčivom stjecanjem elementarne, imaginativne percepcije, tada također može svjesno održavati vezu u svojim predodžbama - koje se tada, naravno, čine mnogo suptilnijima od običnih predodžbi - s umrlima. To je svjesna veza s umrlima. Ali ono što tako postaje svjesno, zapravo je uvijek prisutno nesvjesno, ako je tijekom života postojao odnos između onoga koji je ostao ovdje u fizičkom svijetu i onoga koji se uzdigao u duhovni svijet. Pretpostavimo da smo smrću izgubili voljenu osobu. Znali mi to ili ne - samo oni koji su se otvorili imaginativnoj percepciji to mogu znati - umrla osoba djeluje kao da, mogao bih reći, šalje svoju volju u etersko tijelo koje je ostavila, kao u ogledalo, a ogledalo zauzvrat reflektira zrake natrag nama; umrla osoba djeluje natrag na žive neizravno, kroz elementarno, etersko tijelo. To je aktivnost koja je, u određenom smislu, neizravna.

Ako želimo okarakterizirati kako se ta neizravna aktivnost izražava, mogu reći: unutar naših predodžbi, koje nosimo kroz svijet. Većinom su ljudi, posebno u našem materijalističkom dobu, svjesni samo predodžbi koje im prikazuje vanjska fizička stvarnost. Ali među predodžbama koje nosimo kroz svijet, žive one koje su, da tako kažem, suptilne, tako da nisu izravno uočljive. Jednostavno na njih ne obraćamo pažnju. Kad bi čovjek bio naviknut posvećivati intimniju pažnju svom duševnom životu, i kad ne bi neprestano dopuštao da suptilniji duševni život bude ugušen grubim predodžbama koje teku iz fizičkog okoliša, vidio bi kako te suptilnije predodžbe uvijek postoje. A one potječu od onih koji su bili u kontaktu s nama, koji su prošli kroz vrata smrti prije nas i koji nam, posebno u početnom razdoblju nakon što su prošli kroz vrata smrti, mogu prenijeti svoja djela, postupke i misli na opisan način.

Dakle, neko vrijeme i sami nosimo biće umrlog u našim predodžbama, jer kao eterska bića pripadamo elementarnom svijetu. Ako se govori o monizmu i želi stajati na tlu stvarnosti, onda bi se moralo prvenstveno govoriti o ovom monizmu na koji sam upravo aludirao, o mononu, koji nastaje iz interakcije živih i umrlih. U istini, oni koji su prošli kroz vrata smrti, uopće nisu daleko od nas. Mnogo su nam bliže nego što se vjeruje.

Sada, kako čovjek proživljava vrijeme između smrti i novog rođenja, on se sve više razvija, tako da može izravno utjecati na svijet ovdje iz vlastite perspektive. I od određene točke nadalje, čovjek opaža da, kao utjecaj umrlih, njihove zrake moći prodiru, takoreći, u naš duševni život. Ali te zrake, taj izravni utjecaj, ne može izravno utjecati na naš život predodžbi, na naše misli; već utječu na naše navike, na to kakvi smo, kako se ovdje

ponašamo, na naše pobude; u njih se ulijeva ono što djeluje iz duhovnih svjetova i ono što nam dolazi od onih koji su prošli kroz vrata smrti prije nas. Ali mora nam biti jasno da je takva suradnja između umrlih i živih, vezana uz mnoge različite uvjete. Umrli se nalaze u okruženju u kojem postoje bića koja su njihove vrste, odnosno također duševna bića, dakle sva bića koja pripadaju višim hijerarhijama sve do ljudskih bića, i, budući da njihovo odbačeno etersko tijelo djeluje kao posrednik, oni također mogu imati percepcije ljudi koji su, u određenom smislu, zastrti od njih svojim fizičkim tijelima; ali uz pomoć svog eterskog tijela oni probijaju taj veo. Onaj tko je prošao kroz vrata smrti podložan je uvjetima pod kojima se živi u duševnom, u duhovnom svijetu; mora im se podrediti. Pa, trebam istaknuti samo jednu glavnu točku i shvatit ćete što zapravo mislim pod tim. Znamo: luciferske i ahrimanske sile djeluju na najrazličitije načine diljem svijeta u kojem živimo. Kad te luciferske i ahrimanske sile ne bi provodile svoju moć privlačnosti nad nama, ono što se u ljudima izražava kao pogrešna ili zla djela jednostavno ne bi postojalo u svijetu. Luciferske i ahrimanske sile moraju djelovati na ljudska bića i dati im priliku da ih slijede.

Ako ovo istinski razmotrimo, prepoznat ćemo da je čovjek nešto drugačije biće od onoga što često radimo od njega u svojoj kritici. Kad bismo imali sposobnost, čak i u fizičkom svijetu, uvijek vidjeti kako luciferski i ahrimanski element djeluju u njemu, sasvim bismo drugačije sudili o ljudima. Nije da bismo često bili manje kritični, jer ako bi svoj sud skrenuli s čovjeka, morali bi se boriti, na protiv čovjeka, već protiv Lucifera i Ahrimana. Ali bismo bili beskrajno tolerantniji prema ljudima kao prema ljudima. Ovu toleranciju prakticiraju oni koji žive duševni život tijekom razdoblja između smrti i novog rođenja, kako prema onim bićima koja su s njima u duhovnom svijetu, tako i prema onim bićima koja su još uvijek ovdje utjelovljena kao ljudi u fizičkom životu. I jednostavno je dio prirode onih koji su prošli kroz vrata smrti da steknu tu toleranciju, da uvijek vide: Lucifer ili Ahriman imaju ovog ili onoga udjela u osobi. Oni ne kažu: ovo je loša osoba koja slijedi zle želje - već prozru: Lucifer u njemu igra određenu ulogu. Ne kažu: ovo je zavidna osoba - već kažu: Ahriman ima toliko i toliko udjela u njemu. - Tako sudi onaj koji živi gore između smrti i rođenja, jer je to dio njegove prirode, baš kao što je dio naše prirode, ako smo prirodno zdravi, imati zdrave oči. Budući da je to dio prirode umrlih, umrle jako boli kada održavaju vezu koju su uspostavili u fizičkom životu, i ovdje se kod nas susreću s drugačijim stavom. Pretpostavimo da osjećamo posebnu mržnju prema osobi koja je također bila u kontaktu s umrlim, iz naših osobnih antipatija. Tada ta mržnja znači ogromnu bol za umrle, koji mogu biti u kontaktu s nama. I u bilo kojem trenutku, tu mržnju, poput mača, poput nazubljenog mača, poput koplja, isukanog protiv nje, umrla osoba prvo mora prevladati ako nam se umrla osoba, kao što mora, jer ima vezu s nama, želi približiti.

Dakle, način na koji umrli nastoje utjecati na nas i kako doživljavaju taj utjecaj, uvelike ovisi o raspoloženju naše duše. Utjecaj se uvijek događa; ali način tog utjecaja uvelike ovisi o raspoloženju naše duše. Ti izravni utjecaji umrlih, koje sam opisao, igraju ulogu u našim uobičajenim predodžbama posuđenim iz naše okoline, u našim osjećajima, u našem temperamentu, u našim navikama. Međutim, postoji stalna međusobna povezanost između onoga što se događa u području onih koji su prošli kroz vrata smrti i naših vlastitih duša.

Ako sada sve ovo razmotrite, reći ćete sebi: ono što nosimo u sebi kao duše, sadrži složeno djelovanje i potrebno je mnogo da se shvati sve tajanstvene stvari koje zapravo pulsiraju unutar ljudske duše, sve što pulsira, na takav način da sama duša ima malo svijesti o tome što tamo pulsira. Ali cjelokupno raspoloženje duše, njene sposobnosti ili nesposobnosti, ovisi o tome. Jer sve je to, pak, uvelike određeno našom karmom; to što smo ovdje dovedeni upravo s tim ljudima, koji onda na nas utječu na način koji sam opisao, naravno da je povezano s našom karmom u širem smislu.

Imajući to na umu, mora nam biti jasno da naše doba ima istinske, stvarne čežnje za onim što bi znanost duha trebala donijeti čovječanstvu, ali da se te stvarne čežnje i danas često zadovoljavaju na najpogrešnije načine. Danas postoji niz ljudi koji su potpuno prevladali predrasude, koje su ljudi često imali sredinom, pa čak i posljednjom trećinom 19. stoljeća, da se sve duhovno može objasniti samo fizičkim, fiziološkim učincima. Ali poluistine ili četvrtine istine, često imaju mnogo gori učinak od potpunih pogrešaka. A takve poluistine ili četvrtine istine leže u srži onoga što se danas tako često naziva analitičkom psihologijom ili psihoanalizom.

Ljudi traže, ali traže pipajući u mraku. Osjećaju da je mnogo toga skriveno u dubini duše, ali ne mogu se natjerati da istinski naprave korak u duhovni svijet kako bi otkrili što je skriveno u dubini duše. Što danas kažu psihoanalitičari? Kažu: kada se osoba ovako susreće s nama u životu, njezino cjelokupno blagostanje često ovisi ne samo o onome što je u njenoj svijesti, već o cijelom nizu čimbenika koji se nalaze u nesvjesnom, ispod praga svijesti. Osoba dolazi, osjećajući depresivno raspoloženje. Psihoanalitičar vjeruje da se tada mora ispitati što je osoba doživjela možda prije mnogo godina, što nije u potpunosti obradila kao iskustvo, već je potisnula u podsvijest. Ali samo zato što je zaboravljeno ne znači da nije tamo. Psihoanalitičar dobro osjeća da ono što je izronilo iz svijesti nije izronilo iz stvarnosti; to je jednostavno dolje u podsvijesti. Sada pretpostavlja: ako se to uspije uvesti u svijest kroz neku vrstu katehizacije, tada se otkriva što je tamo dolje proždire i nagriza. Polazeći od ovoga - naravno, ne mogu ovdje raspravljati o psihoanalizi u svim njenim implikacijama, ali neke želim pokazati - psihoanalitičar sada dosta toga traži u dubinama duše. U prethodnim godinama, osoba je imala ovaj ili onaj

životni ideal, ovu ili onu nadu, ovaj ili onaj plan. Nije ih ostvarila, nije ih mogla ostvariti. Svakako, to je izvan njene svijesti, iz razloga što živi u sadašnjosti; ali nije izvan stvarnosti njene duše. Tako to proždire, nagrizi, a njena cijela dobrobit ovisi o onome što leži tamo dolje u njenoj svijesti. Osoba je imala neku vrstu nesretne ljubavi - i to je ono što psihoanalitičari uglavnom pronalaze, jer se na nju usredotočuju. To je izolirana provincija svijesti njene duše; borila se protiv toga, više nije u njenoj svijesti, ali nastavlja djelovati. Psihoanalitičari vjeruju da to i dalje djeluje, posebno kada su bili prisutni osjećaji ljubavi, a voljena osoba nije bila prisutna, kada osoba ostaje nezadovoljena. Tada, duboko u dubinama života duše, psihoanalitičar traži, uz razbijene nade u proljeću života, uz ono što sam upravo naznačio, 'animalistički mulj' života, ono što se neprestano probija kao 'animalistički mulj' života, vezu sa svime što čovjek ima kao animalno, životinjsko biće i što igra ulogu u životu njegove duše. A oni analitički psiholozi koji idu dalje kažu: ako se prodre sve dalje i dalje, konačno će se pronaći ono što se u duši uzdiže iz rasnih veza, iz nacionalnih veza i tako dalje, što u duši igra više-manje nesvjesnu ulogu, ali konačno, na samom dnu, ono demonsko, najneodređenije, što leži ispod 'animalističkog mulja'. Ljudi koji su danas posebni pristaše psihoanalize, često tiho nagovještavaju da se u tim demonским dubinama nalaze impulsi koji vode do gnoze, teozofije, antropozofije i slično. Čak i ako se to ponekad naslućuje, rekao bih pomalo suptilno, ipak se naslućuje. Pročitajte jedan od najnovijih brojeva 'Znanja i života' i ponekad ćete pronaći takve naznake, čak i ako su skrivene između redaka.

Pa, rekao sam: poluistine i četvrtine istine često imaju gori učinak od potpunih pogrešaka. Analitička psihologija ukorijenjena je u poluistinama i četvrtinama, naime, u svojoj potrazi u podsvjesnim dubinama duše. Ali ako to usporedimo s onim što smo danas istaknuli, da sve stvarnosti koje žive u dubinama duše djeluju iz carstva umrlih, onda smo vođeni u potpuno drugom smjeru. Tada nećemo tražiti 'animalni mulj' duše, ili skrivenu erotiku za neko raspoloženje duše, već ćemo često uzrok raspoloženja duše morati tražiti u ovoj ili onoj preminuloj osobi, kojoj vlastitim ponašanjem uzrokuje teškoće, a te se teškoće izražavaju u činjenici da se određena nezadovoljstva probijaju u svijest. Ukratko, dobro ćemo učiniti ako na pobožan i svet način osvijestimo vezu, koja postoji ne samo između našeg svijeta i apstraktnog, panteistički nejasnog duhovnog svijeta, već stvarnog duhovnog svijeta, u kojem su oni koji su prošli kroz vrata smrti, stvarna bića koja su s nama, baš kao što su bila i u životu, samo što je ono što čine s nama mnogo bliže našoj duši nego ono što su činili u životu, gdje smo uvijek bili odvojeni našim i njihovim tijelima, koja su stajala poput prepreke između nas.

Zatim dolazi kasnije razdoblje u kojem se ljudsko biće potpuno oslobodilo astralnog tijela, odloživši ono astralno, i neko vrijeme nakon toga, ljudsko

biće tada iz duhovnog svijeta može djelovati na mnogo intenzivniji, unutarnji način. U prošlosti je vanjski život često bio organiziran prema takvim instinktivno poznatim istinama, čak i ako je ono što je nastalo u životu, često proizlazilo iz običnih vanjskih razloga. Ali ta eksternost - često poznata samo instinktom - temelji se na nečemu unutarnjem. Rekao sam da su umrli, nakon što prođu kroz vrata smrti, u tako izravnoj vezi s ljudima koje su ostavili za sobom i za koje su posebno vezani ljubavlju, da utječu na njihove navike. Stoga se u vremenima kada su se takve stvari još uvijek osjećale sasvim instinktivno, vodilo računa o tome da se sin što manje udalji od roditeljskog kruga. Pristup je tada bio lakši. Učenje istog zanata, bavljenje istom profesijom, općenito, cijelo, istinski konzervativno držanje za istu struju, bio je istinski izraz olakšavanja utjecaja onih koji su prošli kroz vrata smrti na one koje su ostavili za sobom. Ako su ti ljudi bili u sličnim situacijama kao i samo pokojnici, onda je i tim pokojnicima bilo lakše pronaći put do njih. I jednog dana ćemo pratiti takve suptilne razloge i impulse u povijesnom razvoju ljudskih bića.

Ako je osoba mrtva već neko vrijeme, potpuno je odbacila svoje astralno tijelo. To se događa tek nakon više desetljeća, jer je kretanje koje prolazimo u duhovnom svijetu mnogo sporije od kretanja u fizičkom svijetu; trideset godina u duhovnom svijetu odgovara otprilike jednoj godini u fizičkom svijetu. Ovdje u fizičkom svijetu ljudi žure; u duhovnom svijetu uvijek moraju napraviti krug, da tako kažem, u mnogo većem krugu nego ovdje u fizičkom svijetu. Ukratko, jedna godina u fizičkom svijetu odgovara trideset godina u duhovnom svijetu; u trideset godina u duhovnom svijetu čovjek doživljava otprilike isti komad svijeta kao u jednoj godini u fizičkom svijetu; stoga se ovaj komad svijeta doživljava više interno, intenzivnije.

Općenito, ono što ljudi ovdje doživljavaju na mnogo je načina povezano s većim svijetom, s makrokozmosom, tako da se ono što se ovdje doživljava u mikrokozmosu, u ljudima, uvijek može izraziti u terminima omjera prema makrokozmosu. Naprimjer, želim skrenuti pozornost na jednu stvar: ako izračunamo broj dana koliko ljudsko biće živi, dobivamo isti broj godina koliko je Suncu potrebno da prođe cijelu Platonovu godinu, kozmičku godinu. Dakle, ljudsko biće živi život od onoliko dana, koliko je Suncu potrebno godina da prođe cijelu kozmičku orbitu, od jednog znaka Zodijaka do drugog. Kada je prošlo kroz sve znakove Zodijaka, trebalo mu je otprilike 25920 godina. To je otprilike koliko dana osoba živi u svom individualnom životu između rođenja i smrti - naravno, to nije isto za svakoga.

I još jedna zanimljiva veza je sljedeća: osoba također udahne onoliko puta dnevno, koliko živi u danima, i koliko se Sunce u godinama kreće kroz Zodijak. Vidite, svijet je zaista, u vrlo dubokom smislu, uređen prema mjeri i broju. I čovjek bi pomislio da bi jednostavno ovo suptilno uređenje i poredak čovjeka u svijetu, ova korespondencija harmonija, trebala voditi sirove

materijaliste našeg vremena izvan njihovog svjetonazora, koji u kozmosu odbijaju vidjeti bilo što osim pukog mehanizma. To je doista čudan mehanizam koji strukturira svoja pojedinačna bića unutar sebe na takav način, da stoje u divnim, numerički skladnim odnosima s cjelinom.

I stoga je vrlo značajno da, kada duhovno promatramo svijet, možemo doista reći: dok čovjek prolazi kroz razvoj između smrti i novog rođenja, napreduje sporije kako bi sve učinio temeljitijim. Doista, u duhovnom svijetu napreduje toliko sporije koliko Saturn kruži oko Sunca sporije od Zemlje. Saturn oko Sunca kruži toliko sporije od Zemlje, koliko se čovjek kreće sporije u duhovnom svijetu nego ovdje na fizičkoj Zemlji. Iz tog razloga - ne zato što su znali manje od današnjih astronoma - drevni su Saturn smatrali najudaljenijim planetom koji još uvijek pripada sunčevom sustavu. To je također astronomski točno; jer su ostali planeti koji se danas smatraju njegovim dijelom, Uran i Neptun, stigli kasnije i postali njegov dio, te kruže potpuno drugačijim redoslijedom, čak i s drugačijom rotacijom, od planeta koji pripadaju samom sunčevom sustavu.

Sada, barem jedna takva duhovna godina - to jest, trideset zemaljskih godina - mora proći prije nego što duša, dostigavši normalnu dob od sedamdeset do osamdeset godina, može ući ne samo u navike, već, za one koji ovdje ostaju ili se pridruže slobodnom voljom, u cijeli način gledanja, u cijeli duhovni život. Ali na taj način umrla također, utječu na naše živote na vrlo sveobuhvatan način. Svakako je istina da, s obzirom na cijelu duhovnu prirodu u koju smo uronjeni, u sebi nosimo impulse davno umrlih ljudi koji utječu na nas. Tako se ostvaruje veza između budućnosti i prošlosti, tako da se odvija takav sklad umrlih sa živima. Kao što neizravno otkrivanje umrlih kroz etersko tijelo koje su odložili djeluje na imaginativnu spoznaju, tako i ono što ulazi u navike na opisani način djeluje na inspiracijsku spoznaju. I ono što sam zadnje opisao, što može djelovati tek nakon što je čovjek prošao duhovni godinu, djeluje, jednom kada postane svjesno, na intuitivnu spoznaju. Ali djeluje kontinuirano. Rekao bih da se značenje evolucije može najispravnije shvatiti, samo ako se u vidu imaju ovakve stvari.

Oprostite mi ako u ovom trenutku ubacim nešto vrlo osobno - znate, ne volim to raditi i stoga to radim vrlo rijetko. Svatko tko pokuša pogledati što sam počeo pisati prije nekoliko desetljeća, moći će vidjeti da sam u to vrijeme potpuno zanemario ono što sam imao ponuditi kao vlastito mišljenje. Nisam napisao svoje mišljenje o Goetheu, već sam pokušao izraziti misli koje su mogle doći od Goethea; napisao sam 'Epistemologiju Goetheova svjetonazora', ne svoju epistemologiju. - Na taj se način čovjek može sasvim svjesno povezati s onima koji su davno umrli i djelovati iz njihovog duha. To je također ono što čovjeku, u određenom smislu, daje potvrdu da smije utjecati na živuće. Jer to je loše uvjerenje, na kojem ljudi inzistiraju, posebno u naše vrijeme, da svatko, čim formira mišljenje, odmah ga želi

prenijeti što većem broju onih koji ga podržavaju. Osoba koja iz duhovnog svijeta poznaje uvjete egzistencije, temeljne zakone egzistencije, zna da, koliko god to bilo čudno i paradoksalno, čovjeku je zapravo dopušteno raditi u dubinama duša njegovih bližnjih tek nakon što umre, i to tek nakon što proživi duhovnu godinu, odnosno trideset godina. Dobilo bi se veoma mnogo kada bi se ta nesebičnost malo više proširila u svijetu, kada bi se oni koji kasnije žive povezali s pokojnicima, i istinski pokušali održati kontinuitet evolucije na svjestan način. Bilo da se radi o čisto izbornom afinitetu ili odnosu koji donosi karma, veza s onima koji se trude slati zrake svoje aktivnosti iz duhovnog svijeta je, ako je živimo svjesno, nešto nevjerojatno značajno.

Pokušao sam u vama probuditi osjećaj prirode interakcije između takozvanih umrlih i takozvanih živih. Jednostavno nam mora biti jasno to kako su uvjeti u duhovnom svijetu sasvim drugačiji nego ovdje. Dobar dio tih uvjeta, i uvjeta iskustva u duhovnom svijetu, naći ćete u ciklusu predavanja 'O životu između smrti i novog rođenja', koji sam održao u Beču prije nekoliko godina. Ali naravno, može se izdvojiti tih stvari koje su važne u jednom ili drugom pogledu. Mora se reći da nešto slično, a opet vrlo različito, postoji u duhovnom svijetu u usporedbi s našim fizičkim životom. Prije nego što ovdje u potpunosti uđemo u fizički svijet, prolazimo kroz embrionalno razdoblje, u kojem su uvjeti života sasvim drugačiji od trenutka kada u potpunosti uđemo u fizički svijet kao oni koji dišu vanjski zrak. U određenom smislu i stilu, razdoblje koje prolazimo u prvoj duhovnoj godini - koja se tako često naziva razdobljem kamaloke - dosta je slično embrionalnom razdoblju. Jer kao što ljudsko biće, da tako kažemo, traži pomoć drugog ljudskog bića, kojem dopušta da ga nosi u fizički svijet kroz deset lunarnih mjeseci, tako dopušta da ga se nosi u duhovni svijet, kroz sve želje i čežnje koje ga vežu za fizički svijet, koje polako odbacuje. I svijest u ovoj prvoj duhovnoj godini - trideset godina nakon smrti - još uvijek je donekle slična svijesti ovdje u fizičkom svijetu, iako se vještine i slično, koje se mogu steći samo u fizičkom svijetu, mogu imati samo neizravno kroz etersko tijelo. Ali tada nastaju drugi uvjeti svijesti; tada nastaje mnogo viša svijest od one koju možemo imati ovdje u fizičkom tijelu. Ako se prisjetite dosta toga što je rečeno u spomenutom ciklusu, možete vidjeti kako ta svijest ima drugačiji karakter u duhovnom svijetu. Samo trebate razmotriti koliko svijest ovisi o tome što može ući u tu svijest. A kada se krećemo ovdje u fizičkom svijetu kao obična ljudska bića, u nas ulaze fenomeni mineralnog, biljnog, životinjskog i fizičkog carstva ljudi, zajedno s drugim iskustvima duše, kulturnim iskustvima i tako dalje. Nakon smrti više ne percipiramo mineralni svijet kao takav; od biljnog svijeta, samo opći život. Pročitajte u mojoj 'Teozofiji' kako stvari stoje tijekom uspona u takozvani duhovni svijet.

Sve je to također povezano s potpuno drugačijim iskustvom u duhovnom svijetu. Pa, kao što možete pretpostaviti, zapravo ne postoje riječi za sve to.

Naš jezik je u biti stvoren za fizički svijet; stoga čovjek uvijek ima poteškoća s točnim opisivanjem tih uvjeta. Zato je čovjeka tako lako krivo shvatiti. Iznad svega, čovjek se može izraziti samo usporedbama. Ovdje u fizičkom svijetu stojite, rekao bih, u jednoj točki u cijeloj strukturi kozmosa; gledate očima u svim smjerovima, svuda okolo. U duhovnom svijetu nije tako. Tu ste na periferiji i s periferije gledate, takoreći, u unutrašnjost šuplje sfere, samo što je to usporedba, jer to nije šuplja sfera, jer vrijeme ima puno veći značaj od prostora. Dakle, s periferije gledate sve; postoje potpuno drugačiji uvjeti za predodžbe, sasvim drugačiji uvjeti za promatranje! I unutar samih predodžbi postoje sasvim drugačiji uvjeti. Pretpostavimo da je osoba prošla kroz vrata smrti u šezdesetoj, sedamdesetoj, osamdesetoj ili čak i ranije: sada jasno osjeća unutarnje iskustvo. Ako osjećate glad ili bol, ovdje ili ondje u određenom dijelu tijela, nećete reći: glad je ovdje ili ondje, već glad je u vama. Dakle, gledajući iz cijelog oboda oko sebe, osjećate nešto negdje, znate, tamo postoji nešto što želi imati veze s vama. Sada morate započeti s naporom da uklonite ono što se tamo manifestira, što se otkrilo! I tek kada to uklonite, pojavljuje se istina koja se ovdje želi manifestirati. Dakle, možemo reći: kao duhovna bića, imamo u sebi predodžbu; ali ta nam predodžba uopće ništa ne govori; prvo se mora ukloniti, i tek kada je uklonimo, u sebi pronalazimo - da, koliko god paradoksalno zvučalo, tako je - anđela ili arkandela koji nam se otkriva! Zu prisutnost moramo postići tako što ćemo prvo pustiti toj prisutnosti da se objavi u našoj predodžbi. Dakle, razumijevanje duhovnog svijeta povezano je s odlučnim naporom, s odlučnim radom. Tek tada se duše koje su ostale ovdje u fizičkom tijelu, više-manje bez podvrgavanja ovom naporu, mogu očitovati umrlima, ako ovdje umrlima istinski otkriju svoje misli ili umrlima nešto pokažu, čitajući im naglas ili nečim sličnim.

Kroz ovo što sam rekao, jednostavno vam želim pokazati koliko su potpuno drugačiji uvjeti percepcije, života i iskustva u duhovnom svijetu. A ako je to tako, onda vas neće iznenaditi da je, u određenom smislu, trideset godina duhovnog vremena jedna godina fizičkog vremena; jer u duhovnoj oblasti stojimo na periferiji i gledamo prema središtu. I vrlo je važno imati to na umu.

Koliko je teško govoriti o određenim duhovnim stvarima, možete vidjeti iz činjenice da se neke stvari, budući da moraju biti odjevene u fizičke koncepte, pojavljuju na potpuno suprotan način, te su stoga vrlo lako izložene nesporazumima. Nije li istina, budući da se materija prvo razmatra iz fizičkog svijeta, da se s pravom kaže: čovjek prolazi kroz ponovljene zemaljske živote. - To je ispravno. Ali zašto prolazi kroz ponovljene zemaljske živote? Živeći ovdje između rođenja i smrti, proživljava određeno vremensko razdoblje. Zatim prolazi kroz vrata smrti u duhovni svijet, završava krug, ali unutar tog kruga vraća se u isto vremensko razdoblje. I svaki put kada proživimo život, zapravo smo na istom mjestu u svijetu. To je vrlo zanimljivo!

U carstvu duha, zapravo ne vlada vrijeme, već trajanje. Vraćamo se na isto mjesto. Zapravo ponavljamo život u istim okolnostima, s onim što smo u međuvremenu doživjeli, na istom mjestu u svijetu. Uvijek se vraćamo na početnu točku. Izvodimo stvarne krugove. Reći ćete: to je teško zamisliti. Doista je teško zamisliti, i među drugim stvarima koje je lakše zamisliti, a koje sam danas također predstavio, želio bih da takva stvar bude predmet vaše meditacije u vašem duševnom životu. Čovjek ponekad mora dugo, dugo meditirati o takvim stvarima ako želi razumjeti njihovo puno značenje.

Danas sam si zadao zadatak da ukratko opišem, kako one duše koje su prošle kroz vrata smrti djeluju dolje u svijet gdje su ostali ljudi s kojima su bile povezane unutar svojih fizičkih tijela. I iz druge perspektive, ponovno ste vidjeli da je svijet uistinu koherentna cjelina, da su umrli doista mrtvi samo za vanjsku fizičku percepciju. U trenutku kada prođu kroz vrata smrti, imaju drugačiji pristup našoj duši, i to je cijela razlika. Sada u nama djeluju iznutra, dok su kao živa bića djelovali u nama izvana. Takve stvari ne bi trebale biti samo vanjske teorije, već bi trebale živjeti u svijesti ljudi. Trebale bi postati ne samo predodžbe svijeta, već svjetonazor, štoviše, rekao bih čak i percepcija svijeta. Tada će znanost duha donijeti plodove koje bi trebala donijeti i koje također može donijeti.

Konačno, još jedan komentar. Razmotrite što znači, da osoba mora u sebi nositi osjećaj, naime, tijekom određenog razdoblja između smrti i novog rođenja, da nosi hijerarhije kao svoje unutarnje iskustvo! To je tako! To bi čovjeka moglo voditi u strašnu aroganciju, koja bi mogla živjeti kao mračan osjećaj u duši kada se ponovno rodi. U davna vremena, prepreka toj aroganciji stvarala se činjenicom da su ljudi, prolazeći kroz vrata smrti i ulazeći u duhovni svijet, znali, takoreći, da ne gledaju sami, već da u njima žive bića najviših hijerarhija, posredujući u njihovom gledanju. Ali čovjek je tu vezu u duhovnom svijetu izgubio, baš kao što je ovdje u fizičkom svijetu izgubio staru atavističku vidovitost. Ali to zahtijeva ono što je Pavao izrazio riječima: "Ne ja, nego Krist u meni", i što istinska duhovna percepcija izražava riječima: "Od Boga smo rođeni; u Kristu umireno". Ako u svoj dubini, naučimo to kroz osjećaj, da Krist za Zemlju jest, ispravno ćemo se postaviti u ovom kontemplaciji s periferije. A ako vrata smrti doživimo s ispravnim osjećajem 'U Kristu umiremo', tada, gledajući s periferije, među bićima koja promatramo nalazimo ona koja pripadaju višim hijerarhijama, također i ona koja su elementarna bića, ali i ona bića koja su ovdje utjelovljene ljudske duše ili ona koja su već bestjelesne ljudske duše, među svima njima, nalazimo i vlastito Ja biće. I promatramo odnos ovog Ja bića prema drugim bićima koja sam upravo opisao, od izvana. Biti u stanju doživjeti te osjećaje nakon prolaska kroz vrata smrti nešto je iznimno važno. Jer samo tada možemo istinski pronaći put natrag u utjelovljenje u tijelu, ako možemo imati te osjećaje vlastitog Ja. Ako te osjećaje možemo imati to možemo zahvaliti ispravnom prolasku kroz vrata smrti s osjećajem: "U Kristu

smo umrli". Ovo sjedinjenje s Kristom daje nam priliku, da tako kažem, da svoj odnos u duhovnom svijetu vidimo duševnim okom Krista, da sebe vidimo kao Ja biće među drugim duhovnim bićima.

Uvijek želim postići ovo, da ne samo da steknemo određeno znanje iz takvih promišljanja poput ovih predstavljenih danas, već da se to znanje transformira u percepciju, u osjećaj. I ako su sve ideje predstavljene danas samo prošle pored nas poput snova, ako je ostao samo jedan osnovni osjećaj, koji sam pokušao sažeti u ovim završnim riječima, poput "U Kristu umiremo", koji nas može pravilno smjestiti u duhovni svijet, kako bismo ga u sljedećoj zemaljskoj inkarnaciji mogli nositi kroz fizički svijet, ako taj osjećaj ostane s nama, tada pravo značenje takve kontemplacije nosimo u našem daljnjem životu.

U takvim osjećajima želimo biti zajedno, smatrajući ih intenzivnim ujedinjujućim osjećajima, i to je ono što će ova istinska neprimjetna zajednica posvećenih antropozofiji postupno pružiti svijetu: tu ujedinjenost u takvim senzacijama i osjećajima, rođenu iz predodžbi znanosti duha. Svijetu je potreba, rekao bih, takva neprimjetna zajednica koja će u svijet unijeti takve snage zajedništva. U tom smislu, želimo biti duhovno ujedinjeni u budućnosti, čak i kada neko vrijeme fizički nismo zajedno. I među nama bi uvijek tako trebalo biti, da duhovno jedinstvo uvijek odražava naše fizičko jedinstvo.

Zapisi u bilježnici za predavanje 18. veljače 1916.

Das Ich als Welt - Inhalt - Wille.	- entspricht allem folgenden
Die Kräfte, welche dieses Ich fühlend hervorbringen (hervorbringen -	{ entspricht dem. Seelen-Welt erleben -
Die Kräfte, welche dieses Ich im Umkreis des Geist-Kosmos bewegen - ihm das Leben verleihen.	{ entspricht dem Erlebnis im Ae. Leib. -
Die Kräfte, welche dem Ganzen aus dem Ganzen Sinn geben -	{ entspr. d. Tod.
Aus dem Tod entwickelt sich unser Sinn - was wollte die Welt mit mir - ?	{ zunächst, dass sie etwas wollte -
Herumführen im All, um es vom Einzelnen aus zu beleben.	{ kann nicht an einem Orte leben -

Bilješke, vjerojatno za predavanje od 18. veljače 1916. Kassel: (arhiva bilježnica br. N.B. 530)

Das Ich als Welt - Inhalt - Wille / - entspricht allem folgenden

Die Kräfte, welche dieses Ich fühlend, / hervorbringen - / entspricht dem Seelen-Welt / erleben -

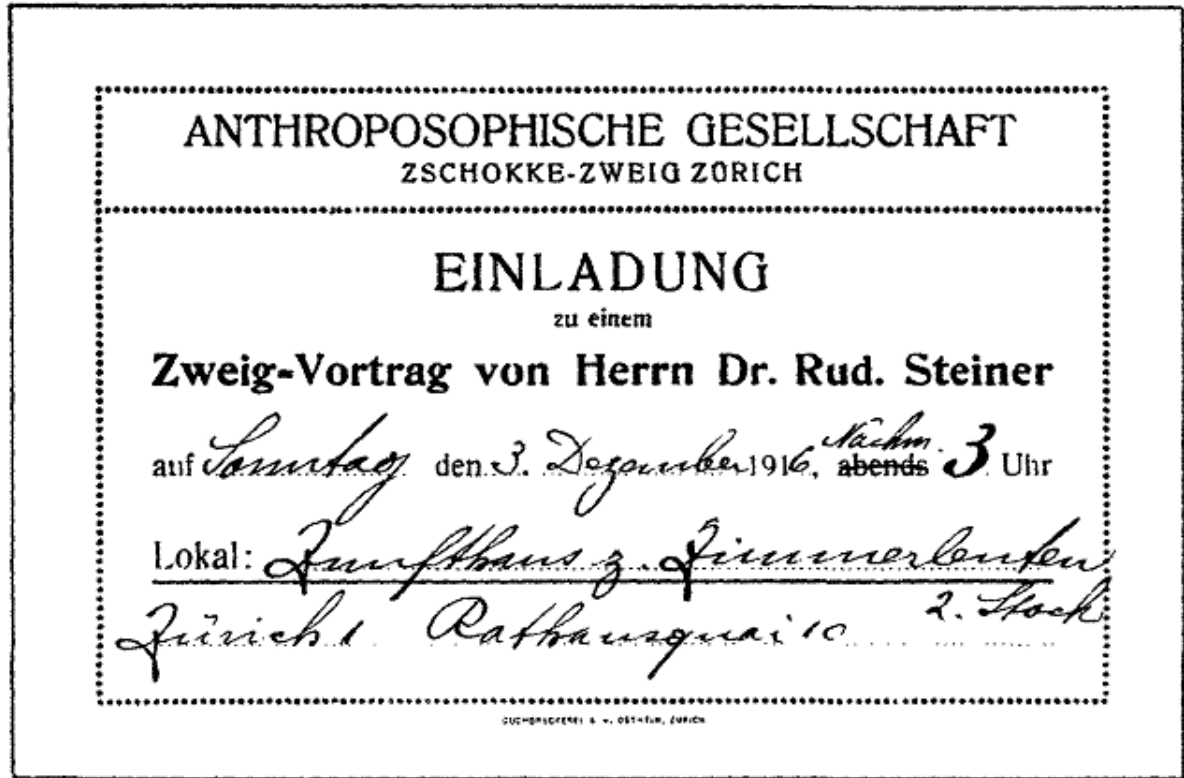
Die Kräfte, welche dieses Ich im / Umkreis des Geist-Kosmos / bewegen - ihm das / Leben verleihen. / entspricht dem Erlebnis im / Ae.[ther] Leib.-

Die Kräfte, welche dem Ganzen aus / dem Ganzen Sinn geben - entspr. [icht] d.[em] Tod.

Aus dem Tod entwickelt sich unser / Sinn - was wollte die / Welt mit mir - ? / zunächst, dass sie etwas wollte -

Herumführen im All, um es / vom Einzelnen aus zu beleben / kann nicht an einem Orte / leben -

Ulaznica za predavanje 3. prosinca 1916.

Napomena:

Sva predavanja sakupljena u ovom svesku su predavanja održana članovima Antropozofskog društva 1916. godine.

Glavna tema ovog sveska pod snažnim je utjecajem konteksta tog vremena: Prvi svjetski rat već je trajao dvije godine. Mnoge su žrtve bile oplakane, a mnogi su ljudi pretrpjeli osobne gubitke. Kako umrli ostaju povezani s nama? Što znači bezbroj žrtvenih smrti? Kakva je sudbina takozvanih umrlih? - to su bila goruća pitanja. Na svojim predavanjima, Rudolf Steiner je pokušao odgovoriti na ta pitanja, nudeći prijedloge i ističući kako se oni koji su ostali mogu pravilno povezati sa svojim umrlima. No, predavanja za članove iz tog razdoblja bave se i drugom temom. Mogla bi se nazvati, u skladu s jednim od naslova predavanja, 'Životna laž civiliziranog čovječanstva'. Rudolf Steiner naglašeno ukazuje na sve veću nekoherentnost, a time u lažljivost misli, što demonstrira suvremenim primjerima iz nedavno objavljenih knjiga i brošura. U središtu ovih razmišljanja je predavanje održano u Zürichu 10. listopada 1916, 'Kako se može prevladati duševni jad današnjice?', na kojem Rudolf Steiner jasno suprotstavlja ideale sadašnje kulturne epohe trenutno prevladavajućim tendencijama.

Sva predavanja stenografirala je profesionalna stenografkinja Helene Finckh i prepisala ih kao običan tekst. Stoga se može pretpostaviti dobra, to jest relativno autentična, tekstualna osnova sa samo nekoliko nedosljednosti. Neke ispravke proizašle su iz ponovne usporedbe transkripta i stenograma.

Što se tiče pojedinačnih predavanja: uz predavanja za članove ovdje predstavljena, Rudolf Steiner je također održao javno predavanje (još nije tiskano) u svakom pojedinom gradu. Predavanja članovima u Zürichu (10. i 24. listopada kao i 3. prosinca 1916) održana su unutar ogranka Zschokke, a predavanja u Bernu (9. prosinca 1916) održano je unutar radne skupine Johannes.

Naslov sveska, temeljen na predavanju od 9. studenog 1916, dolazi od urednika.

Martina Maria Sam recenzirala je 4. izdanje 1995. Sadržaj i bilješke su prošireni.

O životu između smrti i novog rođenja te o vezi između živih i umrlih, vidi također sljedeće sveske predavanja Rudolfa Steinera:

'Okultna istraživanja života između smrti i novog rođenja' GA140

'Životi između smrti i novog rođenja u odnosu na kozmičke činjenice' GA141

'Svijet duha i njegov prodor u fizičku egzistenciju' GA150

'Unutarnje biće čovjeka i život između smrti i novog rođenja' GA153

'Stvaranje sudbine i život poslije smrti' GA157a

'Misterij smrti: Priroda i značaj Srednje Europe i europskih duhova naroda' GA159

'Slučaj, nužda i providnost' GA 163

'Povijesna nužda i sloboda: utjecaj na sudbinu iz svijeta umrlih' GA179

'Zemaljska smrti i kozmički život. Antropozofski životni darovi. Potrebe svijesti za sadašnjost i budućnost' Ga181

'Naši umrli' GA261

Posebnu pozornost treba posvetiti svesku 'Smrt kao transformacija života' (GA182), kojeg su predavanja, održana 1917/18, tematski usko povezana s onima u ovom svesku, kao i posebnom izdanju 'Smrt - druga strana života. Kako pomažemo pokojnicima?', koje sadrži tekstove i meditativne stihove za pokojnike.